

**T.C.
KAHRAMANMARAŞ SÜTÇÜ İMAM ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
FELSEFE VE DİN BİLİMLERİ ANA BİLİM DALI**

IRK ETNİSİTE VE DİN VAN ÖRNEĞİ

Nihat OYMAN

YÜKSEK LİSANS TEZİ

KAHRAMANMARAŞ

HAZİRAN 2016

**T.C.
KAHRAMANMARAŞ SÜTÇÜ İMAM ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
FELSEFE VE DİN BİLİMLERİ ANA BİLİM DALI**

IRK, ETNİSİTE VE DİN VAN ÖRNEĞİ

DANIŞMAN : Prof. Dr. Hüsnü Ezber BODUR
JÜRİ : Doç. Dr. İbrahim ÇETİNTAŞ
JÜRİ : Doç. Dr. Abdullah ÖZBOLAT

Nihat OYMAN

YÜKSEK LİSANS TEZİ

KAHRAMANMARAŞ

HAZİRAN 2016

T. C
KAHRAMANMARAŞ SÜTÇÜ İMAM ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
FELSEFE VE DİN BİLİMLERİ ANA BİLİM DALI

IRK, ETNİSİTE VE DİN
VAN ÖRNEĞİ

Nihat OYMAN
YÜKSEK LİSANS TEZİ

Kod No :

Bu Tez/...../...../2016 Tarihinde Aşağıdaki Jüri Üyeleri Tarafından
Oy Birliği / Oy Çokluğu ile Kabul Edilmiştir.

Prof. Dr. Hüsnü E. BODUR
(Başkan)

Doç. Dr. İbrahim ÇETİNTAŞ
(Üye)

Doç. Dr. Abdullah ÖZPOLAT
(Üye)

Yukarıdaki imzaların adı geçen öğretim üyelerine ait olduğunu onaylarım.

Doç. Dr. Abdullah SOYSAL
Enstitü Müdürü

Not: Bu tez ve projede kullanılan özgün ve başka kaynaktan yapılan bildirişlerin, çizelge, şekil ve fotoğrafların kaynak gösterilmeden kullanımı, 5846 sayılı Fikir ve Sanat Eserleri Kanunundaki hükümlere tabidir.

T.C.
KAHRAMANMARAŞ SÜTÇÜ İMAM ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
FELSEFE VE DİN BİLİMLERİ ANA BİLİM DALI

ÖZET

YÜKSEK LİSANS TEZİ

**IRK, ETNİSİTE VE DİN
VAN ÖRNEĞİ**

Nihat OYMAN

Danışman : Prof. Dr. Hüsnü Ezber BODUR

Yıl : 2016, Sayfa, 70+5

**Jüri : Prof. Dr. H. Ezber BODUR (Başkan)
: Doç. Dr. İbrahim ÇETİNTAŞ(Üye)
: Yrd. Doç. Abdullah ÖZPOLAT(Üye)**

Bu araştırma modernite perspektifinde ırk, etnisite ve din ilişkisini incelemektedir. Buna bağlı olarak, ırk etnisite ve din literatürüne dair kavramlardan hareket ederek ırk ve etnisitenin özelinde bir alan araştırması yapılmıştır. Bu çalışmada öncelikle, ırk ve etnisite kavramlarının gelişim süreçleri ve yaklaşımları, din ile ilişkileri ve dinin toplumdaki yeri, küreselleşmenin kimlikler üzerindeki etkisi, Türkiye’deki etnik ve dini kimlikler hakkında teorik bilgilere yer verilmiştir. Daha sonra çalışmanın araştırma kısmına geçilmiş, Van’da yaşayanların dini ve etnik kimlik algılarının nasıl oluştuğu, din ile etnik kimlik arasında bir ilişki olup olmadığı hakkında verilere ulaşılmıştır. Bu çalışmamızdaki amacımız, ortak değerler üzerinde birleşen Türk toplumunun, modernleşmeyle birlikte etnik sorunlara karşı nasıl tavır aldığı ve ne gibi gelişmeler olduğunu anlamak ve bunu bilimsel bir zeminde ortaya koymaya çalışmaktır. Irk, etnisite ve din ilişkisi bağlamında, Türkiye’de ortaya çıkan problemler ve nedenleri üzerinde durulmuştur. Bunu yaparken de bu milleti dimdik ayakta tutan ve yıllarca hep birlikte ve kardeşçe yaşamayı sağlayan, dini değerlerin etnisite ile ilişkisi üzerinde yoğunlaştık. Araştırma yapılacak kişilerle etnik kimlik ve din ilişkisi gerçeğine doğrudan katılmak adına kalitatif yöntemle başvurulmuştur. Örneklem olarak seçilen araştırma alanındaki deneklere yarı yapılandırılmış görüşme tekniği uygulanmıştır. Yüz yüze görüşme yoluyla sorulan sorular araştırmanın konusu olan “İrk, Etnisite ve Din” çerçevesinde Türkiye’deki ırksal ve etnik kimliğe dayalı söylemlerin dini açıdan nasıl değerlendirildiğine dairdir. Son olarak, araştırmanın temel tezini oluşturan ırk ve etnisitenin din ile birlikte ele alınarak elde edilen veriler sonucunda değerlendirmeye gidilmiştir

Anahtar Kelimeler: Din, Irk, Irkçılık, Neo-ırkçılık, Etnisite, Milliyetçilik

**DEPARTMENT OF PHILOSOPHY AND RELIGION SCIENCES
INSTITUTE OF SOCIAL SCIENCES
KAHRAMANMARAŞ SÜTÇÜ İMAM UNIVERSITY**

ABSTRACT

MA THESIS

**RACE ETHNICITY AND RELİGİON
EXAMPLE OF VAN**

Nihat OYMAN

Supervisor : Prof. Dr. Hüsnü Ezber BODUR

Year : 2016, Page, 70+6

**Jury : Prof. Dr. H. Ezber BODUR (Chairperson)
:Assoc. Prof. Dr. İbrahim ÇETİNTAŞ (Member)
:Assoc. Prof. Dr. Abdullah ÖZBOLAT (Member)**

This study examines the relationship between race, ethnicity and religion on the perspective of modernity. By using terms of race, ethnicity and religion, a fieldwork is done about race and ethnicity. The first phase of the study involves development process of race and ethnicity and their approaches, the relationship between them and religion and the place of religion in society, the effects of globalization on identities, theoretical information about ethnic and religious identities in Turkey. Then, research phase involves how religion and ethnic identities perception of people live in Van occur and whether there is a relationship between religion and ethnic identity or not. This study aims to show that how Turkish society which have common values attitudinize to the ethnic problems by modernization and to understand developments and to show them in a scientific way. The appearing problems in Turkey and their reasons are mentioned within the context of race, ethnicity and religion. As a result, we mostly concentrate on the relationship between the religious values that provide people living as whole in a peace and ethnicity. In this research, qualitative method is used. Semi-structured interview is applied to the subjects. The questions used in face-to-face interview method are about how people evaluate the discourses based on racial and ethnic identity in Turkey in term of religion. The final phase involves an evaluation according to the data about race and ethnicity in relation to religion.

Key Words: Religion, Race, Racism, Neo-racism, Ethnicity, Nationalism

ÖNSÖZ

İrk ve etnisite kavramları, toplumların özeliğine ve yaşayış biçimlerine göre devirden devire farklı anlamlar kazanmıştır. Modern hayattan önce, ırk ve etnisite kavramları daha çok bireylerin biyolojik özelliklerine göre tanımlarken, küreselleşmeyle birlikte ırk kavramı ideolojik anlamda anlamını yitirmiş, etnisite kavramı ise kolektif kültürel değerleri ve kimlikleri ifade eden, biyolojik ve genetik özelliklerin dışında gelişen toplumsal süreçlerle oluşan bir alan haline gelmiştir. Bu alan, dil, din, millet, öz vatan gibi etnik kimliklerin oluşturduğu ortak kökene bağlı insan topluluklarından meydana gelmektedir. Ortak kökene olan bağlılık ve inanç, kültürel bir şuur oluşturarak bireyler arasında toplumsal birliktelik sağlamaktadır. Ulus devletlerin ortaya çıkması ve küresel dengelerin değişmesi ile birlikte etnisite kavramı, modernizm, ileri demokrasi, çağdaşlık kavramlarıyla birlikte kullanılmış, neo-ırkçılık, çok kültürlülük, çoğulculuk, milliyetçilik gibi birçok kavramın ortaya çıkmasına zemin hazırlamıştır. Bu kavramlar, sosyal farklılıklar ve kültürel değişimlere bağlı olarak canlılığını korumuştur. İrk ve etnisitenin sosyal kültürel faktörlerin en güçlüsü olan din ile ilişkisi ise hep devam etmiştir. Modern dünyada insanların her anlamda tek tipleşmesine karşın ırk, etnisite ve dini söylemlerin üstün gelme isteği, dünyada savaş ve ölümlere yol açmıştır.

Moderniteyle birlikte, ırk ve etnisite olgusu ile ilgili çok kültürlülük, neo-ırkçılık, yenedünya kimlikleri, milliyetçilik, çoğulculuk, ulusçuluk gibi birçok kavram ortaya çıkmıştır. Bu kavramlar etrafında güncel bir o kadar da birbiriyle çelişkili yaklaşım ve tartışmalar oluşmuş ve kavramların din ile ilişkisi sosyologlar tarafından dile getirilmiştir. Sosyal bilimciler, ırk ve etnisitenin semantik yapısı üzerinde durarak toplumsal şiddet ve öteleme ile ilişkisinin ne olduğunu araştırmışlardır. Özellikle de etnisite kavramının, toplum tarafından oluşturulan sosyal bir inşa olma düşüncesi, ırk etnisite ve din ilişkisini ortaya koymuştur. Nitekim Türk toplumunun ortak değerler üzerinde birleşen bir toplum olması ve buna rağmen bazı etnik nedenlerden dolayı ortaya çıkan problemlerin olması, ırk etnisite ve din ilişkisinin boyutunu akla getirmiştir. Her ne kadar daha önceleri ırk, etnisite ve din ilişkisi hakkında çalışmalar yapılmışsa da bu çalışmaların çoğu kişisel görüşlerle sınırlı kalmış, konu yerinde incelenmeden medya bilgilerine göre yorumlar yapılmıştır. Ancak bizim bu çalışmamızda bölgede yaşayan insanlarla bizzat görüşülerek objektif ve zandan uzak veriler ortaya konulmuştur. İrk, etnisite ve din başlığı Inger Furseth ve Pål Repstad “An Introduction to the Sociology of Religion” adlı çalışmalarında bir yan başlık olarak geçmektedir. Biz bu başlık çerçevesinde Türkiye’de ırk, etnisite ve din ilişkisini Van örneklemini ile bir alan araştırması yaparak bilimsel sonuçlara ulaşılmaya çalıştık.

Bu çalışmada bana rehberlik eden ve desteğini esirgemeyen, samimi bir şekilde örnek aldığım değerli hocam Prof. Dr. H. Ezber BODUR’a teşekkür ederim. Bu bağlamda bana her zaman destek olan, özellikle de bana yabancı dil konusunda yardım eden sevgili eşime ve bana yardımcı olan herkese teşekkürü bir borç bilirim.

Nihat OYMAN
Kahramanmaraş-2016

İÇİNDEKİLER

ÖZET	I
ABSTRACT	II
ÖNSÖZ	III
İÇİNDEKİLER	IV
KISALTMALAR LİSTESİ	VI
1. GİRİŞ	1
1. 1. Problem	1
1. 2. Amaç ve Önemi	1
1. 3. Kapsam ve Sınırlılıklar	2
1. 4. Yöntem ve Veri Toplama Teknikleri	2
1. 5. Varsayımlar	3
1. 6. Önceki Çalışmalar	3
1. 7. Araştırmanın Planı	4
2. KAVRAMSAL ÇERÇEVE	6
2. 1. Irk Kavramı ve Tarihsel Gelişimi	6
2. 1. 1. Irk Teorileri	7
2. 2. Irkçılık ve Sosyolojik Yorumları	8
2. 3. Sosyo-Kültürel İnşa Olarak Etnisite	10
2. 3. 1. Etnisite Kuramları	10
2. 3. 1. 1. İlkçilik (Primordialist) Yaklaşım	11
2. 3. 1. 1. (1). Kültürel Yaklaşım	11
2. 3. 1. 1. (2). Sosyo-Biyolojik Yaklaşım	12
2. 3. 1. 2. Araçsalcı (Enstrümentalist) Kuramlar	13
2. 3. 1. 3. Yapısalcı (Konstrüktivist) Yaklaşım	14
2. 3. 1. 4. Marksist Kuramlar	15
2. 3. 1. 5. Max Weber'e Göre Etnik Kimlik	16
2. 4. Milliyetçilik	17
2. 4. 1. Irkçı Milliyetçilik	18
2. 4. 2. Sosyal-Kültürel Milliyetçilik	19
2. 4. 2. 1. Dini Milliyetçilik	19
3. ETNİK BÜTÜNLEŞME OLARAK DİN VE İBNİ HALDUN	21
3. 1. Dinin Sosyolojik Tanımı	21
3. 2. Din ve Toplumsal Bütünleşme	23
3. 2. 1. İslam ve Toplumsal Bütünleşme	24
3. 3. Din Etnisite İlişkisi	26
3. 4. İbni Haldun'un Asabiyet Teorisi	27
3. 4. 1. Asabiyye	28
3. 4. 1. 1. Nesep Asabiyeti	29
3. 4. 1. 2. Sebep Asabiyeti	30
4. KÜRESELLEŞME DİN, ULUS DEVLET VE ETNİSİTE	33

4. 1. Küreselleşme ve Din.....	33
4. 1. 1. Küreselleşme ve Dini Milliyetçilik	34
4. 2. Küreselleşme ve Ulus Devlet.....	35
4. 3. Küreselleşen Dünyada Kimlik ve Etnisite	35
4. 4. Etnisite ve Milliyetçilik	37
5. TÜRKİYE’DE ETNİK VE DİNİ KİMLİKLER	39
5. 1. Türkiye’de Etnik Yapı	39
5. 1. 1. Türk Etnik Kimliği	39
5. 1. 2. Geç Osmanlı Dönemi Ulema Sınıfında Olmayan Entelektüellerin Milliyetçilik Anlayışları	41
5. 1. 2. 1. Mehmet Akif Ersoy	41
5. 1. 2. 2. Hasan Basri Çantay	42
5. 1. 2. 3. Ziya Gökalp	43
5. 3. Kürt Etnik Kimliği.....	44
5. 4. Diğer Etnik Kimlikler	45
5. 5. Türkiye’deki Etnik Terör Sorunu	47
5. 6. Türkiye’deki Dini Kimlikler	49
6. İRK ETNİSİTE VE DİN İLİŞKİSİ VAN ÖRNEĞİ ARAŞTIRMASI.....	51
6. 1. Van’ın Coğrafi Konumu, Demografik Sosyo-Ekonomik Yapısı	51
6. 2. Van Örnekleminde Araştırmaya Katılanların Betimsel Özellikleri.....	53
6. 3. Bulgular ve Yorumlar	54
6.3. 1. Dini Asabiyet ile Biyolojik Asabiyet Arasındaki İlişki.....	54
6. 3. 2. Dinin Etnik Kimlik Üzerindeki Etkisi	55
6. 3. 3. Eğitimin Kimliklerin Oluşumundaki Etkisi.....	56
6. 3. 4. İslam’ın Evrensel Öğütleri Karşısında Irkçılık.....	57
6. 3. 5. Van’daki Soy ve Akraba İlişkilerinin İslam’la Bağlantıları.....	58
6. 3. 6. Van’da Yaşayan Gençlerin Dini ve Etnik Kimlik Sorunu	60
6. 3. 7. Van’da Yaşayan Kadınların Dini ve Etnik Kimlik Algıları	62
6. 3. 8. Van’daki Siyasi Tercihlerin Din İle İlişkisi.....	63
6. 3. 9. Diğer Etnik Kimliklere Göre Kürtlerin Dindarlığı	65
7. SONUÇ VE DEĞERLENDİRME.....	67
KAYNAKLAR	71
ÖZ GEÇMİŞ.....	75

KISALTMALAR LİSTESİ

B.	: baskı
BKZ.	: bakınız
KARŞ.	: karşılaştı
VB.	: ve benzeri
VS.	: vesaire
YAY.	: yayınları
YY.	: yüzyıl
VD.	: ve diğerleri
ÇEV.	: çeviren
AKT.	: aktaran
SAD.	: sadeleştiren
ED.	: editör

1. GİRİŞ

1. 1. Problem

Soy ya da tür bağı olarak benimsenen ırk, sınıf hegemonya ifadesi olarak bilinen ve farklı etnik kimliklerin oluşturduğu kültürel inşa olan etnisite, tarih boyunca toplumlar arasında bütünleşmeye, çatışmaya ya da üstünlük sağlamaya sebep olmuştur. Teknolojik gelişmelerle küreselleşen dünyada biz duygusundan çok ben duygusu gelişmesine rağmen etnik kimlik ve ırksal yapı canlılığını korumuştur. Demokrasi, insan hakları ve hümanizm gibi akımların gelişmiş olduğu Avrupa toplumlarında bile ırkçılık, neo-ırkçılık ve etnik kimlikten doğan çatışmaların var olması ve aynı ırk ve etnik kimlikten olanların arasında sıkı sıkıya olumlu bir bağ olması, bunun çoğu zaman dinden kaynaklı olması bu unsurların toplumun vazgeçilmezi olduğu anlamına gelmektedir. Günümüz modern toplumlarda ve Ortadoğu'daki çatışmaların en büyük sebebi mezhepçilik ve ırkçılık kaynaklı olduğu düşünüldüğünde ırkçılık ve din ilişkisi problemi ortaya çıkmaktadır. Türkiye'de ise halkların çoğu toplumsal bütünleştirici özelliği olan İslam dinine inanmasına karşın bazı etnik kimliklerin ön plana çıkması toplumsal bunalımlara sebebiyet vermiştir.

Her alanda yaşanan ve toplumun geniş kesimlerinde etkileri görülen bu sürecin bireylerimize ve toplumsal yapımıza nasıl yansıdığını ve özellikle sosyo-kültürel ve teknolojik anlamda toplumsal yaşantımıza nasıl etki ettiğini ortaya çıkarmak ve bunu etnisite ve din faktörü perspektifinden ele alarak çıkarımlarda bulunmak, çalışmamızın temel problemini oluşturmaktadır.

1. 2. Amaç ve Önemi

Çok kültürlü Osmanlı Devleti'nin yıkılıp yerine milli bir devlet olan Türkiye Cumhuriyeti'nin kurulmasıyla birlikte Türkiye'de az da olsa bulunan farklı etnik kimliğe sahip olan toplumlar, varlığına devam etmiştir. Özellikle Doğu Anadolu Bölgesi'nde Kürt etnik kimliğine sahip olanlar ve diğer etnik unsurlar, Cumhuriyet'in ilk yıllarında Kurtuluş Savaşı gibi savaşlarda Türkiye'nin asli unsur etnik kimlik şuuruyla hareket etmişlerdir. Belki de bunun en büyük sebebi Türkiye'de bulunan bütün etnik unsurların dini asabiyet duygusunun ağır basmasından kaynaklıydı. Türk toplumundaki dini asabiyetin devam etmesine ve bütün etnik unsurların kültürel benzeşmeyle iç içe geçmesine rağmen sonraki zamanlarda etnik ayrışmaların olmasının birçok farklı sebeple birlikte farklı güçlerin çabaları da bu durumu iyice tetiklemiştir. Bu da zamanla teröre ve toplumsal kaosa sebebiyet vermiştir. Seksenli yıllardan itibaren Türkiye'nin siyasi bunalımlar yaşaması ve seküler sivil toplum örgütlerinin propagandaları, Türk toplumundaki dini asabiyetin zayıflamasını hızlandırmıştır.

Son zamanlarda Avrupa, Ortadoğu ve Türkiye'de artan etnik kimlik, ırkçılık ve neo-ırkçılık düşüncelerin dini tartışmalarla açıklayarak, dünyadaki ve Türkiye'deki etnik kimlikten kaynaklı olayların nedenleri dini kimlikle ilişkisinin ne olduğunu, ırkçılık ve etnisitenin toplumsal anlamda nasıl işlev gördüğünü ve dinin ırk, ırkçılık ve etnisite üzerindeki etkisini anlamak ve bunu Van ili örneklemini üzerinde araştırmak çalışmamızın temel amacıdır.

1. 3. Kapsam ve Sınırlılıklar

Konu anlamında her biri insanlık tarihi kadar eski olan ırk, etnisite ve din kavramlarının kapsama alanı yaygındır. Dünyanın her yerinde toplumsal bütünleşmeler ve değişimler sonucunda etnik kimlik ve ırkların olumlu ve olumsuz ilişkileri sosyolojinin uğraş alanı içine girmiştir. Desekülerleşme tezinin ortaya atılmasıyla birlikte ırk, etnisite ve din ilişkisinin ne olduğu din sosyologları tarafından bir daha tartışılmaya başlanmıştır. ırk ve etnik kimliğin kültürel dini değerlerle bütünleşmesi dini kimliğin oluşmasında da yakın ilişki içindedir. Özellikle I. ve II. Dünya savaşlarından sonra kurulan ulus devletlerinin etnik kimliklere karşı tutumu, ırk ve etnik kimliklerin ön yargıları, ötekileştirmeyi içselleştirmeleri gibi durumlar bazı ulus devletlerinde birçok toplumsal vakaya zemin hazırlamıştır. Evrensel haklar ve hukuk kuralları, evrensel barış söylemleri, ileri demokrasi, ana dil kullanım özgürlüğü gibi tartışma konuları ulus devletlerinde bulunan farklı ırk ve etnik kimliklerin arayışları noktasında cesaretlendirmiştir.

Çalışmamız, teorik anlamda yaygın bir alana sahiptir. Ancak bu çalışmada ırk ve etnisitenin sadece teorik kısmıyla değil aynı zamanda din ile ilişkisinin toplumdaki yansımalarının ne derece olduğunu saptamak ve Van ili örneklemini ile açıklamaya çalışmaktır. Böylece Türk toplumunda ırk ve etnisitenin din bağlamında ortaya çıkan sosyo kültürel problemler incelenmektedir.

ırk ve etnisite, ırk, ırkçılık ve neo-ırkçılık, etnik kimlik ve milliyetçilik, ırk etnisite ve din, etnik kimlik ve din gibi birbiriyle bağlantılı konularla ilgili teorik anlamda çok sayıda kaynak bulunmaktadır. Çalışmamızın teorik kısmında daha çok bilimsel kitap makale sempozyum, yazılı ve görsel medya ile sosyal medya verilerinden ve sosyolojik analizlerden yararlanılmıştır. Ampirik kısmında ise ırk, etnisite ve din ilişkisiyle ilgili sorular oluşturularak örneklem alınan alandan farklı kesimlere sorularak çalışmanın kapsam ve sınırlılıkları belirlenmiştir.

1. 4. Yöntem ve Veri Toplama Teknikleri

Bu araştırmamızda ampirik verilerden yararlanarak ırk, etnisite ve din ilişkisi hakkında bilgilere ulaşmaya çalışılmıştır. Öncelikle araştırmanın yapılacağı araştırma alanı olarak Van ili, örneklem olarak seçilmiştir.

Böylesine toplumsal bir olayı anlamak, yerinde incelemek, ortamı farklı boyutlarda gözlemek, araştırma yapılacak kişilerle etnik kimlik ve din ilişkisi gerçeğine doğrudan katılmak adına kalitatif yöntemle başvurulmuştur. Örneklem olarak seçilen araştırma alanındaki deneklere standartlandırılmış sorulardan yola çıkarak yarı yapılandırılmış görüşme tekniği uygulanmıştır. Yüz yüze görüşme yoluyla sorulan sorular araştırmanın konusu olan “ırk, Etnisite ve Din” çerçevesinde Türkiye’deki ırksal ve etnik kimliğe dayalı söylemlerin dini açıdan nasıl değerlendirildiğine dairdir. Bu bölgede çoğunlukta olan Kürt etnik kimliğin toplumsal bütünleşme adına dini asabiyetin etkili olup olmadığını ve dini asabiyetin Kürt kimliği üzerindeki etkisini görmeye yönelik sorular da hazırlanmıştır. Oluşturulan bu sorulara verilen cevapları, etnik kimlik ve dini kimlik bağlamında değerlendirip bilimsel ve objektif bir şekilde çıkarımlarda bulunmak esas alınmıştır.

Örneklem olarak seçilen Van ilinde araştırma için toplamda yüz kişi ile görüşülmüştür. Görüşülen kişilerin konu hakkındaki düşünceleri hem yazılarak, hem de kayıt cihazı ile tutanak haline getirilmiştir. Araştırmaya katılan deneklerin cinsiyet,

yaş, eğitim ve gelir durumları altıncı bölümde yer alan tablo birde ayrıntılı bir şekilde yer almaktadır. Denekler rastgele seçilmemiş toplumun her kesimini örnekleyecek şekilde seçilmiştir. Şehirde bulunan akademisyenler, kanaat önderleri, gazeteci, siyasetçi, esnaf, öğrenci, kadın örgütleri temsilcileri ve birçok sivil toplum temsilcisi ile görüşülmüştür.

1. 5. Varsayımlar

Araştırmamız aşağıdaki varsayımlar üzerine kurulmuştur.

1) Türkiye’de bulunan toplumlar yıllarca birlikte yaşamış ve kültürel anlamda iç içe geçmiş ve homojen bir hal almıştır. Türkiye’de bulunan etnik kimlik ve ırkların hemen hemen hepsinin aynı kültürlere sahip olduğu ve birbirine sahip çıktığı bunun sebebinin de dinin bütünleşme perspektifi olduğu düşünülmektedir.

2) Sosyo kültürel alanlarda olan sınırsız özgürlükler, ırkçılık ve etnik kimlik söylemlerinden doğan problemler ortaya çıkarmıştır. Küreselleşmeyle birlikte hızla gelişen Türkiye’deki sivil toplum örgütlerin ve özgürlük aktivistlerinin etnik kimlik üzerindeki faaliyetleri Türk toplumundaki etnik grupların kendisini başkası olarak görme ve anlamda mücadele etme yoluna gittikleri tahmin edilmektedir.

3) Dinin etnik kimlik ve ırkçılık üzerindeki olumlu ve olumsuz etkileri olduğu ve dini asabiyetin en az etnik asabiyet kadar etkili olduğu ortaya çıkmıştır. Bir toplumu bir arada tutan birçok neden vardır. Bu nedenlerin en önemlisi kültürel bağları olan etnik kimlik ve dini kimlik olduğu düşüncesinden hareket edilmektedir

4) Dini asabiyetin Türk toplumunu bir arada tutan ve kültürel anlamda birçok kazanım sağlayan büyük bir etken olduğu da anlaşılmıştır. Globalleşen dünyada bütün kültürlerin aynışmaya yüz tutmasına rağmen Türkiye’nin her bölgesinde aile içi ilişkiler, saygı, hoşgörü, ahlaki kurallar gibi olumlu davranışların varlığını devam ettirmesi dini asabiyetin sonucu olduğu düşünülmektedir.

1. 6. Önceki Çalışmalar

GÖNENÇ, İ. (2012) yılında hazırlanan, Niyazi Akyüz ve İhsan Çapcıoğlu editörlüğündeki “Din Sosyolojisi” adlı çalışmadaki ırk, etnisite ve din konulu bölümde öncelikle ırk ve etnisite kavramları açıklanarak tarihsel süreçte yüklenmiş olduğu farklı manalara da dikkat çekmiştir. Daha sonra ırk ve etnisiteye dayalı çağdaş sosyolojik kuramlar hakkında bilgi verilerek din ile ilişkisi üzerinde durmuştur.

YANMIŞ, M. Vd. (2013) yılında yayınladıkları bu çalışma dini ve etnik kimliğin nasıl oluştuğu ve bunu etkileyen faktörlerin neler olabileceğini dair bir alan araştırmasıdır. Bu araştırma Diyarbakır gençliğinin din ve kimlik ilişkisi üzerinedir. Yapılan anket ve sosyolojik gözlemlerle Diyarbakırlı gençliğinin dini ve etnik kimliğin sosyo kültürel değerlerle ilişkisi hakkında veriler toplanmıştır

İDRİZ, E. Vd. (2009) yılında yayınladıkları çalışma iki bölümden oluşmaktadır. Birinci bölümde Üsküp’ün coğrafi konumu ve sosyo ekonomik yapısı açıklanarak bu bağlamda demografik ve etnik yapı hakkında bilgi verilmektedir. İkinci bölümde ise dini ve etnik kimlik merkezli davranış biçimlerinin oluşumlarını etkileyen faktörlerin neler olabileceği yönelik bilgiler verip, Üsküp’te yaşayan Müslümanlar ve diğer dinlere mensup olanlar arasındaki ilişkilere değinilmiştir.

SAĞIROĞLU, Z. (2014) yılında tarafından hazırlanmış “Doktora Tezi” çalışmasıdır. Bu çalışma etnisite, din ve önyargı ilişkisi bağlamında önyargıların dini tutumları nasıl etkilediği hakkındadır. Araştırmacı dört farklı şehirde ve farklı

üniversitelerdeki farklı etnik gruplara mensup öğrencilerin “önyargıların dini tutum ve davranışları nasıl etkilediği” hakkındaki düşüncelerine yer vermiştir.

TOSUN, C. (2010), yılında hazırlanan “Din ve Kimlik” adlı çalışmada Almanya’da yaşayan Türk vatandaşların kültürel kimliklerini koruma ve gelecek nesillere aktarma yolundaki girişimleri üzerinde durulmuş, cami ve cami dernekleri yoluyla gerçekleştirilen din eğitimi uygulamalarına yer verilmiştir. Almanya’daki Müslüman Türklerin kendi dini eğitimi ihtiyaçlarını karşılamak için kurmuş oldukları camilerdeki faaliyetlere muhatap olan cemaat ile din görevlileri araştırmanın evrenini oluşturmuştur. Araştırmaya kaynak taraması ile başlanmış ve konu ile ilgili Almanca ve Türkçe eserler incelenmeye alınmış, din eğitimi için camilerin önemi açısından anketler düzenlenmiş ve mülakatlar yapılmıştır.

DÖNMEZ, R. Ö. Vd. (2010), yılında hazırlanan, Rasim Özgür Dönmez, Pınar Enneli, Nezahat Altuntaş, editörlüğündeki “Türkiye’de Kesişen-Çatışan Dinsel ve Etnik Kimlikler” adlı çalışmada konuyla ilgili birçok makaleye yer verilmiştir. Bu çalışmada, Türkiye’deki etnik ve dini kimliklerin toplumsal hareketlere dönüşmeleri ve devletle ilişkileri incelenmiştir. Bir diğer ana tema ise toplumsal hareketlerin ulus ötesi durumlarla ilişkisi ele alınmıştır. Bu çalışmada, devlet ve kimlikler ilişkisi, siyasal alanın ve grupların dönüşen tarihsel, siyasal ve sosyal sorunları incelenmiş ve günümüzde kimliklerde ötürü meydana gelen sorunlarla ilgili açıklanmalar gidilmiştir.

BALİBAR VE WALLERSTEIN, E., I. (2013), yılında Nazlı Ötüken tarafından Türkçeye çevrilen bu çalışma, evrensel ırkçılık, tarihsel ulus, sınıflar, toplumsal çatışma yer mi değiştiriyor, adı altında dört bölümden oluşmaktadır. Bu çalışmada, Balibar ve Wallerstein, ırkçılığı geçmiş toplumlarda bize gelen bir kalıntı olmadığını, modern toplumun temel özellikleri olan ulusal devlet, iş bölümü ve dünya ekonomisindeki hiyerarşi ile ilişkili bir olgu olarak ele almaktadır. Günümüzdeki milliyetçilik, ırkçılık ve ayrımcılığın modern kapitalizm ve liberal evrenselciliğin bir dayatması olarak açıklanmaktadır.

FURSETH, I. Vd. (2006), “An Introduction to the Sociology of Religion” adlı bu çalışmada “Race Ethnicity and Religion” adında bir başlık açarak ırk etnisite ve din ilişkisi hakkında bilgi verilmiştir. Yirminci yüzyılda ortaya çıkan kültürel çoğulculukla birlikte ırksal söylemler ve etnik farklılıkların ortadan kalktığını bunun yerine temelini din ve kültürden alan etnisitenin geliştiği ifade edilmiştir.

1. 7. Araştırmanın Planı

Bu çalışma, genel anlamda teorik bilgiler, ampirik veriler, sonuç ve değerlendirme olmak üzere üç ayrı bölümden oluşmaktadır. Ancak araştırmanın birçok alan ve kavramla ilişkili olması nedeniyle çalışmamız, yedi ana başlık altında ele alınmıştır.

Teorik bölümde yer alan giriş başlığında, araştırmanın konusu, amacı, yöntemi ve veri toplama teknikleri, kapsam ve sınırlılıkları, varsayımlar, önceki çalışmalar ve araştırmanın planı yer almaktadır. Kavramsal çerçeve başlığında, ırk etnisite ve din ile ilişkili kavram ve kuramlar hakkında bilgi ve yorumlara yer verilmiştir. Etnik bütünleşme olarak din ve İbni Haldun başlığında, din ve toplumsal bütünleşme İbni Haldun’un asabiyet teorisi çerçevesinde ele alınmıştır. Dördüncü başlıkta küreselleşme, din, ulus devlet ve etnisite ilişkisi ve bu bağlamda ortaya çıkan konular ele alınmıştır. Beşinci başlıkta ise konunun daha iyi anlaşılması için Türkiye’de bulunan etnik ve dini kimliklere yer verilerek Türkiye’deki milliyetçiliğin tanımının ne şekilde yapıldığına dair açıklamalara yer verilmiştir.

Ampirik bölümde, ırk, etnisite ve din hakkındaki Van örneği araştırması yer almaktadır. Bu araştırma kapsamında bölgede yaşayanlardan yüz kişi ile görüşme yapılmıştır. Görüşülen kişilere, araştırma çerçevesinde sorular sorularak konu hakkında birinci elden bilgiler toplanmış, bu sorular bağlamında ortaya çıkan bulgular ve yorumlara yer verilmiştir. Konunun hassasiyeti nedeniyle araştırmaya katılanların çoğu ismini vermek istememişlerdir. Ancak meslek ve yaşları kullanılarak takma isimle ifade edilmiştir.

Sonuç ve değerlendirme bölümünde ise ırk etnisite ve din konusunun bütün kapsamı göz önünde bulundurularak araştırmada ortaya çıkan sonuca değinilmiştir. Araştırmaya göre, siyasi ve popülist söylemlerin aksine bu bölgede yaşayan halkın çoğunluğunun ırk ve etnik kimliklere bakışının farklı olduğu ortaya çıkmıştır. Bu bölgede yaşayanların çoğu kendisini dini kimliğiyle tanımlaması araştırmamızın sonucu açısından önemlidir.

2. KAVRAMSAL ÇERÇEVE

2. 1. Irk Kavramı ve Tarihsel Gelişimi

Genetik olarak ortaya çıkan ve sosyolojik olarak dünya toplumlarına farklı şekillerde yansımaları olan ırk kavramının ortaya çıkış süreci hakkında farklı bilgiler bulunmaktadır. Genel itibariyle on sekizinci yüzyılda kullanmaya başlandığı söylene de on altıncı ve on yedinci yüzyılda kullanıldığına dair bilgiler de bulunmaktadır. Ulus devletlerin ortaya çıkmasıyla birlikte farklı bir anlam kazanan ırk kavramının anatomi, sosyal bilimler, siyaset bilim ve antropolojik bilimler gibi birçok farklı alanda kullanılması, bu kavrama ortak bir tanım getirilmesini zorlaştırmıştır.

İrk kavramının ortaya çıkışı toplumların ten renklerine, yerleşim yerlerine, kültürel ve çevresel özelliklerine göre toplumların birbirinden ayrılmasıyla ve ırklar diye anılan grupların oluşmasıyla birlikte ortaya çıkmıştır (Bernasconi, 2011: 33). Irk, bireyin doğuştan var olan anatomik ve fiziksel özellikleri akrabalık ve diğer benzer ilişkilerden dolayı insanlarla ilişki içinde olduğu düşünülen sınıflama biçimidir (Sumbas, 2009: 263). Genel itibariyle Bernier bu sınıflamaları Afrikalılar, Doğulular, Laponlar diye sıralarken Morton ise Kafkasyalılar (Avrupa, Hindistan, Afrika), Moğollar (Çinliler, Eskimolar), Malezyalılar (Malezya ve Polinezya), Amerikalılar (Küveyt, Güney Amerika ve Yerli Amerikalılar) ve Etiyopyalılar (Sahra Altı Afrika) diye sıralar. Özel anlamda ise Aryan Irk, Alpina Irk, Nordik Irk ve milliyetçiliğe aşırı vurgudan ortaya çıkan Alman Irkı, Rus Irkı, Türkçülük, Arap Irkı gibi birçok alt sınıflamalar ortaya çıkmıştır (Bonton, 2002: 33-34).

Kant'ın ırk kavramını tasnif etmesiyle birlikte ırk bilimsel düşüncenin üretildiği ortaya çıkmıştır. Ancak antropolojik ve genetik tanımlamalara dayanan bilimsel anlamdaki ırk, modern dünyada önemini yitirmiştir. Bilginler ırk kavramıyla insanları deri rengi, saç tipi, gibi genetik özelliklerle sınıflandırmanın doğru olmadığını, ancak bir toplumun hep birlikte ürettiği kültürel değerler toplumun asıl genetik yapısını oluşturduğunu ifade ederler (Bernasconi, 2011: 102).

Bilim dünyası ırklar arasındaki anatomik benzerlik oranının %100 çok yakın olduğunu ifade ederek ırk vasıtasıyla toplumsal tabakalaşma süreçlerini ırkla açıklamanın imkânsız olduğu konusunda bazı modern sosyologlarla hemfikirde dirler. Ulus devletlerin inşa sürecinde ırkın aşırı derecede vurgulanması aidiyet, millet, etnisite, ırk terimleri arasındaki çizgilerin fazlasıyla muğlaklaşması ırk kavramını ön plana çıkarmıştır (Hanoğlu, 2013). Fenton'un deyimiyle ırk fikri bir milletin veya bölge grubunun kendilerini, ötekileştiren gruptan daha üstün ve farklı görmesi siyasi söylem ve ekonomik sömürü bağlamında gelişmiştir (akt Sumbas, 2009: 263). Yani ırk bilincini oluşturan ve geliştiren asıl unsurlar biyolojik özellikler değil ortak değer ve kültürler asabiyeti ya da toplumsal ve kitlesel menfaatlerdir.

19. yüzyıl öncesinde ırkçı düşünceleri ifade etmede “din” olgusu delil olarak kullanılmıştır. Toplumsal düzeni sağlamak adına Tanrı'nın, ırkların birbirinden bağımsız hayat sürmeleri gerektiğini savunmuşlardır. Ancak bilimsel araştırmaların başlamasıyla anatomik açıdan kesin anlamda ırk olmadığı düşüncesi yaygınlık kazanmış insanlar arasındaki çevresel farklılıklar değişik ve kültürel toplulukların oluşmasına sebep olduğu düşünölmeye başlanmıştır (Gönenç, 2012:746). Kutsal Kitap ve Kur'an'ın insan ırkının genetik anlamda aynı özden olduğu vurgusu, bütün insanlığın Âdem ve Havva'dan türediği inancının bilimsel verilerle eş değer olması, toplumda genetik ırkın yerine kültürel veya çevresel ırk düşüncesinin kabul edilmesinde büyük bir etkindir. Toplum en iyi tasvirçilerinden İbni Haldun da, en önemli kültürel değer olan dini

aidiyetinin millet ve ırk aidiyetinden daha etkili olduğu ve dönem dönem İslam asabiyetinin ırksal asabiyeti tesirsiz bıraktığını ifade etmiştir.

2. 1. 1. Irk Teorileri

Tarih boyunca insanlar arasında eşitsizliğe, çatışmaya ve ulusal gruplaşmaya sebep olan ırk olgusuna çok farklı nedenlerden dolayı farklı tanımlamalar getirilmiştir. Bu farklı tanımlamaları temellendiren birçok teori vardır. Bu teoriler genel itibarıyla

-İrkî “soy” olarak gören teori: Soy, dirim bilimsel özellikleri kuşaktan kuşağa değişmeyen ve kandaş bireylerin, evlenmesi sonucu oluşan toplumsal bağlılıktır. İrkin soy olarak benimsenmesi kutsal metinlere dayanmaktadır. Kur-an’ da “Sizi tek bir candan yaratan, ondanda eşini yaratan Allah’tır...” ayetinde olduğu gibi, insanların tek bir özde gelme durumu diğer kutsal kitaplarda da yer alıyordu. Bu durum şu anlama geliyordu, bütün insanlık aynı soydan gelmektedir ve tek bir ırka ait, ortak bir kökene sahiptir. Aynı zamanda kutsal metinlerde Nuh tufanı gibi büyük tufanların olması sonucu, insanlar, birbirinden ayrılan farklı bölgelere gitmesiyle fiziksel görünüş ve coğrafi köken farklılıklarına tekabül eden soyların ya da ırkların ortaya çıkmasına yol açtığı da düşünülmektedir.

Birçok yönde ırkın soy olması fikriyle aslında insanların temel olarak eşit oldukları kastediliyordu ve bu anlayış kölelik ile ilgili fikirleri etkilemiştir. Köle sahipleri kölelerine karşı “güvensizlik ve etnik aşağılama” tavrı içindeydiler, fakat bu durum “ırksal üstünlük tavrından” kaynaklanmıyordu. Köleliği destekleyenler ile karşıtları arasında “zencilerin köleleştirilmeleri için diğer insanlardan farklı bir özelliklerinin olmadığı” konusunda benzer ortak bir anlayış vardı. Buna rağmen ırkın soy olma fikri, ırkların bazı yönlerden eşit olmadığını öne süren bir görüş ortaya çıkarmıştır. Bazı bilginler, Tanrı’nın insanları, yeryüzünün farklı bölgelerine uyumlu halde yaşayabilmeleri için farklı yapılarda yarattığını iddia ediyordu. Örneğin, sadece Afrikalıların oldukça sıcak olan tropikal bölgede etkili çalışabileceklerine inanıyorlardı (Haralambos, vd. 2008: 652). Her insan kendi çevresiyle yaratılmıştır ve bundan dolayı o çevrede yaşamalıdır (Banton, 2002: 21)

“Beyaz, siyah, çekik göz, sarı saçlı” gibi soydan gelen genetik özelliklerin ırkla bağdaştırması insan grupları arasında soyla ırkın bir olduğu düşüncesi uyandırmıştır.

-İrkî “tür” olarak gören teori: Tür, aynı veya birbirine yakın genlerden dolayı ortak özellikleri olan biyolojik gruptur. İrkin tür olma düşüncesi bütün insanların, ortak kökeni paylaşmadıkları ve gruplara ayrıldığı inancına dayalıdır. Yani ırkı tür olarak gören teoristlere göre insanların birden fazla kökeni vardır. Bu teorinin bazı versiyonları bazı insan ırklarının melezlenmediğini ve üreyip çoğalan nesiller meydana getirmediğini iddia ediyordu ve bundan dolayı da üreyen, üreten ırk türünün bu özeliğinden ötürü üstün olduğunu ifade ediyorlardı. Avrupa türünün üstün olma düşüncesi ve sahra altı türünün fiziksel ve bilişsel olarak geri bir tür kabul edilmesi Avrupa’nın bu bölgeleri yıllarca sömürmesinde büyük bir etkidir. Irk ile ilgili söylemler tarih boyunca hep Afrikalıları üstünde yoğunlaşmış ve bunun en büyük sebebi Afrikalıların siyah tene sahip olduklarından. İrkî tür olarak kabul eden teoristler beyaz ırkın çağlar boyu hâkim bir topluluk olduğunu ve demokratik olarak gelişmeye açık bir tür olduğundan dolayı üstün tür olarak kabul ediliyordu. Diğer taraftan demokratik olmayan siyahiler de beyazların hizmetinde uğraş verebilecek kölelik ve askerlik gibi işlere uygundu.

İrk teorisyenlerinden Buffon ırkları tasnif ederken delil olarak ten rengini kullanıyor, ancak diğer teoristler gibi insanın kökenini farklı türlere ayırmıyor. Daha

çok orijinal tür ve orijinalden türeyen tür ayrımını yapıyor. Kültürel ve çevresel farklılıkların kullanılmasından uzak duruyor. Buffon Güney Avrupa’da yaşayan beyazları en mükemmel ve kusursuz olarak kabul ediyor. Bunu yaparken de “siyahilerin” değersiz olduğunu “beyazların” renklerinden dolayı değerli olduğu kanısına varıyor. Buffon’ a göre orijinal tür “beyazdır” Afrika’daki bir insanı Avrupa’ya götürürsen zamanla ten rengi açılır ve orijinal türe döner. Buffon bu düşüncesiyle insanın tek bir tür olduğu iddiasına, bilimsel bir destek sağlamayı istemektedir (Bernasconi, 2011: 43-48).

-İrki “Alt Tür” olarak gören teori: Irkın alt tür olma düşüncesi ırkın soy olması ile tür olması arasındaki ilişkinin bileşkesidir. Bu durum ırkların karışımı olarak da ifade edilmektedir. Spencer, ırkların karışımını insanın sosyal gelişim sonucundaki sosyal evrimle oluştuğunu ifade etmektedir. Ona göre savaşta kazananlar da kaybedenler de sosyal evrimle bir araya gelmek zorundadırlar. Bu da birçok ırk çeşidinin karışımıyla sonuçlanmaktadır.

Darwin belli kuş ve kaplumbağa türlerinin birbirinden farklılık gösterdiğini gözledi. Ona göre o hayvanlar kendilerine özgü alt türlerini başka hayvanlarla çiftleşerek geliştiriyorlardı. Eğer alt türler farklı yollarla evrim geçirseylerdi, onlar farklı bir yapıya sahip olacaktı. Türlerin ve alt türlerin üyelerini çiftleşmeye ve çocuk meydana getirmeye yarayan özellikler giderek tüm grubun tipik özeliği haline gelebilmektedir. Farklı insan ırkları farklı hayvan alt türleri gibi gelişebilirlerdi. Cinsel seçim genlerdeki değişiklikler farklı fiziksel görünüşteki farklı insan gruplarıyla sonuçlanabilirdi. Böylece bütün insanlar ortak kökene sahip olmasına rağmen yeni ırklar oluşturmak için evrimleşebilirlerdi (Haralambos, Vd. 2008: 654).

Alt tür olarak ırk teorisi bazı ırkların diğer ırklardan daha üstün olduğunu ortaya koymak için kullanıldı ve bunun için toplumsal gruplamalar oluşturuldu. Basit toplum, birleşik toplum, misliyle birleşik toplum gibi... Basit toplum ilkel olarak kabul edildi ve gelişimsel olarak en düşük gruptu. Karmaşık ya da birleşik toplumlar ise ileriye doğru gelişebiliyorlardı ve bundan dolayı üstün ırkı temsil ediyorlardı.

2. 2. Irkçılık ve Sosyolojik Yorumları

İrkçilik, insanların kendi aralarındaki biyolojik, kültürel ve bireysel farklılıklardan dolayı birbirlerini ötekileştirme, aşağılama ve sadece kendi ırkını üstün görme inancının oluşturduğu siyasi ve ideolojik düşüncedir. Irkçılığın ortaya çıkış nedenlerinden en önemlisi, insanın kendi etnik kültür değerlerini tek olarak kabul etme düşüncesi ve bu uğurda her şeyi mubah görmesidir. Irkçılık, genel anlamda araştırıldığında insanların aynı dili konuştuğu aynı kanda geldiği kişileri benimseyip ve o kişilere karşı ideolojik anlamda derin duygular içine girmesiyle oluşur. Irkçılık sonucunda oluşan sosyal ayrımcılık ve şiddet tarih boyunca toplumsal kaosa sebep olmuş ve insanlık tarihinde derin izler bırakmıştır. Irkçılığın asıl kökenleri insanların biyolojik yapılarından dolayı yapılan sınıflandırmayla başladığı düşünülmektedir.. Beyaz ırkın üstün görülmesiyle siyah ırkın köleleştirme anlayışı gelişerek bu zamanla dil, milli ve dini duygulardan oluşan ırkçılığa yerini bıraktı. İmparatorlukların dağılmasıyla oluşan milli devletlerin oluşturduğu ortak ya da ayrımcı zihniyet Avrupa’da üstün bir Avrupalı ırkın oluşmasına zemin hazırlamıştır. Avrupalıların ya da beyaz ırkın üstün görülmesi sömürgecilik anlayışlarına da meşru alt yapı oluşturmuştur. Ancak Avrupalılar sömürgecilik ve işgallerle sınırlı kalmayıp Afrikalıları köleleştirme ile devam etmişlerdir. Buna sebep olarak da Kara Kıta’da bulunanların siyahi olması ve Hristiyan olmamalarından kaynaklı olduğu gözlemlenmiştir. Nitekim Afrikalıları

ötekileştirme düşüncesini bazı Batılı bilginlerin söylemlerinde bulmak mümkündür. David Hume, siyahiler ve diğer canlılar Avrupalıdan daha aşağıdır. Hegel siyahilerin insanlığın yüz karası olarak tanımlamıştır. Bu söylemler de ırkçılığın en önemli göstergelerinden ötekiyi değersizleştirme, kendini yüceltme ve kendi dışında hiç bir ırka tahammül etmeme vakasının açık bir örneğidir.

Küreselleşmeyle birlikte ırkçılığın birçok farklı biçimleri gelişti. Klasik ırkçılık sınıflama sisteminin, bilimsel zeminini kaybetmesi yeni tip ırkçıların türemesine fırsat vermiştir. Özellikle milli devletlerin kurulmasıyla aynı dili konuşan ve kültürel bağlılığı olan topluluklar arasında oluşan sınırlar, toplumsal- kültürel rekabetlere yol açmış ve ırkçılığı körükleyerek farklı boyutlara taşımıştır. Bu bağlamda milliyetçilikle ırkçılık arasındaki ilişkinin boyutu tartışılır hale gelmiştir.

Her ne kadar ırkçı topluluklar milliyetçilikle ırkçılığın birbirine indirgenemeyeceğini ifade etseler de aslında ırk ve milliyetçilik söylemleri hiçbir zaman birbirinden çok uzak olmamıştır. ırkçılığın modern çağda milliyetçilik zemininde gelişip yayıldığı ve milliyetçiliğin ırkçılığın önemli bir şartı olduğu ifade edilmektedir. Aynı zamanda ırkçılık milliyetçiliğin dışavurumu değil onu güçlendiren bir destektir ve milliyetçilik, ırkçılığın inşası için her zaman gereklidir (Balibar Vd, 2013: 51). Etnik milliyetçilik ile sosyalizmi birleştiren nasyonal sosyalizm doktrini ırkçı ve antikapitalist bir söylem olarak kabul edilir. Bir dönem Almanya'nın resmi ideolojisi olarak kabul edilen nasyonal sosyalizm milliyetçiliğin ırkçı biçimidir. Etnosentrik bireyler kendi dışında bulunanları, üyeleri oldukları grup ve kültüre göre bilhassa dil, adet ve dine göre etnik ayrıştırmalar yapıp kendilerini benzersiz kabul etmeleri, toplumlar arası çatışmaya ve ırkçı terörizme fırsat vermiştir. Etnik şiddetin ve terörizmin özellikle dil ve din milliyetçiliğinden kaynaklanan ırkçılıktan türediğine dair modern dünyada birçok örneği vardır. ırkçı milliyetçiliğin siyasileşmesiyle birlikte dünya üzerinde, savaş, terörizm ve hatta soykırımlar olmuştur. İçinde birçok etnik kimliğe mensup olanları barındıran ülkelerde milliyetçilik sendromundan ötürü iç savaş tehdidi ile karşı karşıya gelmiş ya da iç savaşlar olmuştur. Yugoslavya da etnik iç savaşta binlerce insan hayatını kaybetmiştir.

Modern dünyada etnik farklılıkların karmaşıklığı, etnik ayrışmaların çoğu zaman kültürel kaynaklı olması ve toplumlar arasındaki belirsiz ayrımcılık, neo-ırkçı söylemlerini tartışılır hale getirmiştir. Dünya savaşları, teknolojik gelişmelerin hız kazanması ve sömürülen ülkelerindeki insanların maddi sıkıntıları, ülkeler arasında göçlerin olmasına zemin hazırlamıştır. Göçlerle birlikte çok etnikli topluluklar meydana gelmiş bu da etnik azınlık ve çoğunluk arasında farklı problemlere sebep olmuştur. Bu problemler toplumlar arasında etnik asimilasyon ve çatışmalara zemin hazırlamıştır.

Çok etniklik ve çok kültürlülük, devletlerin ve toplumların gelişmesinde önemli yararları yanında toplumsal hareketliliği de sürekli canlı tutmaktadır. Fakat bu özellikleri taşıyan toplumlar iç karışıklıklar ve dış saldırılar karşısında kırılganırlar. Bazen köklü etnik hoşgörü ve bütünlük geçmişe sahip toplumlarda bile ırkçı ve etnik çatışmalar olabilmektedir. Günümüzde şiddetli çatışmaların çok azı devletlerarasında olup genel itibariyle ırkçı bölünmeye dayanan etnik boyutu öne çıkan iç savaşların varlığı etnik ilişkilerin biçimlendirmesi açısından dikkat çekicidir (Giddens, 2008: 547). Çok etnikli toplumlarda sadece hâkim olan etniğin değerleri, kültürü ve inancının resmiyet kazanması, ırksız ırkçılar, ayrıştırmacı ırkçılar gibi neo- ırkçı yapılanmalarına imkân sağlamıştır. Hâkim etnik grubun ırkçı yaklaşımları halkların üstünlüğü düşüncesinden ziyade kültürlerin karışmasını sakıncaları, hayat tarzların ve geleneklerin bağdaşmazlığını savunurlar. Bu tür ırkçılar, herkesin kendi kültür ve sosyal sınırlar içinde yaşaması gerektiğini ifade ederler. Avrupa'da artan İslamofobi ve neo-ırkçı

saldırıların altında yatan asıl neden, Avrupa’da inşa olmuş ve olacak bir İslam kültürünün Avrupa’daki kültürel ve hayat tarzlarına zarar verme endişesinde kaynaklıdır. Özellikle göçler sonucunda insanların farklı toplumlara entegre olma çabası yerleşik toplumun kültürel hegemonyasını sarsmaktadır. Yerleşik toplumun kurulu kültürel düzenini korumak istemesi ve farklı kültüre karşı hoşgörüsüzlüğü ve önyargısı etnik ve ırkçı çatışmalara sebep olabilmektedir. Yerleşik etniğin elindeki ekonomik sermayeyi kaybetme kaygısı da, ırkçı düşüncelerini tırmandırmakta ve göçmenlere karşı şiddetle sonuçlanmaktadır. Özellikle Avrupa ülkelerinin Suriyeli ve Iraklı mültecilerini kendi ülkelerine kabul etmemesinin nedenlerinden bir tanesi de ekonomik kaygılardır. Bu bağlamda ırkçılığın, milliyetçiliğe aşırı vurgu, ulusal kimlik, ekonomik ve kültürel kaygılardan dolayı ortaya çıktığını söylemek mümkündür.

2. 3. Sosyo-Kültürel İnşa Olarak Etnisite

Kolektif kültürel değerlerin ve kimliklerin varlığıyla ortaya çıkan etnisite, biyolojik ve genetik özelliklerin dışında gelişen toplumsal süreçlerle oluşan bir alandır. Bu alan dil, din, millet, öz vatan gibi etnik kimliklerin oluşturduğu ortak kökene bağlı insan topluluklarıdır. Ortak kökene olan bağlılık ve inanç kültürel bir şuur oluşturarak bireyler arasında toplumsal birliktelik sağlamaktadır. Etnisite kavramının yunanca karşılığı ethnos yani ırk ya da soy topluluğuna karşılık gelmektedir. Ancak II. Dünya savaşından sonra ulus-devlet anlayışının gelişmesiyle farklı kimliklerin bir arada yaşamasıyla ortak dil, müşterek inançlar etrafında organize olmuş kültürel ve toplumsal insan grupları ortaya çıkmıştır. Etnisite kavramı bir kültürel inşa süreci taşımaktadır. Etnisitenin bir inşa olarak görülmesinin altında yatan neden toplumlar tarafından üretilen kültürlere bağlı olarak ırktan bağımsız yeni modern kimliklerin ortaya çıkmasıdır. Etnisite kavramının ortaya çıkması ya da kullanılması ırk ve ırkçılığın yaratmış olduğu olumsuz algıdan kaynaklı olduğu da bilinmektedir.

Etnisite kavramı 1950’lerden sonra ulus devlet anlayışların ortaya çıkmasıyla birlikte daha sık kullanılmaya başlanmıştır. Çünkü ulus devlet inşalarında belirli bir etniğe sahip olanların hâkim olması çerçevesinde bir etnik yapı ve kültürel süreç meydana gelmektedir. Ancak modern toplumda ortak köken ve ulus kimliği, toplumlar arasındaki çatışmalarda yetersiz kalmış bu da toplumsal keşmekeşe sebebiyet vermiştir. Günümüz modern toplumlarda insan hakları ve eşitliği adına olan gelişmeler sınıfsal hegemonyayı engellemiş ve toplumsal bütünleşme faktörlerini değiştirmiştir. Modern toplumları bir arada tutan daha çok ekonomik gelişmelere göre oluşturulan örgütler, dini duygulardan hareketle oluşturulan birlikler ve diğer kültürel oluşumlardır. Örneğin yıllarca birbirleriyle savaşan ülkelerin de üyesi olduğu Avrupa Birliği oluşumu tamamen ekonomik ve diğer insan ilişkilerini içeren bir topluluk olup, bu topluluğun oluşmasında etnik kimlik devre dışı kalmıştır. Ya da İslam İşbirliği Örgütü gibi oluşumlar İslam dininin dünya dini olduğunu ifade ederek evrensel dini öğretileri ön plana çıkararak belirgin kimlik farklılıklarını ortadan kaldırma düşüncesi, böyle oluşumların kurulmasında önemli etkindir.

2. 3. 1. Etnisite Kuramları

Farklı etnisite kuramlarının ortaya çıkmasını temel nedeni konunun modern dünyada çok farklı karşılıkları olması ve farklı disiplinlerin çalışma alanına girmesidir. Teoloji, felsefe, psikoloji, antropoloji, sosyoloji gibi birçok ana disiplinin yanında birçok alt disiplinle de ilişkili olması etnisite kuramlarını çeşitlendirmiştir. Etnisite

kavramının yeni olması ve II. Dünya Savaşında sonra Almanya’da Naziler tarafından ortaya atılan aşırı ırkçılığın olumsuz gücü ve beyazların siyahilere karşı güç ve özeleik anlamda üstünlük sağlamaya çalışmaları sosyologların yeni etnisite kuramlarını tartışmaya teşvik etmiştir (Sağır, Vd, 2004: 6). Her ne kadar etnisite kavramı küreselleşmeyle birlikte sadece kültürel bloklaşma olarak görülse de etnik kimliğin hem geleneksel dönemde hem de modern dönemde beslendiği birçok faktör vardır. Bunlar fiziksel, genetik ve kültürel özeleikler olmuştur. Bazı sosyologlar etnisite kavramını modern ırkçılığın vurgusu olarak bile tanımlamışlardır. Dolayısıyla sosyal bilimler için göreceli olan etnisite kavramına getirilen nesnel ve öznel değerlendirmeler yanı sıra farklı tasnif ve tahlillerde getirilmiştir.

Örneğin Banton Racial Theories eserinde, ırk, sosyal faaliyetler, ulus ve millet kavramları arasındaki karmaşıklıklaıı çözmek ve dışlayıcı bir tanım olan ırk kavramını dünya kavram dağarcığından çıkarılmasını bunun yerine etnik kategori ya da halk kavramının kullanılması gerektiğini ifade etmektedir (Banton, 2002: 21-28).

2. 3. 1. 1. İlkçilik (Primordialist) Yaklaşım

Primordialist görüşünü benimseyenler, etnik kimliğı toplumsal gelişmelerden bağımsız olan ekonomik ve hızlı gelişimlerin yok edemeyeceğı merkez bir güç olarak kabul etmektedirler. Primordialistlere göre etnik yapı ekonomik, sosyal, din, kültürel gibi faktörlerle açıklanamaz çünkü etnik kimlik kan bağı ve sosyal bağ ile meydana gelen ve böylece somut toplumlar yaratan bir yapıdır. Kan bağı ve sosyal bağ değışmeyen, çevresel etkenlerden etkilenmeyen ve bireylerin toplumsal ve dünya düşüncesini ve yönelimini açıklayan birinci etken olarak kabul edilir. Primordializmin en önemli öncülerinden Edward Shills, toplumların ilişkilerinde farklı şekillerde sosyal bir bağ vardır. Ailenin genetik ve sosyal bağı ile din ve etnik toplumlar arasında bir ayırım yaptığını, dinin sembolleri ve kamusal seremoniler, primadialis bağlarla devamını sürdürdüğünü savunmaktadır. İnsanların toplumsal inşada benimsedikleri rol ya da üslendikleri görevi tam şekilde yerine getirmeleri en büyük sebebi akrabalık bağdan kaynaklı olduğı ifade edilir. Bu yaklaşım insanların nasıl bir ailede doğması ve yeme içe gibi zorunlu ihtiyaçları varsa bir etnik grup içinde olması da o kadar zorunlu olduğunu ifade eder. İnsanların etnik gruplara ayrılması kadar doğal bir şey olmayacağını kabul ederler.

Primordialist kuramcılar görüşlerini iki farklı düşünce üzerinde geliştirirler. Toplumsal değerlerin etrafında şekillenen ve kan bağı ile ortaya çıkan kültürel görüş ve genetik özellikleri ön plana çıkararak etnisiteyi nepotizm ile ilişkilendiren sosyo-biyolojik görüştür.

2. 3. 1. 1. (1). Kültürel Yaklaşım

Kültürel yaklaşım, etnisiteyi bireyin iradesinden bağımsız bir şekilde inceler ve etnisiteyi bireyin ait olduğı topluluğun özelliklerine göre değerlendirir. Ya da etnisite doğuştan gelen niteliklerle kuşatılmıştır. Toplumlarda bulunan primordial bağılılıklar kan, ırk, dil, din gibi özelliklere dayanır. Sadece geleneksel dönemde değıl post modern dünyada da etnik kategoriler ilksel gerçeklikler üzerine kuruludur. Bu yaklaşım etnisitenin sürekliliğini sağlayan etken olarak kan bağıını esas alır ve kültürü verili olarak kabul eder (Taştan, 2010: 200). Kültürel yaklaşım göre verili olan ilk bağılılıklar çevresel şartlardan etkilenmeyen varlığı kendinden olan ve insan münasebetlerinden uzak bir şekilde ortaya çıkan duygulardır. Bu duygular toplumun direncini artıran

eşiklere kayıtsız bağlılıklarla oluşmaktadır. Kültürel yaklaşımı savunan sosyolog Edward Shills ve antropolog Clifford Geertz göre etnisite, bireylerin akrabalık ve en yakın çevre ile oluşturmuş olduğu tecrübelerdir. Değişen toplumsal düzen ekonomik gelişmeler küreselleşme gibi toplumsal olgular toplumun yapısını değiştirirse de toplumun özünü oluşturan ve çekirdek olan bu tecrübeler varlığını her zaman sürdürecektir. Shills bu tecrübeleri coğrafya, din ve fiziksel özellikler olarak açıklar. Shills, II. Dünya Savaşında askerler hakkında yaptığı araştırmada savaşta askerlerin gösterdiği çabanın ve başarının sebebinin vatanseverlik ya da partizanlık duygusu değil, komutanlarına, ailelerine ve takım arkadaşlarına karşı besledikleri derin bağlardan kaynaklı olduğu sonucuna varmıştır. Bu da aile içindeki derin dayanışmanın bir kan bağına dayandığını ve bunun ancak primordial kavramıyla açıklanacağını söylemiştir. Shills daha sonra bu sonuçlardan yola çıkarak primordial bağı etnik ve ırksal özdeşleştirmeye uygular ve etnik ve ırksal kimlikleri biyolojik bir ihtiyaç olduğunu iddia etmektedir (Sağır, Vd, 2004: 9).

Clifford Geertz, etnisiteyi primordial temelde açıklarken, yakın akraba bağlantıları ve bunların ötesinde bir dini topluluk içinde dünyaya gelmek, bilinen bir dili konuşmak gibi kültürel verileri göz önünde bulundurarak açıklamaktadır. Kan, dil ve gelenek bağların gücüne karşı konulmaz ve en çok yaptırım gücüne sahip olan unsurlar olarak kabul etmektedir. İnsanlar menfaat ve benzeri toplumsal zorunlulardan dolayı değil bu bağların mutlak kudretinden dolayı akrabasına komşusuna ve dindaşına bağlı olduğunu ifade etmektedir (Geertz, 1994: 259-261).

2. 3. 1. 1. (2). Sosyo-Biyolojik Yaklaşım

Toplumlar arasındaki münasebetleri anatomik verilere dayandırarak açıklamaya çalışan bu yaklaşım etnisiteyi daha çok evrimsel düşünceyle ifade etmektedir. Sosyo-biyolojik yaklaşım bireylerin davranışlarını evrimsel avantajları göz önüne alarak toplumların sosyal davranışlarını açıklamaya çalışır ve bunu yaparken de neo-Darwinci bir sentez kullanır. Yani sosyal davranışın genetik daha spesifik olarak evrimsel temelli olarak ele alır. Genetik özellikler ve farklılıklar, bireyler arasındaki yakınlaşma ve uzaklaşma adına önemli bir etkidir. Bu yaklaşımda insanların evrimin bir sonucu olduğu toplumlar arasındaki bilgi aktarımının büyük bir oranını genler tarafından gerçekleştirildiği kabul edilir. Genlerin en az sosyal çevre kadar fonksiyonel bir rol aldığı ve bundan ötürü davranışların biyolojik bir kökene sahip olduğu belirtilerek insanların genetik olarak kodlanmış özellikleri ile aktüel davranışlarını kazandıkları öne sürmektedirler. Sosyo-biyolojik yaklaşıma göre insanların sergiledikleri davranışların kökeninde biyolojik faktörler bulunmakta olup eğer bu davranışlar toplumsal ilişkilerden uzak tutulursa bir değişiklik olmayacaktır. Bundan dolayı da insan davranışları ve toplumsal ilişkilerin incelenmesinde hem biyolojik hem de sosyolojik faktörler üzerinde durulmalıdır.

Sosyo-biyolojik yaklaşımın öncülerinden Berghe, etnisitenin sosyal alanda devamını sağlamak için kıt kaynakların kullanılması amacıyla ortaya çıkan yarışta rol oynayan akrabalık bağı olduğu, bu sebeple etnik duyguların akrabalık seçimlerinin bir biçimi olduğunu ifade etmektedir. Toplumsal ilişkilerde her ne kadar bazen kültürel unsurlar önem arz etse de aslında bunlar da biyolojik temellidir ve bireyin ailesi akrabaları içinde barındığı etnik kategorinin veya milletin yaşamını devam etmesinin sonucudur (Berghe, 1987: 11-13). Berghe ve bu yaklaşımı savunanlara göre etnisite, dünya nüfusu ne kadar artarsa artsın hepsinin bir ortak köken inancı olduğu ve bu inancının da kültürel destekli olsa da biyolojik köken inancı olduğu ileri sürmektedirler.

Kültür, insanları topluma hızlı bir şekilde entegre edebilir ve toplumsal davranışları belirleyebilir ancak kültürün kendisi kalıtsal baskılarla belirlenmiştir. Bu da toplumsal ilişkilerin kültür ve genlerin uyumuyla geliştiğinin bir ifadesidir. Yine Berghe toplumu iki tip gruba ayırır. Birinci tip gruplar ırk gibi ortak kalıtsal özelliklerden meydana gelen endogamik gruplar, ikinci tip gruplar ise ortak menfaatler doğrultusunda bir araya gelen ve örgütlemenin ortak çıkara dayanan gruplar diye tasnif eder. Bu iki farklı grubun bir arada hareket etme dayanışma ve yardımlaşma etkenleri farklı olup, birinci grupta toplumsal bağı sağlayan temel neden akrabalık ya da gendir. İkinci grupta ise toplumsal bağı güçlendiren temel neden ortak çıkarlardır. Akrabalık bağları gruplar içi çatışmalarda engelleyici bir rol üstlenirken gruplar arası çatışmada yetersiz kalmaktadır. Bu durumun örneği çok etnikli ülkelerde görmek mümkündür. Bir ülkede bulunan farklı etnik yapıların grup içi çatışmalarından ziyade gruplar arası çatışmaları ön plana çıkmaktadır bu da zamanla derin düşmanlığa ve orantısız şiddete sebebiyet vermektedir. Ama ortak çıkara bağlı olarak oluşan grupların olduğu bir ülkede toplumsal çatışmalar ve şiddet daha azdır. Çünkü ülkedeki çatışma ortamı siyasal yapıya ve ortak çıkarlara zarar vermektedir.

Sosyo-biyolojik yaklaşım etnisiteyi hem genetik hem sosyal bir gelişme olarak açıklayarak etnisitenin farklı da olsa ortak kökenler üzerinde devamını sürdürdüğünü ifade etmektedir. Etnisiteyi oluşturan bu ortak kökenler yeniden icat edilmez, klasik dönemde de modern dönemde hem vardır ve varlığını koruyacaktır. Ancak bu ortak kökenler farklı sosyal deformasyonlara uğrayabilir. Yani insanlar tarafında sömürülebilir veya eritilebilir.

2. 3. 1. 2. Araçsalcı (Enstrümentalist) Kuramlar

Araçsalcı kuram, etnisitenin toplumsal organize ile kurulduğu ve bundan ötürü de bireylerin her etnikten farklı birikimler taşıyabileceğini iddia etmektedir. Etnisite sosyal-siyasal gelişmeler ve çıkarlar doğrultusunda geliştirilebilir ve değiştirilebilir. Toplumu siyasal yönde yönetenler ve ekonomik açıdan idare edenler koşullara göre etnisiteyi bu doğrultuda tasarlayabilirler.

Bir topluluğun liderliğini üstlenmek isteyen entelektüeller, topluluğun siyasi ve ekonomik menfaatlerini korumak ve üst sıralara yükseltmek isteyebilirler. Bunun için de liderler farklı etnik toplulukları arasında toplulukların kültürel değerlerini kullanarak ya da bağlantılı değerler üreterek siyasi, iktisadi menfaatler ve sosyal statü rekabetinde bir adım önde olmayı amaçlamaktadırlar (Öztoprak Vd, 2004: 13). Aynı zamanda etno-milliyetçilik siyasi iktidarlar için bir doktrin ve gücünü artırmanın farklı bir sistemidir. İdeolojik milliyetçiliğe ve etnik kimliğe vurgu çoğu zaman bir toplumu idare teme etmede en iyi yöntemdir. Devletlerdeki milliyetçi tabanlar kendine yeterlilik yaşam tarzlarına özerklik bulmadığı takdirde denetimi ele geçirme mücadelesi içine girer ve bu da siyasi iktidarları statü anlamda zorluğa sokar. Milliyetçi kesimler aktif katılımlarıyla toplumsal düzeyde farklı roller üstlenerek milli bir dayanışma ve kardeşlik ruhunu aşılama çalışırlar. Bu da siyasi iktidarların ülkeyi yönetmesinde kolaylık sağlamakta olup siyasi iktidarlarda kendi çıkarları doğrultusunda milliyetçi kesimi isteklerini zaman zaman koşulsuz yerine getirmeyi vaat etmektedirler (Smith, 2014: 147).

Enstrümentalist yaklaşımın öncülerinden Paul Brass etnisiteyi, toplumun seçkinlerinin kendi ekonomik, siyasi ve idari amaçları uğruna yönlendirdiği, koşullara göre yeniden ürettiği değiştirdiği veya ortadan kaldırdığı bir süreç olarak tanımlamaktadır. Yani araçsalcı yaklaşım etnisitenin toplumsal inşaya göre farklılık

kazanacağını ve ortak bir kökene değil de toplumsal ilişkilere göre ortaya çıktığını ve buna da heterojen toplumların heterojen ilişkileri sebep olduğunu ortaya koymaktadır.

2. 3. 1. 3. Yapısalcı (Konstrüktivist) Yaklaşım

Konstrüktivist yaklaşım 1980 sonrası yapılan çalışmalar sonucu etnisite kuramlarının yeni bir aşamasıdır. Benedict Anderson ve Eric Hobsbawm bu kuramın önemli temsilcilerindendir. Konstrüktivizm uluslararası ilişkiler disiplinde kendine yer bulan bir kuramdır. Realist paradigmanın materyal anlayışına karşı “sosyal inşayı” koyan bu kuram uluslararası ilişkilerde din, dil, ırk gibi kimliklerin önemli rol aldığını ortaya koyar.

Yapısalcı kuram sosyal değişimde yapının işlevine yer vererek toplumsal sistemin yeniden üretimine ve bu sistemle meydana gelebilecek zihinsel ve bilgisel kabiliyetlerin eylemlerle ortaya çıkmasını sağlamaktadır. Yapısalcılık kuram etnik kimlik, dil, din gibi yapıları insani eylemlerin önünde engelleyici bir unsur olarak değil, eylemlerin üretim sürecine katılım biçimde ortaya çıktığını öne sürmektedir. Yapı hem sosyal değişimleri etkiler hem de süreçten etkilenen bir süreçtir (Giddens, 2008: 143-145). Konstrüktivizm, toplumlararası ilişkilerde yapıların önemini vurgulayarak devletlerin sadece bir kimliğe dayalı bir yapı kuramaya çalışmalarını eleştirmişler ve neo-realizmin yerine sosyal inşaya vurgu yapmışlardır. Bu kuram toplumlararası münasebetlerin maddi değil sosyal münasebetler olduğu ve durum da bireylerin kimlik ve çıkarlarını belirlemektedir. Konstrüktivizme göre toplumsal yapı bireylerin eylemlerinin bir aracıdır ve buna bağlı olarak eylemlerin sonucu değişebilir. Bu bağlamda birey ve oluşan kültürel değerler arasında karşılıklı bir inşa süreci vardır. Bu inşa süreçlerinden en önemlilerinden bir tanesi etnik kimlik oluşumudur. Etnik kimlik toplulukların ya da devletlerin çıkarlarını temelini oluştururken yeniden farklı bir sosyal kimliğin inşasında etkili olabilmektedir. Bundan dolayıdır ki bireyler birden fazla etnik kimliğe sahiptir. Çünkü etnik kimlikler toplumsal değişkenlere göre farklılık kazanabilmekte ve bireylerin kimliklerinin değişmesiyle birlikte etnik grup ve statü de değişmektedir.

Modern süreçle şekillenen bu bilimsel anlayış, ırkçılık ve fundamentalist akımlara karşı gelişmiştir. Modern dünyada dinsel ayrımcılık, aşırı milliyetçilik, ırkçılık, etnik asimilasyon, göçmenlerin dışlanması, diasporanın gelişmesi gibi süreçlerin toplumsal kaosa sebebiyet vermesi ile birlikte buna karşı konstrüktivist yaklaşım oluşmuştur. Bu açıdan düşünüldüğünde konstrüktivist kuram, din, ulus, kültür gibi bütünlükleri çözmeye çalışan bir strateji haline gelmiştir. Bu kuram etnik toplulukları, sosyal ekonomik ve siyasal gelişmeler karşısında durumun özeliğine göre rol aldığını ve böylece etnik kimliklerin sürekli değişebileceğine dikkat çekmiştir. Etnik, kültürel ya da ulusal köken diye bir şey yoktur. Bunun yerine bireylerin çıkarlarıyla ortaya çıkan eylemler sosyal olaylar ve oluşumlar vardır (Taştan, 2010: 208)

Konstrüktivist kurama göre yıkılan ve önemini yetiren şeyin yeniden inşa edilmesi gerekmektedir. Ulusalcılık fikirlerin ortaya çıkması siyasi elitlerin menfaatleri çözümlenmesine sebep olmuştur. Bu da bilinçlenmiş bireylerin öz kimliklerini tanımalarına fırsat sunmuştur. Aynı zamanda bu yaklaşım küreselleşmenin gereklerine uyarak bölgesel kimliklerin oluşmasında katkı sağlayarak bölgesel bütünlüşmelere fırsat sağlamıştır (Sağır vd, 2004: 19)

2. 3. 1. 4. Marksist Kuramlar

Marks'ın toplum, ekonomi ve yönetim hakkındaki teorileri insan toplumlarının sınıf savaşımları-üretimi kontrol eden yönetici sınıf ile üretim için gereken emeği sağlayan mülksüz bir emekçi sınıf arasındaki çatışma- ile ilerlediğini iddia etmektedir. Marks, devletlerin yönetici sınıf tarafından idare edildiğini ve devletin ortak kamu çıkarı adına hareket eder gibi yapıp yönetici sınıfın çıkarları doğrultusunda yönetildiğini düşünmekte ve daha önceki sosyoekonomik sistemler gibi kapitalizmin de kendi yıkımına ve yeni bir sistem olan sosyalizmin onun yerini almasına neden olacak iç gerilimler ürettiğini öngörmektedir. Kapitalizmin içinde burjuvazi ve proletarya arasındaki sınıf çelişkilerinin çalışan sınıfın siyasi zaferi ve bunun sonucu kurulacak sınıfsız bir toplum komünizm özgür üreticiler birliği tarafından yönetilen bir toplumun ortaya çıkacağını iddia etmektedir. Marks düşüncelerinin hayata geçmesi için etkin bir mücadele verdi; emekçi sınıfın kapitalizmin yıkılması ve sosyo ekonomik bir değişimin geçirilmesi için düzenli bir devrim hareketini yürütmek zorunda olduğunu savundu.

Marksist kurama göre etnik çatışma egemen sınıfın yapay çatışmasından ibaret olup kapitalist sistem sınıf yanlış biçimlendirme yoluyla kendi konumunu sürdürmeye devam etmektedir ve böylece işçi sınıfının etnik çıkarları farklı olduğuna inandırılmış durumundadır. Bu bağlamda etnisite ve etnik unsurlar Marksist düşünceye karşı önemli bir engeldir. Egemen sınıfın hegemonyası kapitalist sömürünün devamlılığını sağlayan önemli bir unsurdur. Egemen sınıfın sadece ekonomik ve üretim üzerindeki kontrolü değil aynı zamanda etnik kimlik ve kültürel kimliği şekillendirme üzerindeki kontrol çabası sömüren ve sömürülen arasındaki sınıfsal çatışmayı alevlendirmektedir. Kapitalist sistemde egemenlik kurma isteği ilk olarak aile içinde başlar ve toplumsal dinamiklerle devam eder. Egemenlik kurmanın en önemli nedeni ekonomik çıkarlar olsa da aynı zamanda tek neden olarak da açıklanamaz. Kapitalist üretim tarzının asli çatışmanın burjuva ile proleter arasında olduğu ve ekonomiyle ilişkili olan her şeyi kapsamaktadır.

Sınıfsal çatışmaya toplumsal ve kurumsal alanın eklemlenmesi sınıfsal uzlaşmazlıkların görünürlüğü bulanıklığa dönüştürmektedir. Yeni liberal ve muhafazakâr politikalar işçi hareketinin mücadelesini dağılmasına sebebiyet vermektedir. İşçi sınıfı kurumsal alanda mücadelesini sürdürmek için farklı kültürel unsurlara yönelmesi ise kaçınılmazdır. Toplumsal çatışma durumu çevredeki gelişmelere bağlı çatışmalardan etnik ya da dinsel çatışmalara ve terörizme kadar gider. Ekonomik sınıfsal mücadelenin erimeye doğru gitmesi teknolojik ve ideolojik gelişmelere bağlı olarak milliyetçilik ve ırkçılık mücadelelere dönüşmektedir (Balibar vd, 2013: 194-195). Emeğin etnik ve ırksal olarak bölünmesi etnik ve ırksal bağları kuvvetlendirmekte ve etnik birlikteliği zemin hazırlamaktadır. Sınıf mücadelesi etnik ve ırksal gruplarla geniş alana yayılarak sınıf bilinci zayıflamaktadır. Marksist sistemdeki kapitalist emek bölümü etnik ve ırksal bölünme ile sınıfsal eşitsizliğe ve etnik ideolojilere sebebiyet vererek bazı etnik grupları güçlendirerek sınıf bilincinin gelişimini engellemektedir.

Marksist kuramcılar, etnisite ırk ve sınıf arasındaki ilişkilerin işçi sınıfının kendi içinde farklı gruplamalar sebep olduğunu, etnik kimliğin ülke içi sınıf ilişkileri ve ülkelerarası emperyalizm tarafından oluşturulan yüzeysel olgular olduğunu belirlemişlerdir. Emeğin ırksal ve etnisiteye bağlı olarak bölünmesi kapitalist dünya ekonomisinde önemli rol oynamaktadır.

2. 3. 1. 5. Max Weber'e Göre Etnik Kimlik

Etnik grup kavramı, Nathan Glazer ve Daniel Moynihan tarafından ortaya atılan ve Max Weber tarafından geliştirilen bir kavramdır. Toplumsal yapıdaki işlevi, bireylerin bir özel gruba bütünleşmesini, grup siyasallığını, bireylerin gruba aidiyetini ifade etmek üzere kullanılmaktadır. Etnik grup, kendinin farkında olan, fakat uluslararası düzeyde egemen siyasal bir bütünlük olarak tanınmayan tarihsel bir ortaklaşmaya aidiyet olarak tanımlanmaktadır. Örneğin ABD'de yüze yakın, Hindistan'da yüzlerce ve Türkiye'de ise otuza yakın etnik grup saymak mümkündür. Etnik gruplar, tarihi ve ortak kültürel kimliğe göre siyasallaşır. Yurttaşlık, ayrımcılık, ırkçılık, ayrılıkçılık, eşitlik, soykırım, toplulukçuluk, çok kültürlülük, çok türçülük, öteki, kültür, ulus, uyruklu, dil, soy, akrabalık, din, sömürgecilik, kölelik, azınlıklar gibi kavramlarla yakından ilgilidir. Sosyologlar arasında bazen asimilasyonun yerini alan etnik grup giderek, çoğulculuk, asimilasyona karşı siyasal isyan, eşitsizlik ve ayrımcılığa karşı dayanışmayı anlatır olmuştur. Weber, etnisiteyi ırktan farklı olarak ortak tarih, örf ve adetlerinin aynı olduğuna inanan sosyal grup olarak görmektedir. Bunu öznel bir inanç olarak tanımlayan Weber bu yaklaşımıyla etnisiteyi ulus gibi üretilmiş olarak ifade ediyor. Weber' e göre etnik grup ve ulus arasında olumlu bir bağ olsa da etnik kimliklerin birlikteliğiyle bir ulus oluşmayacağını ifade etmektedir. Etnik grup, biyolojik özellikler ve geleneklerin benzerliklerinden ortak bir kökene bağlı olma inancından ortaya çıkan insan topluluklarıdır. Etnik grubun bir mensubu olmak için genetik bir bağın olması ya da olmaması çok da önemli değildir. Etnik gruba ait olma kendiliğinden oluşmamakta sadece herhangi bir grubun oluşumunu hızlandırmaktadır. Ancak etnik özelliklere göre oluşan siyasal gruplar dağılırsa bile gelenek biyolojik özelliklerden önemli farklılık bulunmuyorsa ortak kökene olan bağlılık devam edebilmektedir.

Yaşayış ve kültür özelliklerinin büyük kısmı bakımından diğerlerinden farklı öğelere ve uygulamalara sahip grup etnik grup olarak tanımlanabilir. Örneğin; diğer gruplarda masada yemek yeme alışkanlığı ve uygulaması varken bir grup yerde yemek yeme alışkanlığına sahipse bu grup etnik olarak diğerlerinden farklıdır. Ancak bir ya da birkaç özelliği ile diğerlerinden farklı olması bir grubu "etnik grup" olarak nitelermeye yetmez. Bu farklılıkların topluluğun yaşam ve kültürle ilgili tüm alanlarında büyük bir kısmında ve önemli bir tarihsel süreç içerisinde gözlemlenmesi gerekir. Sanayileşme ve sonrasında gelişen modernleşme süreci, hemen her toplumun etnolojik alışkanlıklarının büyük bölümünü değiştirmiş, bir kısmını ortadan kaldırmış olmakla birlikte; etnik grup ayrımını tespitite çok önemli bazı kıstaslar geçmişte olduğu gibi günümüzde de varlıklarını sürdürmektedirler. Bunlar içerisinde en önemlileri, doğum, ölüm ve evlilik törenleri, ailede bireylerin sosyal statüleri, geleneksel dokuma teknikleri, hayvancılıkla ilgili geleneksel teknikler, ev araçları olarak sayılabilir. İşte Weber' e göre etnisitenin veya etnik grubun oluşması ya da ortaya çıkması ırksal bir gelişme olmayıp bireyin toplumda üstlendiği sosyal statüye göre belirlenmektedir.

Weber' e göre ulus kavramının arka planında bir nesnel süje varsa o süje de ancak siyaset alanına aittir. Ulus kendisini bağımsız bir şekilde ifade edebilen bir duygu kolektifidir ve onun için ulus kendi devlet anlayışını yaratma eğilimini taşımaktadır. Weber ve Weber' ci çizgide olanlar ulusu halk ve etnik gruplardan "devlet" topluluğu ile ayırmaktalar. Uluslar etniksel ortak düşüncüyü paylaşan ulus devlet şeklinde bir örgütlenmedir. Ulusal-devletler siyasal vatandaşlık ve etnik aidiyet ile bir araya gelen

örgütlenme şeklidir. Bir ulusal devletin sınırları bir etnik yapıya göre belirlenmez aynı anda farklı etnik grupların paylaştığı yerleşim sınırlarını da içine almaktadır. Uluslar devletler gibi evrensel gereklilik içermediklerinden dolayı ulus ve devletin bir birinden bağımsız ortaya çıkması normal görülmektedir. Yani devletler ulusun ya da etnik kimliğin katkısı olamadan oluşurken, ulus ya da etnik gruplarda devlet olmadan da oluşabilmektedirler. Weber' e göre insanlar etnik grupları oluşturur ve geliştirir ve etnik gruplar insani inanç, bağlılık ve dayanışma sonucu meydana gelmektedir. (Yanık, 2013: 226)

2. 4. Milliyetçilik

Milliyetçilik, her ne kadar doktrin olarak 19. yüzyıla dayansa da daha çok 20. yüzyıldan sonra akademik ilgi alanına giren bir terim olmuş ve tüm dünyada egemen siyasi düşünce haline gelmiştir. Kültürel ve siyasi yönü ağır basan milliyetçilik, millet veya ulusların yaşama ve gelişme ülküsünden yola çıkarak insanlığın refahını sağlayan bir görüş olduğuna inanılmaktadır. Zaman zaman ideolojiye dönüştürülen milliyetçilik kavramı daha çok, bir devlete sahip olan topluluklar için kullanılmıştır. Marx, geçmişi olan ve olmayan milletler arasına fark koyarak millet terimini, bir devlete sahip olan topluluklar için kullanmıştır. Zaten milleti de icat eden milliyetçiliktir. Aslında bir dünya görüşü olan milliyetçilik, ilk zamanlarda bir ideoloji ve bir dil etrafında toplanmayla oluşan siyasi bir oluşumu ifade etse de bir o kadar tarihe dayanan kültür, düşünce ve motiflerin de ifadesidir. Bir toplumsal ve siyasi hareket olduğu kadar aynı zamanda bir kültür biçimidir. Milliyetçiliğin ortaya çıkışı, modern öncesi kültürel ve etniksel özelliklere borçlu olduğu kadar çağın ruhunu da yansıtmaktadır.

Milliyetçilik, eski sembol ve fikirlerle bağlantılı olup ideolojisi ve merkez doktrini açısından kültürel bir bütündür. Milliyetçilik topluma göre anlam kazanarak ve defalarca toplumlar tarafından değiştirilebilir, bundan dolayıdır milliyetçiliği anlamak için her milliyetçilik anlayışını kendi içinde incelemek ve değerlendirmek gerekir. Ancak genel olarak milliyetçiliği de inkâr etmek geçmişi ve tarihi olayları anlamamızı zorlaştıracaktır. Bu zeminde toplumların bağımsızlık öncesinde ve sonrasında kendilerini içinde buldukları durumlara göre milliyetçilik tanımları yapılabilmektedir (Smith, 2014: 131-133). Modern milliyetçi düşünce, Fransız Dönemi fikirlerinden beslenmektedir. Moderniteyle birlikte milliyetçilik akımı bütün dünyaya yayılmış bunun sonucunda temellerini milliyetçilikten alan çok sayıda ulus devlet kurulmuştur. Aslında milliyetçilik, devletler tarafında üretilen bir kavram olduğu ulus devletlerin ortaya çıkmasını sağlayan bir neden olmuştur. Ekonomik gelişmeler ve bürokratik mücadeleler için milliyetçilik önemli bir olgudur. Modernleşme ve sonrasında kapitalist söylemlerin kendine çok fazla yer bulmaması, milliyetçi söylemlerin güçlenmesini sağlamış, milliyetçi ideoloji kendine daha geniş hareket alanları bulmuştur. Milliyetçi ideolojiler, milliyetçi zihnini oluşturan ve onun üzerinden siyaset yapan bir zemin oluşturarak bir birini öteleyen toplumlar var etmişlerdir. Kültürel milliyetçiliğin çoğu zaman birleştirici gücü varken ideolojik milliyetçilik ise saygıyı ve hoşgörüyü ortadan kaldıran ve toplumun bir arada yaşama kapasitesini yok eden bir yapı oluşturmaktadır.

Milliyetçik kuramların temel çıkış noktaları günümüzdeki milliyetçilik anlayışı ile geçmişteki milliyetçilik anlayışı arasındaki ilişki varlığını ve biçimini araştırmaktır. Essentialist kuram milliyetçiliği, milletin eskilerden yaşadığı ve günümüze kadar etkisi devam eden kökenlerin, etnik bağlılıkların, sosyo-biyolojik yapıların, dil ve kültürün argümanlarına dayandığı yönündeki görüştür. Bu yaklaşım, milletleri doğal ya da eski çağlardan beri var olan yapılar olarak görür. Essentialist görüş, etnik kökene vurgu

yaparak milliyetçiliğin eski çağlardan beri var olduğunu, sosyo-biyolojik özelliklerin milliyetçiliğin oluşmasında temel etken olduğunu belirterek, milletin aynı soydan gelen ve ortak bir tarihi paylaşan bir topluluk olarak tanımlamaktadır. Bu kuramcılar en büyük tezi, etnik ve milliliği oluşturan objelerin hiçbir şeyden türemediği ve milliyetçiliğin her şeyden önce var olduğu tezidir. Bu da milliyetçiliğin değişmeyen bir kimliğin organik bir özden oluştuğunun ifadesidir.

Sosyal inşacı kuramcılar ve modernist kuramcılar milliyetçilik hakkındaki görüşleri ise bir birini tamamlar niteliktedir. Kolektif olarak tanımlanan inşacı kuramcılar, milli kimliğin ve milliyetçiliğin sadece tek bir kimliğe dayandırılmasını eleştirmişler ve sosyal yapıya vurgu yapmışlardır. Aynı ortamı paylaşan toplumların bir arada yaşaması ve uluslararası sistemin devamlılığı sosyal bağlar sonucudur. Toplumlar ya da devletler bu sosyal yapıyı kendi çıkarları doğrultusunda değiştirebilmektedir. Bu anlamda yapı ve aktör arasında bir inşa süreci ortaya çıkmaktadır. Böylece devlet ya da bir kaç devletten oluşan birliklerde, bir birinden farklı çok sayıda sosyal kimlik inşası mümkündür. Bu kuramcılara göre insanlar daha doğmadan önce onlar için hazırlanmış bir çevre vardır, insanlar doğduktan sonra hazırlanmış olan bu semboller ağına takılırlar. Böylelikle doğduğu çevrenin ona sunmuş olduğu verilerle dünyayı anlamaya çalışır. Toplum, bireye sembolleri verirken bunun nasıl kullanacağını da öğretir ve böylece birey için bir bilinç inşa eder. Oluşan bu algı sonucunda değer ve kültür sistemleri oluşmaktadır. Küreselleşmeyle birlikte ortaya çıkan bölgesel kimliklerin inşası modern milliyetçiliği ortaya çıkarmıştır ve modernist kuramcılar milliyetçilik söylemleri inşacı kuramla temellendirilmiştir.

Bir dünya görüşü olan milliyetçiliğin sosyal yapılara göre anlam kazanması birçok farklı milliyetçiliğin ortaya çıkmasına sebep olmuş ve böylece farklı milliyetçilik sınıfları ortaya çıkmıştır

2. 4. 1. Irkçı Milliyetçilik

Irkçı milliyetçilik, etnik-ırksal gruplar arasında ırka çok fazla atıfta bulunması sonucu ortaya çıkan bir ideolojidir. Etnik kimliklerin ırksal söylemlerle beslenerek kendi kimliğini üstün görmesi, karşı etniğin de buna karşın tepki olarak ırksal bir mücadele vermesi söz konusudur. Bu milliyetçilik iki şekilde ortaya çıkmaktadır. Biyolojik özelliklere atıf yapılarak ortaya çıkan ve insanların renklerinden dolayı dışlanması ve aşağılanması sonucunda ortaya çıkar. Yıllarca Amerika'da zencilerin maruz kaldığı ırkçı milliyetçilik buna en iyi örnektir. Irkçı milliyetçiliklerin vücut bulduğu ikinci tip durumlara, yani ülkeler arası ilişkilerde rol oynayan milliyetçiliğe entegre edilmiş ırkçı unsura en iyi örneklerden birisi, İkinci Dünya Savaşı öncesi ve süresince Almanya'da hakim olan Nazi milliyetçiliğidir. İkincisi ise etnik milliyetçiliktir. Özellikle Fransız İhtilalinden sonra yükselişe geçen etnik milliyetçilik, devletlerarası ayrılıkçı hareketlerle vuku bulmuştur. Bu hareketler ulus devletlerin ortaya çıkmasını hızlandırırken etnik kimliğin de sosyolojik fenomen olarak önemini koruduğunu göstermektedir. Dünya üzerindeki mikro ve makro milliyetçiliklerin temelinde etniğin önemli bir unsur olduğunu düşünmemek mümkün değildir. Nitekim ilkçi kuramcılar en temel görüşleri bu yöndedir. Etnik milliyetçilik Etnik milliyetçilik, milli kimliği oluşturan, kültür, tarih gibi hâkim kültür unsurların oluşturduğu milli bir şuuru yerine; boy, aşiret, kabile, mezhep ve etniklik gibi dar kapsamlı bir şuuru benimseyen etnosentrik nasyonalizm görüşüdür. Etnik gruplar, milliyetçiliğin temelini oluşturan hâkim kültürü reddederek etnik kimliği salt üstün kabul ederek bu doğrultuda siyasi ve sosyal ortam oluşturur. Mikro etnik kimliklerin isyanı ve ırkçı milliyetçilikleri,

hakim olan etnik kimliğe karşı baş kaldırışı, etniğin marjinalleştirilmesi sonucudur. Merkezi rejimden başkalaşan azınlık etnik gruplar, ya asimile olurlar ya da kendi milletlerini oluştururlar. Her ne kadar genel anlamda karşılaşılan durum asimilasyon olsa da bu bağlamda bölücü talepler ve etnik terörizm de ortaya çıkabilmektedir.

2. 4. 2. Sosyal-Kültürel Milliyetçilik

Birleşmeci milliyetçilikler olarak da ifade edilen sosyal-kültürel milliyetçilik, kendini toplumsal bağlarla, ortak tarih ve ortak kültürle tanımlayan bir toplumun milliyetçiliğidir. Ortak değerler ve milli kimlik vurgulanır, herhangi farklı bir toplumdan bir fert bu milletle bütünleşebilir. Etnik milliyetçiliğin aksine dışlayıcı değil kapsayıcı bir özeliğe sahiptir. Temelini inşacı kuramdan alan sosyal-kültürel milliyetçilik, çoğu zaman devletler tarafından resmileştirilir ve etnik kimliğe, kültürel özelliklere bakılmaksızın kanunlarla korunmuş devlet milliyetçiliği haline getirilir. Sosyal-kültürel milliyetçiliği oluşturan ortak değer, ortak tarih ve din gibi birçok toplumsal olgu vardır. Ancak sosyal-kültürel milliyetçilikte dini milliyetçiliğin önemli bir yeri vardır.

2. 4. 2. 1. Dini Milliyetçilik

Ulusçuluktan beslenen, ırksal mücadelelerle ortaya çıkan milliyetçilik küreselleşmeyle birlikte yerini dini milliyetçiliğe bırakmıştır. Seküler söylemlerin geri dönüşüyle birlikte kültür bağının güçlendirilmesine yönelik arayışlar ortaya çıkmıştır. Yirmi birinci yüzyıldaki halklar, aydınlanma ile gelen çatışmaların din ile son bulacağına inanmıştır. Nitekim dine inanma ve boyun eğme milliyetçiler arasında çatışmaları sona erdirerek amaç ve hedefleri ortak kılmaktadır. Küreselleşme ile birlikte birçok ülkede ulusal kimliğin dinsel çerçevede yeniden oluşmasını hedefleyen fundamentalist oluşumlar ortaya çıkmıştır. Avrupa'nın çoğu bölgesinde Protestan ruhu tekrardan canlanmıştır. Toplumdaki dini özlere geri dönüş sebebi kendi kimliğini koruma ve bunu hayata hâkim kılma duygusundan kaynaklanmaktadır.

Ulusal devletlerin ortaya çıkışıyla millet-devlet-otorite üçlüsü çerçevesinde şekillenen dinsel milliyetçilik bütünleşmenin romantik ve idealist tasavvuru haline gelmiştir. Din, milli devletler için kutsal bir tarih bağı, bir devlette bulunan bütün halklar için güvenli ve ehemmiyetli bir ortaklık olarak görülmüştür. Bireyler devlete ve kurumsal düzene uymayı ilahi bir gerekçe olarak katılmakta aynı zamanda bunu mukaddes kılmaktadır. Din, milli birliği sağlama açısından kültürün diğer öğelerinden daha fazla etkili ve kıymetlidir. Osmanlı devletindeki Türk milliyetçiliği ve İslam dinine ait söylemlerin kolektifi buna en önemli örnektir. Ya da cumhuriyetin ilk yıllarında Mehmet Akif Ersoy, Ziya Gökalp ve Hasan Basri Çantay'ın ifade ettiği milliyetçilik tam da bu anlamdadır. İslami temalara vurgu yaparak milliyetçiliğin gelişmesinde ve ortak milli şuurun oluşmasında çaba gösteren ulema, halkta ümmet bilinci oluşturarak İslam'ı, modernizm ve Türk milliyetçiliğini bağdaştırma yollarını aramışlardır. Dini duygularla desteklenmiş bu milliyetçilik anlayışı milletin bekası için önemli bir çıkış yolu olmuştur.

Dini milliyetçilik, dini değerlerle donatılmış bütün insanlara eşit davranan etnik kimlik ve ırkçı yaklaşımlara fırsat vermeden ortak ve kuşatıcı bir zemin oluşturmaktadır. Dini milliyetçiliğin hâkim olduğu toplumlarda herhangi bir düşünce ve ideolojinin üstünlüğü yoktur, aksine aynı ülkede yaşayan herkes arasında iş birliği

vardır ve herkes eşit haklara sahiptir. İş birliği ve ortak şuur ise kutsal değerler etrafında bütünleşir ve kardeşlik duygusu gelişmektedir.

3. ETNİK BÜTÜNLEŞME OLARAK DİN VE İBNİ HALDUN

3. 1. Dinin Sosyolojik Tanımı

Dini tanımlayabilmek için geçmiş ve şimdiki zamanlarda din hakkında olup biten bütün süreçlere hâkim olmak ve dini anlamakla mümkün olabilecektir. Ayrıca dinin tanımı küresel toplum ortamında bulunan tanımlayıcının anlayışından, bilim paradigmasından ve sekülerleşme tartışmasından ayrı tutulamaz. Dinin tanımı yapmak için din hakkında olduğu kadar akademik girişimler hakkında da entelektüel bir bilgiye sahip olmak gereklidir. Sekülerleşme ile birlikte bilimsel araştırmaların çoğalması kültürel dinle bilimsel veriler arasında zıtlıklar meydana gelmesi dinin tanımını iyice zorlaştırmış ya da din tanımı çokluğuna sebep olmuştur. Aynı zamanda din bilimleriyle uğraşan akademisyenlerin akademik birikimleri onların farklı dini tanımlamaları yapmalarını etkilemiş ve ayrıca dinin sosyal ve kültürel bir yapı olmasıyla çok farklı anlamlar kazanabilmektedir (Clarke, 2012: 434). Din, toplumla birlikte her türlü teknolojik gelişmelerden bağımsız kalmayarak yenilenme ve gelişmelere uyum sağlaması dinin tanımında da gelişmelere sebep olmaktadır. Dinin taviz vermediği kesin ilkeleri vardır ancak bu kesin ilkeler bile gerektiğinde toplumun yararına yorumlanabilmektedir. Yani dinin toplumdaki değişim ve gelişmelere göre yorumlanabilmesi aynı zamanda değişik dini tanımların da ortaya çıkarmaktadır (Akgün, 2015: 26)

Dinin varlığı insanlık tarihiyle birlikte ortaya çıkan bir fenomen olup dini duygu ve uygulamalar toplumunun ortak kabullerinden olmuştur. Toplumlar her dönemde aşkın bir varlığa ya da güce yönelerek inanç duygusunu yaşamak için farklı yöntemler seçmişlerdir. Sosyal fenomen olan din toplumdaki sosyal davranışların meydana gelmesinde önemli bir etkene sahip olup inananların farklı değer ve semboller kazanmasında kültür, siyaset ve ilmi gelişmeler gibi rol üstlenmiştir. Bu bağlamda tarihsel sürece bakıldığında din çok önemli bir sosyal işleve sahip olmasından ve dinin bizzat toplumda gerçekleşmesinden dolayı sosyoloji ilminin vazgeçilmez bir alanı olmuştur.

Din sosyolojisi dinin mahiyetinden ziyade dinin toplumdaki yeri ve toplumlar arasındaki ilişkilerde dinin konumu ve dinden kaynaklı sosyal olayları incelemektedir. Bu incelenme alanı kültürel ve ekonomik özelliklere göre farklılaşması din sosyologlarının dine bakış anlayışlarının farklı olması, sosyologların ortak bir din tanımı yapmasını zorlaştırmıştır. Nitekim din kelimesi farklı din mensuplarının düşüncelerinde bile aynı anlamı vermez, hatta aynı dine mensup olan insanların ya da inanç gruplarının dinden ne anladıkları birbirinden farklı olabilmektedir. Çoğu sosyolog tarafında dinin sosyal bir bütünleştirici olarak görülmesi dini sosyal açıdan incelenmesine fırsat vermiştir.

Max Weber mülahazalarında dinin özülle değil daha çok dinin sosyal davranış üzerindeki etkileri ve şartlarını incelemek amacıyla dini araştırma kapsamına aldığını ifade etmektedir. Böylece dine açık bir tanım getirmese de dinin sosyal açıdan birçok işlevine değinmektedir. Weber' e göre din sosyal hayattaki diğer kurumlar gibi yapılaşabilme özeliğine sahiptir. Weber' in din incelemelerinde ana problem olarak dini olaylar ile ekonomik olaylar arasındaki ilişkiyi incelemektir. Din ile iktisadi ilişkiler üzerinde meydana gelen sosyal organizasyonlarda din tayin edici bir rol üstlenmektedir. Bundan dolayı dini olaylar kültürel ve iktisadi süreçler birbirine bağımlıdır. Dinin sosyal olaylar üzerinde olumlu ya da olumsuz etkileri olacağı gibi

sosyal olaylarında din üzerinde etkileri olabilmektedir. Weber' e göre din sadece inanç ve ibadetlerden ibaret değil aynı zamanda bir dünya görüşü ve hayat anlayışıdır.

Karl Marks göre din doğası gereği ekonomik ve sosyal ilişkilere göre konum almaktadır. Hiçbir şey işçi ve işveren ilişkilerinden uzak kalmadığı gibi dinde bu ilişkiler içinde önemli bir argümandır. Eğer din sınıfsız bir topluma ulaşırsa varlığını devam ettiremez ve kaybolmaya maruz kalacaktır. Din, sonsuz olanaklara sahip bilincin bir tepkisi, insanın kendinde olmayı kendi aklının ürünü olan bir başkasında aramasıdır. Bir başka ifadeyle, dinin temelinde insanların arzuları yatmaktadır. İnsanı sosyalleştiren din değil dini oluşturan insan topluluğudur. Devletler ve toplumlar dünyanın tersine çevrilmiş olan dini üretiyor. Din insansal özün doğasını oluşturmakta bundan dolayıdır ki dine karşı savaşmak dinin tinsel aromasının oluşturduğu dünyaya karşı savaşmak demektir. Din ezilen kesimin içli ezgisini kalpsiz bir dünyanın sıcaklığını, toplumsal koşulların büyümesini oluşturmaktadır. Yani dinin ortaya çıkması toplumların olumsuz şartlara karşı oluşturduğu savunma mekanizmasıdır ve bundan dolayıdır ki din çoğu zaman aldatıcıdır. Toplumun aldatıcı mutluluğu olarak dini ortada kaldırmak aslında halkın asıl mutluluğunu istemek anlamındadır. Ancak çok önemli sosyal işleve sahip olan din dünya ilişkilerinin önemli bir parçasıdır.

Emile Durkheim, dini sosyal bir olgu olarak tanımlamaktadır. Bunu yaparken de toplumun en ilkel özüne inerek, totemik karakterler taşıyan dini yapıları inceleyerek bir sonuca ulaşmak istemektedir. Din, neşe ve huzur saçır bundandır ki toplumsal hayatın şekillenmesinde önemli bir fonksiyona sahiptir. Durkheim, dini ritüellerin, hurafelerin bile insani ihtiyaçları ve toplumsal yaşamın bazı evrelerini açıkladığını, bu nedenlerle araştırılmaları gerektiğini belirtir. O'na göre, esas itibariyle yanlış olan hiç bir din yoktur, olsa olsa farklı özelliklere sahip olabilirler, fakat hepsinin ortak özelliği insani varoluşun belirli koşullarına karşılık gelmektir. O'na göre tek bir dini bütünüyle anlamak nasıl önemliyse, dinin genel itibariyle ne olduğunu bilmek çok daha önemlidir. Çünkü din insanla ilgilidir. Toplumu anlamak için dini bir araç olarak görmüştür. Bilimsel düşünüş ile dinsel düşünüş aynı amaca, doğa, insan ve toplumu açıklamaya hizmet eder. Bilim, bir gerçeklik olan dini reddetmez.

Thomas Luckmann, dinin toplumsal bir olgu olması yanında aynı zamanda antropolojik bir olgu olma özelliği de olduğunu ifade etmektedir. İnsani olan her şey dini de olmuş olur ve insani düzlemde dini olmayan fenomen biyolojik olarak hayvan ve bitki gibidir. Luckmann, dini insanla eş tutan bir tanımlama yapmaktadır. Din insanın kendini kutsayarak oluşturduğu bir süreçtir. Bundadır ki dinin ortaya çıkması antropolojik varsayımlara dayanmaktadır (Berger, 2011: 292). Durkheim ve Weber' den beslenen Luckmann görünmeyen din teorisi üzerinde durmuştur. Dindarlığın göstergesinin sadece kiliseye gitmekle açıklanmayacağını ve dini mabetlere giden kişi sayısındaki azalmanın toplumda dindarlığın azaldığına dair bir gösterge olamayacağını ifade etmektedir. Modern dünyada dindarlığın bireyselleştiğini ya da özelleştiğinden dolayı ferdi dindarlığın ön plana çıktığını söylemektedir. Luckmann'a göre dini putperestliğe ya da farklı bir kökene bağlamaya gerek olmadığını çünkü dinin yeni bir tarzı olan şahsi din buna müsaade etmemektedir. Luckmann' a göre modern dünyada din tahlili yapmak için din sosyolojisi yeterli değildir.

Peter L. Berger, dini tanımlarken "kutsal kozmos" tabirini kullanmaktadır. Berger'e göre din, insanın kendisiyle kutsal bir kozmosun inşa edildiği insani bir girişim ve iki adımdan oluşan bir yasallaştırma sürecidir. Birinci adım, toplumsal kurumları meşrulaştıran ontolojik statü sunan kutsal ve kozmik başvuru, ikinci adım ise içinde insanların var olduğu toplumsal insanın gerçekliğini muhafaza etme görevini gören süreçtir. Bundan dolayıdır ki Berger, dinin toplumsal bir görev üstlendiğini ve buna

bağlı olarak toplumsal düzeni sağlayan bir arayış olarak görmektedir. Berger' in bu anlayışı tabiatüstü aşkın bir alanı tamamen reddetmeyen fakat Kutsal' ı dünyadaki en kapsamlı tezahürü olan Kozmos' la bütünleşen "kozmik din" anlayışı olduğu görülmektedir. Berger' e göre din toplum için en kapsamlı meşrulaştırma kaynağı olup iki önemli amaç sağlamaktadır. Bu amaçlardan ilki, din toplumdaki gerçekliğe anlam sağlar ve ikincisi ise bu gerçekliği meşrulaştırır ve onaylar. Durkheim, Marks ve Weber' in din görüşlerinin sentezini yapan Berger, din ve toplum ilişkilerine diyalektik bir bakış açısı getirmektedir. Berger' e göre din toplumun toplum da dinin inşasıdır. Din aynı zamanda insani bir inşa olup kutsal bir örtüyle düzenli bir evrenle bütünleşmedir. Din insanların çaresizliğine karşı önemli bir güçtür (Berger, 2011: 24-25).

3. 2. Din ve Toplumsal Bütünleşme

Toplumsal bütünleşme, sosyal tabakalar içerisinde hâkim olan sosyo-kültürel öğretilerin toplum tarafından benimsenerek toplumun kuralları haline getirilerek ona bağlı ahlaki değerler oluşturduğu sistemdir. Toplumsal bütünleşme bireylerin anlamlı bir biçimde aynı ortamı paylaşarak sosyal ihtiyaçları karşılıklı gidererek ortak değer ve kültürler oluşturmalarıdır. Sosyal bütünleşme toplumun birlikte hareket etmesini çatışmaların asgari düzeye inmesinde önemli bir katkı sağlamaktadır. Sosyal bütünleşmenin en önemli ögesi olan kültürün maddi ve manevi unsurları bir anlamda buluşarak entegre olmuş bir düzen oluşturmaktadır. Din de toplumda üstlenmiş olduğu fonksiyonlarla toplumsal düzenin sağlamlasında önemli görevler almaktadır.

Dinin toplumda hangi fonksiyonlara sahip olduğunu bilmemiz, dinin toplumsal bütünleşmeye katkısını ne derece olduğunu da öğrenmemize fırsat verecektir. Sosyal çevrenin din ile ilişkisi dini yaşamı etkilediği gibi dinin de sosyokültürel çevrenin unsurlarını etkilediği ve şekillendirdiği bilinmektedir. Din genellikle müesseseleri şekillendirerek değerleri etkileyerek sosyal fenomenler üzerinde önemli bir etkiye sahiptir. Din, cinsiyete dayalı ilkeleri belirlemede, siyasi ve ekonomik tartışmaları etkilemede ekolojik sorunlara, aile yapılarına, teknolojik gelişmelere, sanatsal hareketlere ve hukuki tartışmalara katkı sağlamada belirleyici bir rol oynamaktadır (Zuckerman, 2009: 159). Dinin toplumun kullandığı mecrada işlev görmesi, dinin kutsal aşkınlığı ve şartsız bağlılık prensibi bireylerin aynı değerleri benimsemesini kolaylaştırmaktadır. Din toplumdaki birçok probleme kendince çözümler getirerek bireylerin tutum ve davranışlarında belirleyici rol üstlenmektedir. Toplumda meydana gelen herhangi bir dine ait anlayışın o dine inananlar arasında paylaşım yayılması inanların dini tavır takınmasına imkân sağlamaktadır. Özellikle de dini ritüeller, inananların ortak değerler ve kutsallar için bir araya gelmesini ve biz ruhunu oluşturmalarını sağlayarak toplumsal bütünleşmeye zemin hazırlamaktadır. İlkel toplumlardan modern toplumlara kadar her dönemde farklı bir şekilde ve anlayışta ortaya çıkan dini inanç ve aşkın varlığa bağlanma ihtiyacı aynı zamanda toplumların kaynaşma ihtiyacının bir gereğidir. Din, herhangi bir toplumda zuhur ettiğinde ya da yayılıp geliştiğinde o toplumda farklı inançlar, kurumlar, normlar değerler ve davranış tipleriyle yaşama alanı bularak toplumla kaynaşarak kültürel bir bütünlük oluşturmaktadır. Din toplum için bir destek bir güç bir güven ortamı oluşturarak toplumsal kaynaşmaya önemli fayda sağlamaktadır. Din, topluma manevi güç sağladığı gibi toplumun sürekliliği uzun ömürlü olmasına da katkı da bulunur. Dini ritüeller ve doktrinler zamanla toplumun yaşam biçimiyle uyularak yararlı sosyal işlevler üstlenmektedir.

Din bireyleri kişiliklerinin parçalaması tehlikesine karşı korur onları kutsalla karşı karşıya getirerek kişiliklerini kazanmasına sağlar ve birey bu kişiliğini toplumsal hayatın her alanında değerlendirir. İşte bu dinsel kişilik kültürel alan üzerinde etkisini gösterir bu anlamda kültürün merkezi haline gelir (Freyer, 2013: 117). Din kültürel alanın bütün bölümleriyle yani siyasi, ekonomi, sanat, edebiyat, etnik kimlik ve devlet yapısı ile sıkı bir ilişki halindedir. Ayrıca ahlaksal kuralları toplumda olağan kılarak hukuk sisteminin rahat bir şekilde işlemesine yardımcı olmaktadır. Bizans İmparatorluğu, Büyük Selçuklu Devleti, Osmanlı İmparatorluğu gibi birçok medeniyeti besleyen din uygarlığın gelişiminde önemli bir işleve sahiptir.

Dini sadece toplumsal bir aksesuar olarak gören Durkheim, Weber gibi sosyologlar bile dinin toplumun kaynaşması ve bütünleşmesi adına faydalı bir işleve sahip olduğunu ifade etmişlerdir. Saint Simon ve Karl Marks toplumsal olayları ekonomik temele dayandırıp dini formları sosyoekonomik ilişkiler tezahürü olarak açıklasalar da dinin sosyal işlevinin önemimin inkâr etmemişlerdir. August Comte göre toplumu oluşturan üç temel obje din, devlet ve ailedir. Bunlar olmadan toplum kurulamaz ve toplumun düzeni ve eksiklikleri bunlar arasındaki ilişkiye bağlıdır. Onun içinde din, devlet ve aile için önemli bir müessesedir. Comte kurmayı planladığı pozitivist bir toplum için aynı zaman pozitivist bir din de tasarlamıştır. Böylece dinin toplum için zorunlu bir unsur olduğunu ortaya koymuştur (Kurt, 2014: 403)

Din, sosyal gelişmeler sonucundaki toplumsal karmaşıklığa rağmen bütünleşmenin önemli bir unsurudur. Din, toplumsal dayanışma birlikteliğinin sadece bir tarafını oluştur. Küreselleşmeyle birlikte bireysel ve toplumsal meşguliyetlerin çoğalması din üzerinde olumsuz etkileri olmuştur. Teknolojik gelişmelerin hız kazanması ve seküler anlayışla birlikte bireysel dinin ortaya çıkması, dinin toplumsal bütünleşme üzerindeki etkisini azaltsa da din toplumsal bütünleşme açısından daha en önemli fonksiyonlara sahiptir.

3. 2. 1. İslam ve Toplumsal Bütünleşme

Dinler öz itibarıyla toplumda temel ahlak kurallarının ve toplumsal düzenin, birliğin, kaynaşmanın vazgeçilmez teminatlarıdır. Her din taraftarlarına yeni bir düşünce alanı getirerek toplum hayatının her alanında etkili olmaktadır. Dinler hem çevreye karşı hem de bireyler arasında meydana gelen eğitim, ekonomi, devlet ve aile gibi toplumsal bütünleşmeye doğrudan etki eden olgulara karşı bir rol üstlenir. Özellikle de İslam dinin getirdiği evrensel mesajlardan ötürü bütün toplumları kuşatıcı söylemlerde bulunması bütün fertleri Allah' a kulluk vazifesinde bir olmasını istemesi İslam'ın bütün toplumlara eşit bir mesafede yaklaşmasını sağlamıştır. İslam dinin insanlara ilk çağrısı bütün insanları bir olan tanrının varlığına davet olmuştur. Hz. Peygamber bu daveti yaparken insanların kültürel özelliklerindeki farklılığı dikkate almamış her insana eşit bir şekilde tebliğde bulunmuştur. Kur'an'daki ilk emirler, genelde toplumu ayrıştıran ve tabakalaştıran kölelik, putperestlik, kabilecilik çatışmalarını reddederek İslam'la toplumsal bütünlük ve birlik şuuru oluşturmaya zemin hazırlamıştır.

İslam dinin kültürel ve insani hayatı kolaylaştıran ve insanın faydasına olan argümanlar içermesi İslam'ın toplumda hızlı bir şekilde yayılmasına sebep olmuştur. Başta Araplar olmak üzere birbirinden farklı birçok inanç, kültür, ırk ve etnik grubu kapsayan bir alanda gelişme gösterip manevi ve sosyo-kültürel birlikteliği oluşturma başarısının esas kaynağı Kur'an'daki "tevhit" çağrısının öneminden kaynaklanmaktadır. Kur'an' ı Kerim, insanları dine davet ederken üzerinde durduğu en önemli husus

Allah'ın varlığı ve birliğine inanç etrafında insanların toplanması konusudur. Kuran'ın belirttiğine göre bu sadece İslam'ın değil bütün peygamberlerin tebliğlerinde esas teşkil etmektedir (Günay, 2008: 349). “Ey kitap ehli! Geliniz aramızda birleşebileceğimiz bir kelime etrafında toplanalım. O da: Allah'tan başkasına kulluk etmemek, O'na hiçbir şeyi ortak koşmamaktır.”(Kur-an, Ali-İmran: 64). Ya da “Ey insanlar! Gerçekten sizi bir erkekle bir dişiden yarattık. Sizi sırf birbirinizle tanışmanız için milletlere ve guruplara ayırdık. Şüphesiz ki Allah katında en iyileriniz kötülüklerden sakınanlarınızdır (Kur-an, Hucurat: 13). Kur'an-ın bu ayetlerine bakıldığında yaratıcının insanların tevhit inancı etrafında bir araya gelmeye çağırılmaktadır. İyiliğin ya da üstünlüğün millet, ırk, çevre ve ya cinsiyetle olmayacağını üstünlüğün ancak kötülüklerden sakınarak Allah'a karşı sorumluluğunu tam bir şekilde yerine getirmekle olabileceğini ifade etmektedir. “Allah'ın size olan nimetlerini hatırlayın. Siz birbirinize düşman iken sizin kalplerinizi birleştirdi. Onun nimeti sayesinde kardeş oldunuz. Siz ateşten bir uçurumun kenarında idiniz, sizi oradan çekip çıkardı.” (Ali İmran, 103). Allah bu ayetinde de bütün nimetleri Allah'ın verdiğini hatırlatarak dünya menfaatleri için insanların bir birlerine kin ve düşmanlık beslememeleri gerektiğini ve tek inançta birleşmeleri gerektiğini buyurmuştur. Yine gerek farklı ayetlerde farklı şekillerde geçtiği gibi gerek Hz. Peygamber'in “Müminler kardeşler” hadisinde olduğu gibi birlik beraberliğe dayalı İslami söylemlerin olması sevgi barış hoşgörü ortamını oluşturmaya yöneliktir. Yine Kur'an 'da çok sık tekrarlanan dayanışma, yardımlaşma, bağışlama, çalışkanlık gibi inananlarda bulunması gereken moral faktörlerin toplumsal bütünleşmeye yönelik olduğu aşikârdır. Böylece İslami kaynaklarda toplumsal bütünleşmeyi sağlayacak faktörler emir ve tavsiye edilmiş, toplumun birlikteliğini engelleyecek tavırlarda uzak kalınması istenmiştir. Toplumsal kaosa ve kargaşaya sebep olabilecek adam öldürme, iftira etme, yalan söyleme, hırsızlık yapma, fuhuş ve zina yapma, içki içme, kumar oynama gibi olumsuz davranışlar ise yasaklanmıştır.

İslam'daki ritüel ve doktrinler de toplumsal bütünleşmeyi sağlayan önemli unsurlardır. İslam'da genelde ibadetler toplumsal dayanışma ve yardımlaşmaya dayalıdır. Namaz, oruç, hac, zekât, kurban ve sadaka ibadetleri toplumsal birlikteliğin temelini oluşturmaktadır. Bu ibadetlerin hem ekonomik hem de manevi bütünleştirici özeliği vardır. Toplumsal bütünleşme açısından ekonomik boyutu olan zekât, sadaka ve kurban ibadetleri toplumdaki ekonomik dengeyi sağlama açısından önemlidir. Barış, sevgi, ilgi, dayanışma özeliği ile ön plana çıkan oruç, namaz ve hac gibi ibadetlerde toplumun sosyal-psikolojisi açısından olumlu anlamda etkiler yaparak toplumsal bütünleşmeye katkı sağlamaktadır.

Gerek camide gerek cemaatle birlikte kılınan namazlarda bireylerin hiçbir statüye takılmadan zengin, fakir, köylü, şehirli, patron, işçi, vb. hiçbir sınıf farkı olmaksızın hep birlikte ibadet etmeleri toplumsal bütünleşmeye en canlı örnektir. Hac ibadetinde ise farklı kültürlerle, ırklara ve sosyal statüye sahip olan binlerce insanın bir arada bulup aynı anda aynı ibadeti gerçekleştirmeleri dini birlik ve bütünleşmenin sonucudur(Günay, 2008: 325).

Dinin ortak değerleri, toplumsal istikrar ve sosyal düzenin sağlanmasında her zaman bir denge faktörü olmuştur. Dinin oluşturduğu toplumsal bütünleşme ülkelerin ve toplumların barış, huzur ve güvenliği için ehemmiyetli bir etkidir. Toplumsal bütünleşme açısından Kuran'ın ifade ettiği ilkelerin özüne riayet edilip doğru yorumlandığında toplumsal bütünleşme önündeki engel ve problemlerin ortadan kalkacağı milli birlik ve beraberliğin daha kolay sağlanacağı aşikârdır. Türkiye'de ya da başka toplumlarda meydana gelen sosyal ötelemeye karşı din faktörü önemli seçenektir.

3. 3. Din Etnisite İlişkisi

Kimlik insanın doğduğu ailenin çevresel özelliklerine göre şekillenen gelişen sosyal bir süreçtir. Kimlik her şeyden önce bireye aittir olup bireyin toplumda tanınmasını sağlayan davranışlarını, duygularını ve diğer özelliklerini açıklayan özelliklerdir. Kimlik, insanın kendini tanımlamasını ve başkasının gözünde nasıl görüldüğünü anlamasına yardımcı olmaktadır. Bireyin kimliksel özellikleri ontolojik bir temelden değil bireyin sosyalleşmesi sürecinde gerçekleşerek anlam kazanır. Soy, etnik kimlik, dinsel kimlik, ortak vatan algısı, ortak tarih algısı gibi kimliği doğrudan oluşturan etkenler bireyin yaşadığı toplumun kültürüne ve değer yargılarına göre şekillenmektedir. Din, kimliğin oluşmasında bir etken olsa da dinle birlikte etnisite, millet, ırk, cinsiyet, coğrafi şartlar, örf ve adetler, yöresel ve evrensel kültürler gibi birçok farklı etkende vardır ve din bu etkenlerden sadece birisidir. Kimliğin oluşmasında etkili olan bu etkenler arasında çoğu zaman farklı şekillerde ve düzeylerde ilişkiler bulunmaktadır.

Eski toplumlardan beri din ve etnik kimlik toplumlarda ön plana çıkan etkenler olmuştur. Bazı dönemler etnik kimlik bazı dönemlerde de dinsel kimlik toplumların tanınmasında öne geçerek asli kimlik gibi rol üstelenmiştir. Ancak bazı dönemlerde dini ve etnik kimlik bütünleşerek milli toplumsal şuuru oluşturan yeni kimlikler ortaya çıkarmıştır. Dini doktrinler ve etnisite duygusu aynı gerçekleri savunan birlik inancı, hürriyet severlik, ortak kültüre sahip çıkma bilinci oluşturduğuna dair tarihte birçok örnek vardır. Tarihsel olarak incelendiğinde dinlerin çoğu zaman farklı etnik gruptaki toplumları tek kimlik altında birleştirdiği görülmektedir. İslam, Hristiyanlık ve Budizm gibi dinler farklı kimliğe sahip olan birçok etnisiteyi bir arada bulundurarak ortak bir millet anlayışını ortaya çıkarmıştır. Hristiyanlığın hâkim olduğu Bizans İmparatorluğunda çok sayıda etnik kimliğe ait grupların bir arada aynı şuurla hareket etmesi görünürde olmasa da öz olarak dini bağlılığın göstergesidir. Ya da İslam'ın yayılmasıyla birlikte Afrika ve Ortadoğu'da Arap olmayan halkın Müslüman olduktan sonra Araplaştığı ve ya Arap kültürünün izlerini taşıdığı görülmektedir. Emevi'lerden sonra kurulan kolektif bir yapıdan oluşan Abbasi Devletiyle birlikte Müslümanlığı benimseyen Türkler daha sonraları milli ve dini değerleriyle ön plana çıkan İmparatorluklar kurmuşlardır. Selçuklular, Büyük Selçuklular Devleti Ve Osmanlı devleti Türk kültürünü ve yönetim anlayışını İslami değerlerle harmanlayarak bir milli asabiyet oluşturulmuşlardır. Özellikle Osmanlı devletinin sınırları üç kıtaya ulaşmasıyla birlikte birçok farklı ırk, etnisite, ulus, kültür ve geleneğin bir araya gelmesine imkân sağlamıştır. Osmanlının yönetimde ve insani ilişkilerindeki dini yansımalar birçok milletin ve etnik grubun bir arada yaşamasını sağlamıştır. Dini değerler bu devletlerin müzik, resim, yapı süslemelerinde de etkisini göstermiş ve günümüze kadar gelen Selçuklu ve Osmanlı eserlerinde bunları görmek mümkündür.

İslam'ın ana kaynaklarındaki etnisite anlayışı belli prensiplerle belirlenmiştir. Kur'an, prensipleri koyarken insanı antropolojik özellikleriyle değil, manevi özellikleriyle ortaya koymuştur. İlk Müslümanlar Arap olmasına karşın Kur'an'da "Ey Araplar" diye bir hitap şekli bulunmamakta aksine bütün etnik kimlikleri kuşatacak şekilde olan "Ey insanlar" ya da "Ey müminler" diye hitaplar bulunmaktadır (Gönenç, 2012: 748). Kur'an'da farklı etnik kimliklerin bir amaç uğruna bir arada yaşamalarını açıklayan birçok ayet vardır. Allah Kur'an'da "Hep birlikte Allah'ın sözlerine sınımsız bağlanın, parçalanıp bölünmeyin..." (Al-i İmran 103) diyerek insanların farklı nedenlerden dolayı gruplara ayrılmadan hareket etmeleri gerektiğini belirtmiştir. Başka

bir ayette “ ...Dillerinizin ve ırklarınızın birbirinden farklı olması Allah’ın delillerindendir. Şüphesiz bunda aklını kullananlar için ibretler vardır.” (Rum 22). Diyerek insanların farklı etnik kimliklere sahip olması insanlar için bir fırsat olduğu ve ancak insanlar akıllarını kullanarak bu fırsatın farkında olacaklarını belirtmiştir. Aynı zamanda Kur’an bu ayette etnisitenin varlığını söyleyerek onu asıl hedefiyle değerlendirmektedir. Allah insana etnik kimliğinden dolayı değil, insanın topluma, çevreye ve Allaha karşı görevinden ötürü değer vermektedir.

3. 4. İbni Haldun’un Asabiyet Teorisi

İbni Haldun tarafından kullanılan ve farklı etkenlere göre yorumlanan asabiyet kavramı, aynı ortak soydan gelenlerin yine ortak ideal çevresinde toplanarak bir güç ve üstünlük sahibi olmayı ifade ederken aynı zamanda grup üyeleri arasında birlikteliği sağlayan düşmana karşı savunmayı teşvik eden toplumsal bağlılık duygusudur. Asabiyetin özleri akrabalık bağlarına dayanmaktadır. Asabiyet zayıfladığı zaman aynı ortak duyguları paylaşanlar tarafından tekrar üretilmektedir. Bundan dolayıdır ki asabiyet aile ile başlayıp devletle varlığını devam ettirebilmektedir (Kirman, 2011: 35). İslam’dan önce ya da İslam’ın ilk yıllarında aynı kabilede bulunanlar kendi kabilelerinde bulunan bir kimseyi haklı ya da haksız kayıtsız şartsız kötülöklere ve başkalarına karşı korumuşlardır. Bu durumda asıl olan zulmetmek ya da zulme uğramak değil, önemli olan kendi grubundaki kişiye sahip çıkmaktır. Bir kabile fertlerinin asabiyet hissi ile can ve mal güvenliği sağlayarak dayanışma ve fedakârlığını kaynağını oluşturmaktaydı.

İbni Haldun, siyaset ve toplumla ilgili hukuki esasları asabiyet kavramıyla açıklamaktadır. İbni Haldun’un bahsettiği anlam farklı yorumlara sebep olsa da genel anlamda toplulukları bir arada tutan ideolojik, dini veya milli bir güç ya da bir ekip bilinci olarak kabul edilmektedir. Bu bilinç aynı dine, mezhebe, ırka, etnik kökene sahip olmayı ifade etmektedir. Asabiyetin en önemli özeliği toplulukları oluşturan bireyler arasında sağlam bir dayanışma ve yardımlaşma şuuru oluşturmastır. Asabiyet daha çok toplumdaki işlevin nasıl olduğu ve geliştiği ile ilgilidir. Zaten İbni Haldun, asabiyetin ne olduğundan çok ne işlev gördüğüne dikkat çekmektedir. Ona göre mülkün yönetimin egemenliğin, hukukun, siyasi eylemlerin ve dini olayların temelini asabiyet oluşturmaktadır. Asabiyetle ortaya çıkan bir olay toplumun bütün kurumlarını etkilemekte ve olayların temel psikolojisini oluşturmaktadır. Asabiyetin maddi temeline değinen İbni Haldun, bu maddi temelleri de coğrafi ve ekonomik şartlar olduğunu ifade eder. Ekonomik coğrafi şartları bedevilik ve hadarilik gibi yaşamsal statülere dayandırır. İbni Haldun, insani sahada gelişen ve değişen durumları bu iki kavram ile açıklamaya çalışmıştır. Arazide yaşamını sürdüren konargöçer olan, köylerde, obalarda ve küçük merkezi yerlerde oturan bedevilerle, yerleşik hayata geçmiş belli bir medeniyete sahip olan hadarilerin asabiyet ilişkileri farklıdır. Yaşadıkları hayat şartlarından ötürü bedeviler arasındaki asabiyet güçlü iken, hadariler arasındaki asabiyet çok zayıf ve bazı zamanlarda varlığından söz etmek mümkün değildir. Asabiyetin bedeviler ve hadariler arasında farklılık göstermesinin sebebi toplumsal ve ekonomik ilişkilerdir. Hadarilerin yaşadığı şehir ortamındaki sanayi ve ekonomik gelişmelerden kaynaklı lüks ve konforlu hayat bireyselliği ön plana çıkararak asabiyyeti zayıflatmıştır. Ancak asıl olan bedevi hayattır. Çünkü hadari hayat sonradan ortaya çıkmıştır. Zaten asabiyetin ortaya çıkmasını sağlayan da bedevilik anlayışıdır.

Tarihte devletlerin kurulmasında ve yıkılmasında önemli rol oynayan asabiyet, yenedünya toplumlarında bu görevi milliyet duygusuna etnisiteye devretmiştir.

Günümüzde bütün devlet ve topluluklarda hâkim olan milliyetçilik, toplumların örgütlenmesine ve birlikte hareket etmesine sebep olmaktadır. Birçok yelpazesi olan milli asabiyet, ülke, etnik, ırk, bölge ve aşiretleri kendine ait birer alan haline getirmektedir. Böylece toplumlar en güçlü olan asabiyet çevresinde birleşme yoluna giderler. Bu bağlamda İbni Haldun asabiyeti iki farklı açıdan değerlendirmiştir. Bunlar nesep asabiyeti ve sebep asabiyetidir (Haldun, 2013: 96-98).

3. 4. 1. Asabiyye

Asabiyye, kavramı akraba, soy, grup, din ve vatan gayreti gütmek, kendine yakın gördüğü çevreyi sahiplenmek ve onlara taraf olup, bir nesilden türeyenlerin ortak değerler etrafında birleşerek bir kuvvet ve üstünlük sahibi olmalarını ifade etmektedir. Düşmana ve grup dışındakilere karşı yardımlaşmayı ve direnmeyi sağlayıp bu anlamda atılım yapan toplumsal bağlılık duygusudur. Grup üyeleri arasında yardımlaşmayı sağlayan asabiyyetin özü akrabalık bağıdır, ancak din, dil kültür ve gelenekten ötürü de ortaya çıkmaktadır (Kirman, 2011: 35). İbni Haldun bu kavramın tanımından ziyade sosyal işlevi üzerinde durmuştur. İslam'dan önce yaşayan ve düzenli siyasi ve hukuki otoriteden mahrum olan Arap kabileleri, akrabalık ilişkilerine çok düşkün idiler. Kabilecilik duygularıyla, kendi tarafındakilerini her türlü olumsuz durumdan korumayı görev edindiler ve kabilecilik bağı sayesinde birlikte mücadele edip kendi kabilelerini öne çıkarmayı hedeflediler. Hatta kabile üyeleri kendi akrabaları haklı da olsalar haksızda olsalar mutlaka onların taraflarını tutarlardı. Bundan dolayı bazı zamanlar zulmedenlerle bir olup masum insanlara haksızlık yapıyorlardı.

Asabiye kelimesi İslam dininin ana kaynağı Kur'an'da geçmemesine karşılık ona yakın anlamda olan "usbe" kelimesi yer almaktadır. Bu anlam da bir birine yardım eden, birbirini güçlendiren topluluk anlamına gelmektedir (Yusuf :14, Kasas: 76). İslam, kavmiyetçiliği kötü görmüş ve bunun eğitimsiz, gelişmemiş bölgelerin bir âdeti olarak vurgulamıştır. Allah Kur'an'da, insanların farklı soy ve kabileler halinde yaratılmasının sebebinin insanların birbirleriyle tanışmaları kolay olsun diye olduğunu belirtmektedir. İslam'a göre ırk, dil, renk, bölge, grup bir insan için üstünlük göstergesi değildir. Üstünlük, kötülüklerden sakınmakla olabileceği ifade edilmektedir (Hucurat: 13). İslam, bir ırkı, bir grubu diğerine üstün tutmayı asla tasvip etmemektedir.

Asabiyet, kendi ırkından, grubundan olanını ön plana çıkararak bir ideoloji şeklinde geliştiğinde toplumsal ilişkilerde yıkımlara sebep olmaktadır. Asabiyet, bugün vatan, ırk veya kültür üstünlüğünü savunan milliyetçilik fikrinden çok, bir kavmin, bir kabilenin üstünlüğünü savunan ırkçılık fikrine daha yakın görünmektedir. Bu duygu cahiliye toplumlarında her zaman var olagelmıştır. Nitekim bunu İbni Haldun'un gözlemlerinde bulmak mümkündür. İslâm, kavmiyetçi asabiyeti kaldırdığı halde, Peygamberimizin vefatından fazla bir zaman geçmeden, siyasi güçler ve çıkar grupları tarafından Müslümanlar arasında tekrardan inşa edilmiştir. Özellikle Emeviler 'in aşırı derecede Arap milliyetçiliğini ön plana çıkarması asabiyyetin milliyetçiliğe dönüşmesine sebep olmuştur. Bu durum, sonraları Arap milliyetçiliğinin din gibi algılanmasına ve günümüzde bazı dini argümanlarda milliyetçilik izlerin oluşmasına sebep olmuştur.

İbni Haldun, asabiyyetin işlevine yönelik değerlendirmelerde bulunurken soy asabiyyetinin daha çok kabileler arasında yani bedeviler arasında güçlü olduğunu, sebep asabiyyeti ise şehirleşen toplumlarda geliştiğini ifade etmiştir. Şehirleşen toplumlar heterojen olması sebebiyle din ve kültürel değerler gibi onları bir arada tutabilecek sebeplerin önemli bir yapı olduğunu belirtilmiştir. Özellikle din, asabiyet sahipleri arasında var olan rekabeti ve düşmanlığı kaldırır ve tüm bireyleri ortak bir noktaya

yönlendirmektedir. Bu asabiyet, aynı zamanda devletlerin ortaya çıkmasının temelini oluşturmaktadır. Bu açıdan din ve kültür öğeleri günümüz toplumların bir arada yaşaması için önemli bir bağ olarak görülmektedir..

3. 4. 1. 1. Nesep Asabiyeti

Nesep asabiyeti, soy ya da kan bağından kaynaklı dayanışma olarak tanımlanmaktadır. Nesep asabiyeti, insanların aynı soydan gelmesinden yani soy birliğinden kaynaklanır. Aynı soydan gelenler bir birini koruyarak ve savunarak sıkı bir bağlılık oluşturmaktadır. Yakınlarından ya da akrabalarından birileri haksızlığa uğradığı zaman ya da haksız olmasa bile toplumda bir olumsuzluğa maruz kaldığında içlerinde bir eziklik duyup yardım etme zorunluluğu hissetmektedirler. Soy dayanışması kır toplumlarında daha güçlüdür. Kırsal çevrenin zor koşullarında yaşayabilmek için soy dayanışmasını olması zorunluluk arz etmektedir. Nesep asabiyeti her ne kadar fitri ya da irade dışı kabul edilse de soy bağı bazen de kan bağı olmadan da gerçekleşebilmektedir. Özgürlüğüne kavuşmuş bir köle ya da göçler sonucu topluma entegre olmuş kişiler de aynı soydan gelmiş gibi muamele görmektedirler. Nesep asabiyetinde biyolojik bağın yanında bir şecerenin kültürel birikimini benimseme faktörü de yer almaktadır. Nesepte bir önemli diğer konu ise onur ve itibar konusudur. Bu onur ve itibar konusu çoğu nesepte önde gelen karizmatik liderler ya da zürriyetin eşrafından gelmektedir ve bu kişiler madenler içinden cevhere benzetilir yani diğer bireylerden farklıdırlar. Bir aşirette bir grupta çok bilinen ve o topluluğun itibarını koruyan şahsiyetler ya da aileler vardır. Kureyş kabilesi, Osmanlı ailesi ve peygamber soyları gibi bir çok örnek verilebilir.

Nesep asabiyeti çoğu zaman birinci derece akrabalar arasında daha güçlüdür. Eğer akrabalık dereceleri uzaklaşırsa nesep ilişkileri de zayıflamakta ya da kısmen unutulup sadece şöhreti kalmaktadır. Ancak bu şöhret bile neseplerin bir birini kollarında çoğu zaman yeterli olabilmektedir. Bu da sarıh nesebin varlığına bir açıklamadır. Sarıh nesepler toplumun tüm şartlarına rağmen kendi nesep ilişkilerinden taviz vermeyen ve nesep özelliklerini kaybetmeyenlerdir. Bunu Arap kabilelerinden Kureyş kabilesinde bulmak mümkündür. Kureyş kabilesi ticaretle uğraştığından dolayı birçok kültür ve nesep faaliyetlerine maruz kalmalarına rağmen kendi nesep özelliklerinden vazgeçmemişlerdir ve aynı zamanda nesepleri birbiriyle karışan Arap kabilelerin varlığından da bahsetmek mümkündür (Haldun, 2013: 335). Neseplerin bir birine karışımı tarihten beri süregelenmiştir. Gerek İslam öncesinde gerek sonrasında Arap olanla olmayanın bir birleriyle kaynaştığı görülmektedir. İslam'ın Arap etniğinin bulunduğu bölgelerin dışına çıkarak yayılması nesep için antropolojik bağlılığa ek olarak yer mensubiyeti de önemli bir yere sahip olmuştur. Bu durum İslam'ın yayılmasıyla birlikte iyice belirgin bir hale gelmiştir. Özellikle de kabile anlayışının kendisini feshetmesi ve insanların büyük şehirlerde yaşamaya başlamasıyla nesep bağlılığı yerine bölge bağlılığı önem kazanmıştır. Örneğin kozmo kültür ve neseplerden oluşan Abbasi, Selçuklular, Osmanlı gibi devletlerle nesep bağlılığı ortadan kalkmaya başlamıştır. Özellikle de bu toplumların aynı dini değerlere inanmaları ve ona göre toplumsal ilişkilerde bulunmaları nesep ilişkilerin olumsuz etkileyerek böylece farklı asabiyetler ortaya çıkmıştır. Dine, konuşulan dile ve etnik gruba bağlı dayanışma örgütleri ortaya çıkmış ve hükümlerini sürdürmektedirler.

3. 4. 1. 2. Sebep Asabiyeti

Dinsel asabiyet ya da ideolojik asabiyet olarak da tanımlanan sebep asabiyeti grup hissi, tesanüt hissi, cemaat ruhu gibi manevi bağları ifade etmektedir. Belli dinlere, mezheplere, ideolojiler ve doktrinlere bağlı olan bireyler, asabiyet inancı ile birbirine kenetlenip birliklerini devam ettirmektedirler. Hatta bir toplumda çeşitli partiler, sendikalar, kulüpler ve uluslararası bloklar etrafında toplanıp bütünleşmek sebep asabiyeti ile mümkün olmaktadır. Nesep asabiyetinde olduğu sebep asabiyeti kan bağı ile değil daha çok ortak kültürel değerler ve toplumsal menfaatlerden oluşan bir dayanışma tipidir. İbni Haldun'a göre sebep asabiyeti vela, hilf, ıstına ve iltica gibi soyo-kültürel ilişkilere dayanmaktadır. Vela önceki hayatta köle olmasına rağmen azat edildikten sonra evlat ya da ailenin asli bireyi olarak kabul edilmesidir. Hilf ise birey ve toplumların ortak değerler üzerinde ittifak ya da dostluk kurmasıdır. Birçok farklı milletten oluşan devletler buna bir örnektir. İstına, bir kimseyi tercih yoluyla isteyerek dost edinmektir. Allah yolunda yapılan infaklar ıstınadır. İltica ise baskı ve tehdit altında bulunan kimselerin emniyete kavuşmak için farklı bir tohumun ya da devletin himayesine sığınarak oluşan asabiyettir. (Haldun, 2013: 99). Sebep asabiyeti iki farklı şekilde ortaya çıkmaktadır. Dinden kaynaklı ve ideoloji ya da gelişmelere bağlı olan asabiyettir. Sebep asabiyeti daha çok kentleşen ortamlarda ortaya çıkmaktadır. Kentlerde meydana gelen nüfus artışları, ekonomik gelişmeler, eğitim öğretim faaliyetleri gibi sosyal ilişkiler soy birliğine dayalı asabiyeti zayıflatarak sebep asabiyetinin güç kazanmasına imkân sağlamıştır.

Dinsel asabiyet aynı dini inançların paylaşmasında ortaya çıkan bir asabiyettir. İslam'ın hızla yayılmasında dini asabiyetin rolü çoktur. İbni Haldun'a göre İslamiyet asabiyetin zararından çok yararını görmüştür. Her ne kadar Emeviler döneminde Arap asabiyeti İslam asabiyeti önüne geçse de daha sonraki dönemlerde İslam asabiyeti ile İslam birçok kıtaya yayılma fırsatı bulmuştur. Dini davetlerin karşılık bulması çoğunlukla asabiyetle ilişkilendirilmektedir. Dini asabiyet aynı zamanda devletlerin devamını sağlamsına da imkân vermektedir. Dini ahenk insanlar arasındaki rekabet ve olumsuz kıskançlığı ortadan kaldırır ve herkesin yönünü aynı doğrultuda olmasını sağlar. Dini ahenk insanların bilinçli olmasını sağlayarak yolundaki engelleri bir bir aşmasına yardımcı olmaktadır. İnsanların aynı amaç ve hedef için çaba göstermesini sağlayarak istekleri birleştirir. İnsanlar bu ortak istekler için her türlü mücadeleyi gösterirler. Bu nedenle savaş ve mücadelelerde diğer halklardan kat kat güçlüdürler ve diğer halklar onlara karşı koyamazlar. Çünkü dini asabiyete göre hareket edenler hiçbir şeyi bireysel olarak düşünmezler her şey ortak değer taşıyan dini inanç ve heyecana ait olduğunu düşünürler.

İbni Haldun, dini davetin asabiyete dayanmadan gerçekleşmeyeceğini ifade etmektedir. Bu durumu da Hz. Peygamber'e ait " Allah istinat edeceği bir kavmi bulunmayan hiçbir kimseyi peygamber olarak göndermemiştir." Hadisiyle delil göstermiştir. Allah peygamberleri seçip ve onları desteklemelerine rağmen onlar davetlerini toplumda var olan ve yerleşen kültürel değeri olan adetlere göre icra ettiğini söyler (Haldun, 2013: 379). Hz Muhammed açık tebliğ yapmadan önce ilk olarak çevresindeki yakın kişilere söylemiş ve yakın çevrenin olumlu tepkisine rağmen hemen açık tebliğ yapmamıştır. Bunun en büyük sebebi o dönem toplumların inanç asabiyetleri ve insani ilişkileri çoğunun İslami ilkelerle çelişmesinden kaynaklıydı. Putperestlik, kadına olan olumsuz yaklaşım, kölelik gibi İslam'la çelişen toplumsal faaliyetler karşı çıkmak demek bütün toplumu karşına almak demektir. Bundan dolayıdır ki Hz.

Peygamber yakın çevresinden başlayarak asabiyyetin dine davet için önemli olduğunu ortaya koymuştur.

Dinsel asabiyyetin zamanla farklı sosyal ve kültürel değerlerle bir araya gelmesi bir birinden farklı asabiyyetlerin ortaya çıkmasına da zemin hazırlamıştır. Her ne kadar ideolojik asabiyyet olarak ifade edilse de ideolojik asabiyyet bunu tam şekilde karşılamamaktadır. Nesep asabiyyeti ve dini asabiyyetin bir karmaşası olan Emeviler devletinde milli asabiyyet ön plana çıkmıştır. Ancak asabiyyetin sosyal bir süreç olduğunu düşünürsek Emeviler 'in Arap milliyetçiliği yapması ve bundan güç alarak toplumda bazı asimilasyonlara gitmesi bir asabiyyet şuurunda ziyade bir ideolojiden kaynaklanmaktadır. Daha sonraları Abbasi devletiyle başlayarak devletin zoru olmadan kendiliğinde oluşan İslam asabiyyeti birçok milletin ve kültürün bir arada yaşamasına imkân sağlamıştır.

Her türlü millet ve kültürden oluşan Abbasi devleti, Selçuklu devleti ve Osmanlı devletinde İslami asabiyyetin önüne geçen ve ya eş değer sayılan hükümdara ve ailesine bağlılık asabiyyeti ortaya çıkmıştır. İnsanlar yöneticilere duyduğu bağlılık belli bir süre sonra dini bir gereklilik gibi algılanmıştır. Yöneticiler de tebaalarının bağlılıklarını dinsel bir ödevmiş gibi göstererek yönetimlerinin meşruiyetini güçlendirmişlerdir (Uygun, 2008: 46). İslam asabiyyeti Selçuklular ve Osmanlı toplumunun bir arada yaşamasını ve birlikteliğin sağlarken aynı zaman yöneticilerin dini vasıflarının olmasından kaynaklı olsa gerek yöneticilerin her söylediklerine biat etmişlerdir. Etmeyenlerde ya toplum tarafında ya da devlet tarafında cezalandırılmıştır. Özellikle Osmanlı devletinde altı yüz yıla yakın aynı hanedanın ülkeyi yönetmesi İslam asabiyyetiyle ilişki olmamasına rağmen gerçek anlamda toplumsal bir tepki görmemiştir. Yine Osmanlı devletinde Türk İslam sentezi bir asabiyyetin varlığı da devletlerde dini asabiyyetin yanında milli asabiyyetin varlığını da ortaya koymuştur. Her ne kadar milli asabiyyetin Fransız ihtilali döneminde ortaya çıktığı söylene de Fransız ihtilali döneminde çok rövanşta olmasa da milli bir asabiyyetin varlığından bahsetmek mümkündür. Ancak günümüzdeki bütün devlet, topluluk, cemiyetlerde kuvvetle hâkim olduğu gibi değildi.

İbni Haldun'a göre asabiyyetin amacı ve ulaşmak istediği hedef tek kelime ile mülktür yani iktidar olmaktır, egemenliği tesis etmek ve devlet kurmaktır. İster aile ister kabile ister diğer asabiyyetler olsun hepsinin vazgeçmediği tek amaç üstünlük kurmak ve herkese hükmetmektir. Bir topluluğun iktidar veya üstün olması da ancak asabiyyetle mümkündür. Aile ve ya kabileler arasında dengeyi ve düzeni sağlayan asabiyyet ve bir takım sosyal gelişmelerdir. Dengeyi kendi amaçları uğruna kullanabilen aile ya da kabile diğer toplulukların yönetici statüsüne geçer ve diğer grupları kendi etrafında toplanmasını sağlayarak böylece hâkimiyetin ve mülkün yolu açılır. İktidar veya hâkimiyet denilen mülk, asabiyyetin tesiriyle birçok kabileden bir kabileye ve en sonda hükümdar bir aileye ve oradan da tek bir yöneticiye gider ve böylece bütün yetkiler bir şahısta toplanır. Asabiyyet ferde gelirken bir takım işlemlerden geçmektedir. Kişi kendisi için çizilen yolda mesafe alırken çizilen ölçünün dışına çıkmaz ve sona yaklaşır. Asabiyyet, amacı olan hükümdarlığın elde ettikten sonra artık duraklamaya başlar. Asabiyyetin en güçlü olduğu mülk dönemi aynı zamanda onun zafiyetini göstermektedir. Bu durum insanın hayatıyla da örnek göstermektedir.

İbni Haldun'a göre asabiyyet mülkün, egemenliğin her çeşit siyasi faaliyetinin hatta dinin temeli olup ve böylece her sosyal gelişmeyi etkilemektedir. Diğer sosyal olaylarda asabiyyeti etkiler ama asabiyyetin etkisi daha güçlü ve devamlıdır. Birçok asabiyyet bir arada bulunduğu bir kaç önem kazanırken bazıları da zayıflayarak yok olmaya doğru gitmektedir. Zaten bazı asabiyyetlerin güç kazanması diğer asabiyyetlerin

güç kaybetmesine bağlıdır. Bunun içindir birkaç devletin güç kazanıp ilerlemesi bazı devletlerin zayıf düşürülmesi ile mümkün olabilmektedir. İbni Haldun' a göre tarih sahnesinde farklı devletlerin mücadeleleri aslında devletlerin gerisinde bulunan asabiyetlere ait mücadelelere bağlıdır. Asabiyet psikolojik bir durum olup bütün sosyal ve tarih olayların özünü oluşturmaktadır.

4. KÜRESELLEŞME DİN, ULUS DEVLET VE ETNİSİTE

4. 1. Küreselleşme ve Din

Küreselleşme teknolojik gelişmelerle birlikte uluslararası hızlı ulaşım ve bu alandaki gelişmelerin ortaya çıkardığı ortaklaşa fiil ve yönelimler ve uluslararası kurumsal yapıların oluşturulmasına etki eden süreç olarak kabul edilmektedir. Küreselleşmeyle birlikte dünyadaki ekonomik dengenin değiştiği, dünyanın küçüldüğü ve dünyadaki herkesin aynı şeyleri paylaşabildiği bir ortam oluşmuştur. Belli bir kesim de küreselleşmeyi gelişmiş ülkelerin kendi ekonomik, siyasal ve kültürel yapılarını az gelişmiş ülkelere dayatma çabası olarak ifade etmektedirler. Ancak küreselleşmenin sosyo kültürel, dini ve iktisadi yönüyle birlikte düşünüldüğünde birçok farklı alanda varlığını görmek mümkündür (Bodur, 2004: 11).

Her ne kadar küreselleşme dendiğinde ilk olarak akla gelen ekonomi olsa da küreselleşmenin din ile birlikte bütün kültürel unsurlar üzerinde etkisi olduğu açıktır. Ticaretin evrenselleşmesinde dinin önemli bir fonksiyon yüklendiği ve bazı dinlerin yayılmacı yöntemler denemelerinden ötürü din, küreselleşmenin itici güçlerinden biri olmuştur. Küreselleşme ile birlikte sosyal ve siyasal şartların dini görüşlerin oluşmasında etkili olduğu gibi dinin de sosyal ve ekonomik gelişmeler üzerinde etkisi olmuştur. Dinin açıkta olmasa da özde küreselleşme üzerinde birçok etkisi olduğu bilinmektedir.

Günümüzde küreselleşmenin dinden ziyade daha çok seküler karakterdeki kültürel siyasal ve teknolojik gelişmelerin etkili olduğu ifade edilse de küreselleşmenin en büyük örneklerinden olan Avrupa Birliği bloklaşmasının özünde dinin yer aldığı ticari evrenselleşmeyle ortaya çıktığına işaret edilmektedir. Küreselleşmenin önemli etkenlerinden olan dinin devre dışı bırakılmayacağını farkında olan küresel dünya, zamanla kendine has bir din anlayışı geliştirme çabası içine girerek dini farklılıklara karşı hoşgörü, kamusal alanda ve bireysel tercihlerdeki dini ifade özgürlüğü, dini ekonomik sermaye gelişimi gibi faaliyetlere önemli fırsatlar sunmuştur. (Bodur, 2004: 13). Küreselleşme ile birlikte komünal dini yapılanmaların sayısı ve faaliyetlerinde artış olmuş bireycilik eğilimleriyle birlikte dinin dünyadaki mahiyetinde değişiklikler olmuştur. Din, büyük oranda bireycileşmiş ve inançların çoğu önemini yitirmiş olarak görülsede yeni dini grupların ve cemaatlerin ortaya çıkmasında zemin hazırlamıştır. Böylece dini oluşumlar küresel ortamda şebekeleşme girişimlerine yönelmişlerdir küreselleşme dine metalaşmış olarak bakmış böylece dini oluşumların önünü açarak dini küresel ortamda yeni fonksiyonlar kazanmasına yardımcı olmuştur. Küreselleşme, dini tüketim aracı haline getirirse de çoğu kimsenin kabul ettiği biçimsel dinin toplum üzerinde birçok etkisi olduğu, dinin manevi özelliklerini modern dünyada da devam ettiği ve insanlar farkında olmasa da dinin davranışlar üzerinde etkisi olduğundan söz edilmiştir (Bodur, 2004: 51).

Küreselleşmenin yaptığı farklı reaksiyonlarla dinin farklı mecralarda ve şekillerde yükselişe geçmesini açıklayan birçok sosyolog vardır. Ancak bununla birlikte dini inançların fonksiyonu kaybetmesiyle oluşan negatif sonuçların varlığında bahsedenler de vardır. Küreselleşme ile birlikte birbirinden farklı değerler içeren dini değerlerin çoğulcu bir potada eritip küreselleştirilmesi ekonomi ve siyasi alanda önde olan toplumların din anlayışını da üstün hale getirebilmektedir. Küreselleşmeyle birlikte oluşan birçok Hristiyan kökenli blokların diğer dinlere karşı tavırları, yaptığı yaptırımlar ve verdiği kararları küresel dünya şahit olmaktadır. Fransız ihtilali ile birlikte milliyetçiliğin yükselişe geçmesiyle dinsel çekişmenin de zemini oluşmuştur. Küresel

dünyada meydana gelen gerek psikolojik savaşların gerekse sıcak savaşların alt temellinde dinsel ideolojinin olduğuna dair birçok örnek vardır. Bu durum küresel dünyada da olsa dinin toplumsal süreçlerde birçok farklı tesiri olduğunu ortaya koymaktadır.

4. 1. 1. Küreselleşme ve Dini Milliyetçilik

Modern dünyadaki gelişimlerle birlikte sosyo-kültürel değişimlerin olmasıyla toplumlarda sosyal farklılaşma artmıştır. Kitle iletişim araçların gelişmesi, hızlı şehirleşme gibi köklü değişimler bireylerin kendini bir kimliğe ait hissetmelerine neden olmuştur. Modernleşmenin bir ürünü olan milliyetçilik toplumsal değişimle birlikte daha da önem kazanmıştır. Modern hayatla birlikte kültüre dayalı milliyetçilik ve din, toplumsal hayattaki önemini giderek artırmıştır. Bireyler kültürel miras ve geleneklerini dini kaynaklara başvurarak yeniden üretmiş ve bunu dini sembollerle ifade etmiştir (Bodur, 1994: 168). İnsanlık tarihi boyunca din ve kimlikler arasında önemli bir ilişki vardır. Her çağda milli devletlerde farklı dinlere ait argümanlar milli argümanlarmış gibi kullanılmıştır. Osmanlı devletindeki Türk milliyetçiliği ve İslam dinine ait söylemlerin kolektifi buna en önemli örnektir.

Batı'daki aydınlanma düşüncesinin hâkimiyeti, ulus devlet anlayışını ve milliyetçiliği geliştirmiştir. Bu gelişim ekonomi ve din gibi toplumsal olgularla anlamını bulmuş ve varlığını devam ettirmiştir. Rönesans'la birlikte bütün toplumsal değerler milliyetçilik altında toplanmış ve bununla ifade edilmiştir ki bundadır on sekizinci yüzyıldan sonraki çağlara milliyetçilik çağları da denilmiştir. Yirmi birinci yüzyılda ileri demokrasi kültürel öğeler, ahlaki ve medeniyet değerlerin küresel bir düzeye ulaşması kültür merkezli bir çağın oluşmasına ortam hazırlamıştır. Nitekim bu kültürler ve değerlerin en önemlisi de din olmuştur. Ulusçuluktan beslenen, ırksal mücadelelerle ortaya çıkan milliyetçilik küreselleşmeyle birlikte yerini dini milliyetçiliğe bırakmıştır. Seküler söylemlerin geriye dönüşüyle birlikte kültür bağının güçlendirilmesine yönelik arayışlar ortaya çıkmıştır. Yirmi birinci yüzyıldaki halklar, aydınlanma ile gelen çatışmaların din ile son bulacağına inanmıştır. Nitekim dine inanma ve boyun eğme milliyetçiler arasında çatışmaları sona erdirerek amaç ve hedefleri ortak kılmaktadır. Küreselleşme ile birlikte birçok ülkede ulusal kimliğin dinsel çerçevede yeniden oluşmasını hedefleyen fundamentalist oluşumlar ortaya çıkmıştır. Avrupa'nın çoğu bölgesinde Protestan ruhu tekrardan canlanmıştır. Toplumdaki dini özlere geri dönüş sebebi kendi kimliğini koruma ve bunu hayata hâkim kılma duygusundan kaynaklanmaktadır.

Toplumda daha dindar olarak bilinen kişiler aynı zamanda daha milliyetçi olma eğilimindedirler. Dinin, dünyanın her bölgesinde halklar arasında bağları, barışı ve düşmanlıkları biçimlendirdiğini tespit etmek zor olmayacaktır. Türk milliyetçiliğinin inandığı tek tanrı anlayışı evrensel değerlere açık olmayı sağlamıştır. (Albayrak, 2005: 90). Günümüz Türkiye'sine baktığımızda siyasi iktidarın dini yönelimleri özellikle Orta Anadolu'da bulunan halkların milliyetçilik duygularını okşamış ve bu doğrultuda bir siyasi eğilim göstermelerine sebep olmuştur. Siyaset eleştirmenlerin birçoğu AKP'nin Türkiye'de son on üç yılda iktidarlığını devam ettirmesini en büyük nedeni dini-milliyetçilik anlayışından kaynaklı olduğunu ifade etmiştir. Özellikle Cumhurbaşkanı Recep Tayyip Erdoğan'ın konuşmalarında sık sık "Yaratılanı sevdi yaratandan ötürü" ifadesi Türkiye'de bulunan birçok etniğin dini milliyetçilik söylemi altında birleşmesine imkân sağlamıştır. ABD Başkanı Obama'nın belli dönemlerde Vatikan'ı ziyaret edip telkinlerde bulunması ya da Avrupa ülkelerindeki siyasi iktidarların

değişmesi esnasında Papa'nın ziyaret edilmesi gibi durumlar küresel dünyada dinin ne kadar ehemmiyet gördüğünün ifadesidir.

4. 2. Küreselleşme ve Ulus Devlet

Dünyada yaygın devlet biçimi olan ulus devlet anlayışı on altıncı yüzyıldan sonra Avrupa ülkelerinde ortaya çıkan ve toplumun bütün kültürel alanlarını hâkimiyetini altına alan bir devlet yapılanmasıdır. Sömürgeciliğin ve kapitalizmin ortaya çıkardığı ve geliştirdiği bir modeldir. Dünyada ortaya çıkan yeni ekonomik sitilleri ulus devlet anlayışının ortaya çıkmasında en önemli etken olarak görülmektedir. Ulus devlet, kapitalizm gibi yeni ekonomik sistemlerin siyasi yapılanması ile ortaya çıkmıştır. Ulus kavramı Alman ve Fransız Milliyetçiliğiyle dünya ülkelerinde yaygınlık kazanmıştır. Özellikle de Fransız ihtilali ile birlikte dünyadaki milliyetçilik akımları ortak kökene bağlı devletlerin ortaya çıkmasını hızlandırmıştır. Her milletin kendi devletine sahip olma anlayışı, milliyetçilik kültürünün doktrinlerini oluşturmuştur. Bu doktrinler birçok milliyetçilik hareketinin ortaya çıkmasına zemin hazırlamıştır. Bunlardan öncelikle yabancı yöneticileri kovan ve devleti milletle ikame etmeye çalışan anti-sömürgeci milliyetçiliklerdir. İkincisi ve en önemli olan etnik milliyetçiliklerdir. Bu hareket, millet fikrini etnik ve soya dayandıran ayrılıkçı ve diaspora milliyetçilikleridir.

Kendi halkının menfaatlerini her şeyin üstünde tutan asıl hedefleri ulusun çağdaşlaşması, ülkenin gelişmesi ve ulusal benliğin bekasını sağlamak olan ulus devlet anlayışı küreselleşmeyle birlikte gerilemeye başlamıştır. Küreselleşme hem ekonomi modellerin hem de sosyo-kültürel değişimlerden dolayı ulus devlet modeline karşıdır. Küreselleşmenin geliştirdiği neoliberal ekonomik modellerin alan bulması ancak ulus devletlerin direncinin kırılmasıyla mümkündür. Özellikle on sekizinci yüzyıldan sonra ulus devlet akımları küreselleşmeyle uyumlu kalıplara sokulmuştur. Küreselleşmeden önce her şey devletin tekelindeyken sonra ise devlet özel sektörlerin ve şirketlerin hizmetine girmiştir, ulusal egemenlik ilkelerinden taviz verilmiş ve devlet elektronikleşmiştir. Küresel kültür ve akımların ortaya çıkışıyla da kozmopolit devlet modelleri yaygınlaşmıştır. Ekonomik alandaki yetkilerde ulus devlet ideolojisinden kurtularak küresel ve uluslararası IMF ve Dünya Banka'sı gibi kurumlara bırakılmıştır. Gelişmiş kapitalizm ve post-modernizm, milli kültürlerin birbirine karışmasına ve yeni kozmopolit kültürlerin ortaya çıkmasını sağlamıştır. Yeni iletişim ve teknolojik sistemler dünya fertleri arasında standartlanmış fikirleri yumuşatarak küresel bir algı ve kültür oluşturmuştur. Bu küresel kültür, milli kültürlerin önüne geçerek ulus devlet model trendini geri plana atmıştır.

4. 3. Küreselleşen Dünyada Kimlik ve Etnisite

Küreselleşmenin yaygınlaşmasıyla kimlik ve etnik sorunlar günümüz dünyasında önem kazanmıştır. Ulus devlet modelinin zayıflamasıyla birlikte medeniyete dayalı kolektif kimlikler ortaya çıkmıştır. Post-modern dünya ülkeleri birçok etnik kimlikten oluşan halklardan meydana gelmektedir. Moderniteyle birlikte toplumsal bağlar yeni sosyal ve siyasal oluşumlar yoluyla yerini bireysel kültür ve kimliklere bırakmıştır. Post-modernlik söylemi, ileri demokrasi, özgürlük ve özerklik gibi fikirlere dayanmaktadır ve bu fikirler özgürleşme ve haklarını kullanma gibi bireysel söylemlerin ifadesidir. Yani kimlikler artık birey tarafından oluşturulmakta ve bir ülkede birçok kimliğin ortaya çıkması kaçınılmaz kılmaktadır.

Temellerini küresel kültürden alan çok etniklik modern dünyada algılanan kolektif bir yapıdır. Kimlikler, imgeler ve kültürler de inatla çokludurlar ancak çoklu olmalarına karşın milli vasıflarını da devam ettirmektedirler. Post-modern kozmopolitanizmin temel motif ve üsluplarının öz anlamda folklorik veya milli olmaları beklenebilir bir durumdur (Smith, 2014: 242). Küreselleşme sürecinde kültürler arası etkileşimlerin yoğun olması toplumda heterojen kimlikleri ortaya çıkarmıştır. Bu kimlikler farklı kültürlerin etkileşimi sonucunda çıkmış, ulus ya da tek kimlik ötesine geçerek yeni kimlikler ve etnikler oluşturmuştur. Post-modern dünyadaki hızlı değişimler kimlik karmaşasına yol açmış ulusal ve milli kimlikleri tartışır hale getirmiştir.

Küreselleşme ile birlikte ulusal ve lokal alanların yapılandırılması ile küresel kimlikler ve kültürler ortaya çıkmıştır. Toplumun yeniden yapılandırılmasında dini ve etnik kimlikler yeniden önem kazanarak kümeleşen birbirinden farklı kimlikler ortaya çıkmasına sebep olmuştur. Bu kolektif kimlikler toplumsal inşayı sağlayan etkenler etrafından toplanıp yeni küresel süreçlerin başlanmasında önemli roller üstlenmiştir. Küresel süreçle birlikte etnisite, cinsiyet, gelenekler ve sosyal adetler dinsel ya da aşkın aşına temeller üzerine kurularak dini ve etnik kimliklerin meydana getirdiği kolektif bir alan oluşturmaktadır (Bokser-Lıwerant, 2003: 2). Teknolojik gelişmelerin iletişimi üst düzeye çıkarmasıyla dünyanın her bölgesinde bulunan insanların hızlı bir şekilde aynı şeylerden haberdar olmasına imkan sağlamıştır. Özellikle de sosyal medya ağlarının gün geçtikçe çoğalması, insanlar arasında anlık paylaşımlara sebebiyet vererek dünyada küresel kültürün yanında çok kültürlülük alanın gelişmesine katkı sağlamıştır. Yani küresel dünyada dinsel ve kültürel kimlikler üzerinde yükselen birçok kimliğin var olduğu aşikârdır. Küresel dünyada etnisite daha çok dini ve kültürel değerlere göre ortaya çıkmakta ve ona göre yorumlanmaktadır. Göçler sonucunda bazı ülkelerde farklı milletlere ait bireylerin bir ülkede yaşaması, küresel dünyada mümkün iken farklı dinlere ait olan bireylerin bir arada yaşamayı istememesi buna en büyük örnektir. Bazı Avrupa ülkelerinin göçmen Müslümanlara karşı olumsuz tepkileri, kendi kültürel ve dini değerlerini kaybetme endişesinden kaynaklı olduğu belirtilmektedir. Özellikle de Avrupa Birliği blokunun Müslümanların çoğunlukta yaşadığı Türkiye'nin AB üyeliğini sürekli erteleme, Türkiye ile gelişmişlik düzeyi eşdeğer olan ve Hristiyan nüfusu yoğunlukta olan ülkelerin üyeliğinin kabul etmesi, küresel dünyada milli ve ırksal kimliklerin yerine kültürel kimliklerin yer aldığını göstermektedir.

Küreselleşme sürecindeki değişme ve farklılaşma, kimlikleri yeniden yapılandırarak yeni renkler ve yeni yönetim anlayışlarını ortaya koymaktadır. Küreselleşme bütün insanlığın menfaatlerini göz önünde bulundurarak evrensel değerlere sahip çıkması gerekmektedir. Ancak dünyadaki sermayenin merkezîleşmesi AB ve G20 gibi blokların himayesinde gelişmesi kültürel kimliklerin, merkez kimlikler ve yerel kimlikler olarak birbirinden ayrılmasına neden olmuştur. Merkez kimliklerin kültürleri küreselleşerek yerel kimlikleri dönüştürebilmektedir. Bu da dünya kültürlerin küreselleşmediği merkezi kültürel sermayenin küreselleştiğini ortaya koymakta ve bunun sonucunda çok kültürlülüğün ziyade kültürel hegemonya veya kültürel emperyalizm fırsat bulmaktadır. Küreselleşmeyle birlikte her ne kadar kültürel kimliklere bağlı olarak gelişen etnikler var olsa da, gelişmemiş ya da az gelişmiş ülkelerde milliyetçi kimlikler mücadelesinin devam ettiğini görmek de mümkündür.

Küreselleşme ve hızlı değişme döneminde ekonomik sermayenin merkezîleşmesi ile birlikte, başkalarını kendi kültürüne dayanarak değerlendirme ve karşılaştırma sonucunda etnik merkezilik de ortaya çıkmıştır. Aslında bütün kültürler kısmi olarak etnik merkezidir. Etnikmerkezcilik kalıp bilgiler ve çevresel etkenler

bağlamında düşünmekle ortaya çıkmaktadır. Kendi kültürü dışında bulunanların yabancılar, barbarlar, ahlaki ve zihinsel anlamda aşağı oldukları düşünülmektedir. Kendini merkezi etnik olarak kabul edenler, kendileri dışında bulunan etnikler üzerinde asimilasyoncu yaklaşımlar içine girerek, küçük etniklerin yaşam tarzlarını ve kültürel görünümelerini değiştirmeyi talep etmektedirler. Bu durum merkez etniklerin küçük etniklere bakış açısını ortaya koyarak etnik çatışmaların nasıl ateşlendiğini göstermektedir. Dünya üzerindeki çatışmaların giderek etnik bölünmelere dayanması dikkat çekmektedir. Savaşların çok azı devletlerarasında ortaya çıkmakta, savaş ve çatışmaların büyük bir kısmı etnik nedenlerden ortaya çıkmaktadır (Giddens, 2008: 537).

4. 4. Etnisite ve Milliyetçilik

Etnisitenin birbirinden farklı birçok ana niteliği vardır. Etnisite, kolektif bir kültür, ortak bir soy, ortak tarihi anılar, benimsenmiş bir vatan, kabullenilmiş ortak dini değerler ve dayanışma duygusundan meydana gelmektedir. Bu değerler ne kadar benimsenip paylaşılsa o kadar ideal etnik topluluklar meydana gelmektedir. Etnik topluluklar, ortak kimlikler sonucunda bir araya gelen bireylerden oluşmaktadır. Bu topluluk biyolojik ve anatomik toplumsal bir gruptan uzak anti ırksal bir topluluk olarak kabul edilmektedir. Etnisite, bir grubun değişmez özelliğinin ötesinde, sosyal ilişkilerin bir yönü olduğu olarak görülmektedir.

Etnik ve millet kavramların tarihsel süreçleri arasındaki yakın ilişki ve farklarını öğrenmek millet kavramının tanımıyla mümkündür. Bir milletin tarihi bir toprağı, ortak mitleri ve tarihi, kolektif bir kamu kültürü ve ortak ekonomiyi paylaşan bir insan topluluğun adı olduğu söylenmektedir. Millet, bir etnisite olduğu gibi tanım gereği ortak mitleri ve anıları olan bir topluluktur. Ancak etnisitede, bir ülkede olan ilişki sadece tarihi ve sembolik kalabilirken, millete bu ilişki fiziki ve fiilidir, milletlerin ülkeleri vardır. Etnikler milletlerin sahip olduğu birçok şeyden yoksun olabilmektedir. Etniklerin illaki aynı toprak üzerinde ikamet etmeleri zorunlu değildir. Ortak bir iş bölümü ya da ekonomik birlik olması da gerekmemektedir (Smith, 2014: 70). Milletlerin oluşumunda etnik unsurların varlığı kaçınılmazdır. Etnik evveliyatın ve etnik bağların olmadığı düşünülen topluluklarda bile tarihi kültürün ve sembollerin izlerine rastlamamak mümkün değildir. Kültürel açıdan etkili olan bir millet dünyanın farklı yerlerinde millet oluşturma imkânına sahip olmaktadır. Milletler bunu yaparken de kültürel bir miras olan etnisiteyi çoğu zaman ideolojileştirmektedir.

Etnik milliyetçilik, milli kimliği oluşturan, tarih, kültür ve din birliği gibi unsurların oluşturduğu bir şuuru yerine, boy, kabile, mezhep ve ırk gibi dar alanlı bir bilinci benimseyen etnosentrik görüştür. Etnik milliyetçilik, milli kültürün özünü oluşturan ortak değerleri reddederek, onu etnik kimliklerin rakibi gören siyasi ve toplumsal mozaik düşüncesini ortaya koymaktadır. Göçmen ve azınlıkların inkârı ve dışlanması etnik milliyetçiliğin gelişmesinde önemli bir neden olarak kabul edilir ve böylece bütünleştirici niteliği olan ortak değerlere sahip çıkan milliyetçilikten ayrılır. Milli devletlerin ortaya çıkmasıyla tek milli kültürlerin gelişim göstermesi, hâkim milli kültürün dışında kalan kimliklerin ötekileştirmesine sebep olmuştur. Merkezi kültürden uzak kalan ve ötekileşen kimlikler ya asimilasyona uğramışlar ya da farklı şekillerde ve alanlarda kendi milliyetçiliklerini oluşturmuşlardır. Ulus devletlerin küresel söylemlerde bulunması ve azınlık kültürlerine de alan açmasıyla ötekileşen kültürlerin çoğunluğu asimilasyona uğramıştır. Ancak, ileri demokrasi ve evrensel insan hakları gibi küresel süreçlerle birlikte bazı kimlikler milli devletler içinde hukuki bir yapı

edinme söylemleri geliştirmişlerdir. Bazıları da kültürel değerleri ideolojiye dönüştürerek terör ortamına zemin hazırlayıp toplumsal kaosa sebep olmuştur. Bölücü talepler geçerli taleplere dayandırılrsa bile milli devletlerdeki gerçek etnik ve kültürel bölünmeyi yansıtan bir çözüm üretememektedir. Milli devletlerdeki kültür ve dil durağan değildir. Çünkü diller, mezhepler, töreler akışkan bir yapıda olduğundan salt bir toplum oluşturmak imkânsızdır. Her ne kadar devletler kendini milli olarak tanımlasa da milli kavramı farklı kültür ve etnik kimlikleri tanımlamak durumundadır. Özellikle de küreselleşme ile birlikte milli kavramın anlamı, ortak kültür ve tarihi birikime sahip olan topluluğu ifade eder hale gelmiştir. Zaten insan doğası gereği etnikliğe, lisan ve lehçelere, kültürlere, dinlere göre kesin bir şekilde ayrılmış bölgeler halinde yaşaması imkânsızdır. Bu açıdan bakıldığında milli şuur ve etnisite aynı amaçlara hizmet etmekte olup ikisi de birbirinden yararlanmaktadır.

5. TÜRKİYE'DE ETNİK VE DİNİ KİMLİKLER

5. 1. Türkiye'de Etnik Yapı

Dünyanın önemli medeniyet merkezlerinden olan Anadolu, yıllarca birçok farklı millete, devlete ve kültüre yurt olmuş ve farklı sosyal yapıları bünyesinde barındırmıştır. Anadolu'ya, Urartular, Hurriler, Babiller, Lidyalılar, Persler, Hattiler gibi birçok medeniyetin hüküm sürdüğü tarihi verilerle sabittir. Süryaniler, Ermeniler, Rumlar, Araplar ve son olarak da Türkler bu coğrafyanın etnik şekillenmesinde etkili olmuş halklardır. Özellikle son bin yıldır bu coğrafyanın hâkimi Türklerdir. Selçuklu, Beylikler ve Osmanlı hâkimiyetiyle Anadolu, Türkler' in yurdu haline gelmiştir. Türklerin hâkimiyeti ile Ermeniler, Lazlar, Araplar, Kürtler, Zazalar ve diğer etnik gruplar da bu bölgede varlıklarını sürdürmüşlerdir ve zamanla Türk etniğinin belirleyici olduğu ortak bir kimlik oluşmuştur. Burada yaşayan bütün etnik kimlikler, Anadolu yurdunun savunmasında ve korunmasında azami ölçüde gayret göstermişlerdir. Özellikle de Cumhuriyetin ilk yıllarındaki milli mücadelede bütün etnik unsurların birlikte hareket etmesi benimsenmiş bir vatan şuurunun ifadesi olduğunun göstergesidir. Hepsi tek millet şeklinde kendi ortak kültürel birikimi olan vatanını korumuşlardır. Ortak millet anlayışını ortaya çıkaran en önemli etken ise din olmuştur. Ziya Gökalp, aynı dine inananların yani Müslümanların tamamını ümmet, yalnız dilde ve kültürde ortak olan kesimi millet olarak tanımlamıştır. Ziya Gökalp'a göre millet, ne ırki ne kavmi ne de siyasi bir zümre değildir. Millet, dilce dince ahlakça müşterek olan bir topluluktur. Milli mücadelede etkin rol oynayan Atatürk ise milleti, dil, kültür ve ülkü birliğiyle birbirine bağlı olan vatandaşların oluşturduğu siyasal ve sosyal bir yapı olarak tanımlamış ve Türkiye'yi kuran Türkiye halkına Türk milleti denir, ifadesini kullanmıştır.

5. 1. 1. Türk Etnik Kimliği

Türk kavramı, bilim çevrelerince kullanımı birinci yüzyılda başlayıp ve Roma tarihçelerine kaydedilmiştir. Bu kavram Türkçe belgelerde ise ilk olarak Kül Tigin ve Bilge Kağan yazıtlarında geçmektedir. Türk adı ilk olarak bir toplumun ismi yerine siyasi aidiyeti ifade eden bir kavram olarak ortaya çıkmıştır. Türk kavramı töre kelimesinden türediği düşünülmektedir. Başka bir görüşe göre Türk kelimesi hakanların ataları olan Aşinaoğulları'nın unvanıdır. Türk kelimesi ilk olarak Göktürk devleti aracılığıyla bir devlet ismini alır. Türklerin Milattan Önce altı bin yıllarında yaşadığı ve bu tarih atlı göçebe Türk kültürün başlangıcı olarak da kabul edilmektedir. Tarihi araştırmalar ve veriler bu ırkın göçebe ve savaşçı bir kültüre sahip olduğunu ortaya koymaktadır. Süvari tekniğini bulan ve kullanan ilk kavim Türkler olarak kabul edilir. Tarihte bilinen ilk Türk topluluğu Milattan Önce bin yedi yüz yıllarında yaşamış olan İskitlerdir. Bugün kullanılan şekliyle Türk adı ilk kez Göktürkler dönemine ait olan Orhun Abidelerinde geçmektedir. Zaten Göktürk devleti resmi anlamda kurulan ilk Türk devlettir. Tarihi veriler, Göktürk devletinden önce birçok Türk boyu olduğunu ancak bunları hiç biri resmi anlamda bir devlet kurmadığını ve bunun sebebinin de göçebe yaşam tarzından kaynaklı olduğunu ifade etmektedir. Türkler, Orta Asya'da yanı sıra Balkanlarda hüküm sürmüşlerdir. Hunlar, oluşturdukları takviyeli birliklerle Tuna nehrini geçerek Romalılardan karşılık görmeksizin Trakya'ya kadar ilerlemişlerdir. Hunlar, Milattan Sonra bin üç yüz yıllarda itibaren Balkanlarda hüküm

sürmüşlerdir. Bütün bu verilere baktığımızda Türklerin, tarihin her döneminde var olduğunu ve etkili olduğunu görmekteyiz.

Türkler, Talas Savaşı ile birlikte Müslüman olmalarından sonra daha büyük medeniyetler kurmuşlardır. Türklerin kitleler hâlinde Müslüman olmaları özellikle onuncu yüzyılda hız kazandı. Karluk'tan sonra, Yağma ve Çiğil boyları, ardından Oğuzlar arasında İslâmiyet yayıldı. Karluk, Yağma ve Çiğil Türkleri, ilk Müslüman Türk devleti olan Karahanlı Devleti'ni (840), Oğuzlar ise Büyük Selçuklu Devleti'ni (1038) kurdular. Türklerin eski inançları ve İslam dinin inançlarının paralellik arz etmesi İslam'ın Türkler arasında hızlıca yayılmasına imkân sağlamıştır. İslam'daki mücadele anlayışıyla Türklerdeki yayılmacı politikanın bir araya gelmesi büyük medeniyetlerin temelini atmıştır. Türklerin İslam dinini seçmesiyle Türk etniğinin tanımında İslami argümanlara bağlı olarak değişiklikler olmuştur. Özellikle Selçuklulardan sonra Türk kelimesi sadece bir etnik kimliği değil aynı zamanda İslam dinini de temsil eder hale gelmiştir. Abbasi Devletinden sonra İslam dini, Türklerin yayılmacı politikalarıyla dünyanın her tarafına ulaşmıştır. Türkler medeniyetler kurarken bunu sadece Türk kimliğini taşıyanlarla değil o medeniyette olan her etnik kimlikle birlikte bunu başarmıştır ve zaten diğer etnik kimliklerde asıl unsur gibi muamele görmüşlerdir.

Türklerin, Müslüman olmalarıyla birlikte yeni ve özgün bir kimlik yapısına kavuştuklarını söyleyebiliriz. Birinin kültürel, diğerinin dinî iki farklı değersel ögenin bir araya gelmesiyle yepyeni bir kimlik kolektifi ortaya çıkmıştır. Türklerin Müslüman oluşuyla meydana gelen yeni kimlik dinin açıklayıcı dönüştürücü gücünü yansıtmaktaydı. İslam dininde hiçbir anatomik özeliğin ırkın milletin üstün olmadığı ve bütün ırkların ve toplulukların eşit olduğu anlayışı Türk devletlerin bu yönde gelişim göstermesine katkı sağlamıştır. İslamiyet' en sonra Türkler arasında etnik kimlik ve dini kimlik sentezi ortaya çıkmıştır. Daha sonraları Türk-İslam sentezi şeklinde gelişen bu akım, felsefi ve siyasi anlamda İslam dünyasında etkisini devam ettirmiştir. Selçuklular ve Osmanlılarda dini kişilik milli kişiliğe dönüşmüştür. Osmanlı devletin yaklaşık altı yüz yıl hüküm sürmesi ve üç kıtaya yayılması ister istemez içinde birçok etnik unsuru ve dini kimliği barındırmıştır. Her ne kadar devletin yönetimi Türk soyunda gelenlerin elinde olsa da tebaa olarak Osmanlı birçok farklı milletten ve dinden oluşmaktaydı. Osmanlı çok uluslu bir imparatorluk olması sebebiyle her etnik kimliğe eşit derecede yaklaşmış ve azınlıklara da vergi karşılığında topraklarında yaşamayı ve vatandaş olmayı kabul etmiştir. Osmanlıda Müslüman olan herkes dili, rengi, ırkı, milleti ülkesi ne olursa olsun asıl unsur olarak kabul edilmiştir. Ancak Müslüman olanlar dışında, Ermeniler Ortodokslar, Yahudiler gibi farklı dinlere ait zümrelerde vardı. Nitekim Osmanlı devleti bunlara Müslümanlıktan gelen hoşgörü ahlakından ötürü bunların kendi dinlerini yaşamaları için imkânlar sağlamıştır. Ancak Osmanlının hoşgörü politikalarına rağmen Osmanlının dağılma sürecinde ilk isyan eden, azınlıklar olmuştur. Yani Müslümanlar dışında kalan diğer dini mensuplar Osmanlı devletine sahip çıkmamış ve aksine Osmanlıya en çok zarar veren onlar olmuştur. Ama farklı etnik kimliklere mensup olmalarına rağmen Boşnaklar, Kürtler, Arnavutlar, Zazalar, Araplar ve Türkmenler Müslüman olduklarından dolayı Osmanlının bekası için ortak bir şekilde savaşmışlardır. Bu durum aynı zamanda Cumhuriyetin ilk yıllarında da takarrür etmiştir. Bütün etnik kimliklerin bir arada hareket etmesinin en büyük sebebi ortak ve en önemli değer olan İslam dini olduğu ön görülmektedir. İslam asabiyeti, gerek Osmanlıda olsun gerek Cumhuriyetin ilk yıllarında olsun bütün etnik kimliklerin aynı değerler için mücadele etmesini sağlamıştır.

Türkiye’de ise Türk kimliği iki aşamalı bir özeliğe sahiptir. İlki soy, dil, tarih ve kültür bakımından kendini Türk kabul eden ve toplam nüfusunun yaklaşık %70’ ini oluşturan çoğunluğun kimliğidir. İkincisi ise siyasal ve toplumsal Türk kimliği olup bu kimlik içinde farklı soylardan inançlardan olan ve farklı dilleri konuşan topluluğu ifade etmektedir. Türkiye’de Türkiye anayasasına bağlı olan herkes Türk olarak kabul edilmekte ve asli unsur gibi muamele görmektedir. Türk kimliği bu açıdan hem özelsivil bir kimlik hem de hukuksal ve resmi bir kimliktir ve bu iki kimlik özdeş olarak kabul edilmektedir. Bu kimliğin dayandığı temel değerler, Türkiye cumhuriyeti vatandaşlığı, tarihsel ve coğrafi ortaklık, ortak dil olarak Türkçe, birlikte yaşama kültürü, yaşanan ve paylaşılan gelenek, görenek, maddi ve manevi değerindeki ortaklıklardır.

5. 1. 2. Geç Osmanlı Dönemi Ulema Sınıfında Olmayan Entelektüellerin Milliyetçilik Anlayışları

5. 1. 2. 1. Mehmet Akif Ersoy

Mehmet Akif’i sadece bir edebiyatçı ve şair değil aynı zamanda toplumsal sorunları ele alan ve onların işleyişi hakkında analizler yapan bir toplum gözlemcisi olarak görmek de mümkündür. Akif yaşadığı dönemde toplumlar arasındaki ilişkileri ele alarak din sosyolojisine çok önemli veriler sunmuştur. Akif’in yaşadığı dönemde Osmanlı devleti sıkıntılı dönemler geçiriyordu. Osmanlının dağılma dönemi olan bu dönemde, bir birinden farklı birçok toplumsal problem ortaya çıkmıştı. Akif bu toplumsal sorunlara seyirci kalmamış sorunları din ve toplum ilişkileri bağlamında açıklamaya çalışmıştır. Zaten Akif’in şiirlerinde de din ve toplum verilerinde izler bulmak mümkündür. O, Türk halkının ve İslam dünyasının sorunlarını ele alarak toplumsal bütünleşmeye katkı sağlamayı amaçlamıştır. Halkın aydınlanması ve bütünleşmesi için başta şiir olmak üzere ayet hadis, fıkralar, nükteli anlatımlar ve elindeki bütün imkânları kullanmış, Türk milliyetçiliği Müslümanların bütünleşmesi için önemli bir kavram olduğunu belirtmiştir.

M. Akif’in milliyetçiliğe bakış açısında din önemli bir rol oynamaktadır. O, din ile milliyetçilik arasında bir bağ kurarak milliyetçiliğin esas olarak dine bağlı gelişmesi gerektiğini ifade etmektedir. Akif’e göre İstiklalini kaybeden bir ülkede İslamiyet de hakkıyla yaşanmayacaktır. M. Akif, bireyler ve toplumlar arasında çekişmelere ve üstünlüğe sebep olan fikri kavmiyetin kesinlikle yanlış olduğunu hatta bunu biraz daha ileriye taşıyarak ırkçılığın küfür olduğunu söylemektedir. O genellikle millet kavramıyla İslamiyet’i kastetmektedir. Akif, ırksal milliyetçiliğin İslam dünyasını sömürmek isteyen İngilizlerin bir icadı ve Müslüman Osmanlı devletini ortadan kaldırmaya yönelik ortaya atılan bir ideoloji olduğunu belirtmektedir (Kılıç, 2008: 177). Mehmet Akif’e göre milliyet, ortak tarih ve toprak, İslami değerleri yaşama şuurudur. Onun milliyetçiliğinde din vazgeçilmez bir unsurdur. Din ile milletin bir bütün olduğunu ifade eden Akif, ortak tarih ve vatan mefhumuna da bu açıdan bakmak gerektiğini belirtmektedir. O, Türklerin İslamiyet öncesindeki değerleri ve yaşam tarzlarıyla uğraşmaz, Turancılık fikrinin de ayrımcılığa ve toplumsal kaosa sebep olduğunu savunmaktadır. Akif, Türk’ün Müslümanlıktan milliyetçiliğin İslam’dan ayrılmayacağını ifade ederek, Türk milliyetçiliğinin İslami bir bilinçten beslendiğini ifade etmiştir. Onun savunduğu milliyetçilik kafa tasçı ve dar kalıplar içinde sıkışan milliyetçilik değil bütün halkları kapsayan ve İslam’ı rehber edinen bir milliyetçilik olduğu görülmektedir.

Mehmet Akif, toplumu dini açıdan değerlendirerek, dinden bağımsız olarak ele alınan her şeyin içi boş olduğunu belirtmiştir. O, birlik ve beraberliğin temelini milli ahlaka, ahlakı ise din ve Allah korkusuna dayandırmaktadır ve ona göre dini değerlerini kaybetmiş bir zümrenin varlığını sürdürmesi mümkün değildir. Ona göre İslam, birbirinden farklı ırktan, renkten ve milletten olan herkesi bütünleştirebildiği gibi hep birlikte bir gelecek kurmalarını da sağlamaktadır. Eğer bir toplum İslam'ı gerçek anlamda yorumlayabilse bütünleştirme ve geliştirme özelliklerinin olduğunu görecektir. Yok, eğer din, yanlış yorumlanırsa, dinin birçok toplumsal soruna yol açtığını da görecektir.

Akif'in tüm gayreti, insanların hayatını anlamlandıran, sınıf ve ırksal eşitsizliği ortada kaldıran, yüce amaca yönlendiren inanç ve kutsal değerler uğruna ortaya konulan asabiyet duygusunun geliştirmesi ve güçlendirilmesidir. İnanç ve manevi motifler toplumsal bütünleşmeyi sağlayan en önemli unsurlardır. Aslında Akif, toplumsal bütünleşme fikri ile ekonomik, sosyal ve siyasi gelişme arasında bir ilişki kurarak Müslümanların kendi medeniyetlerini koruyup geliştirmelerini istemektedir. Bunu yaparken de şahsi ideolojik fikirlere takılmadan bütün insanları ilgilendiren din gibi ebedi fikirlere ve gerçek ideallerle yapmak gerektiğini ifade etmiştir (Bodur, 2003: 26).

5. 1. 2. 2. Hasan Basri Çantay

Hasan Basri Çantay, öğretmen, gazeteci, politikacı, fikir ve din adamı gibi unvanlarıyla tanınan milli mücadele döneminin manevi kumandanlarından birisidir. Milli mücadele yıllarında yazılarıyla ve fikirleriyle mücadeleye destek vermiş ve ilk TBMM'de milletvekili olarak görev yapmıştır. Mehmet Akif'in yakın arkadaşı olan Çantay, Akif'in istiklal marşını yazmasında etkili olmuştur ve aynı zaman Türkiye'de ilk Kuran Meali çalışmalarından birini yapmıştır.

Çantay milli mücadele döneminde ülke halkları tarafından izlenmesi gerek yolun ahlak yolu olması gerektiğini vurgulamıştır. Gazetecilik görevini kullanarak halkı birlik ve beraberliğe çağırarak, vatanın selameti tehlikedeyken siyasi ve ayrımcılık fikirlerin anlamsız olduğunu belirtmiştir. O dönemin Ses Gazetesinde yazan Çantay, milli mücadelede çekimser kalan dindarlara çağrılarda bulunmuş ve ortak ülkenin savunmasında birlikte ses vermesi gerektiğini, bu zorlu dönemde çapraşık dillerle uğraşılmayacağını ve bu sesin herkesin anlayabildiği Türkçe ile olması gerektiğini vurgulamıştır. Bütün Müslümanların bu tehlikeli zamanda birleşmesini ve ortak ahlakın iyi temeller üzerine kurulması için çağrılarda bulunmuş ve milletleri devletleri yıkan en yaman şeyin ahlaksızlık olduğunu çoğu yazısında tekrarlamıştır. Çantay, hiç kimsenin hiçbir ideolojik tesir altında kalmadan bütün gayesini İslam'ın yücelmesinde ve kurtulmasında harcaması için çağrılarda bulunarak öğretmen ve imamları göreve çağırıştır. Asıl amaç dini ve manevi hizmet olup bu bağlamda Türkiye'deki bütün halkların düşmana karşı bir ve beraber olmasını istemiştir.

Çantay, milli mücadele döneminde sürekli olarak halkı aynı amaç doğrultusunda birlik ve beraberlik içinde olmalarına yönelik konuşmalara yaparak milli mücadele şuuru uyandırmaya çalışmıştır. Türk milliyetçiliğin bu doğrultuda anlaşılması için çaba göstermiştir. Ona göre Türk milletini candan vuran ne İngiliz ne Fransız ne de başkasıdır, asıl Türk milletini candan vuran kendi dindaşlarıdır. Bütün dindaş halkların kendi şereflerini korumak için milli muavenet altında birlik olmak zorundadırlar. Çünkü din ve vatan ayrılmaz bir bütündür. Hatta aynı vatan üzerinde yaşayan halkların sadece yerli malı kullanması gerektiğini aksi taktirde dışardan alınan malların düşmana güç ve silah imkanı sunduğunu savunarak milli kalkınmaya destek vermiştir.

Hasan Basri Çantay, Türk milletine yönelik derin ilgisini her fırsata dile getirmiştir. Bunu, soyadı kanunu çıktığı zamanlarda yaşanan bir olayda görmekteyiz. Milli mücadeleden sonra bazı vatandaşların istedikleri gibi soy isimlerini değiştirmek istemiş ancak bazı soy isimler nüfus müdürlüğünce kabul edilmemiş ve ancak Türk dilini çok iyi bilen Çantay tarafından olur verilmesi halinde istedikleri soy isimlerini alabilmeleri mümkün olmuştur. İşte bunlardan birinde nüfus müdürlüğüne başvurarak “Nuhoglu” soyadını almak isteyen bir vatandaş, kendisine olumsuz cevap verilmesi üzerine Çantay’dan yardım istemiş o da birkaç gün sonra şu yazılı açıklamayı yaparak o kişinin arzu ettiği soyadını almasına yardımcı olmuştur: “Hz. Nuh’un torunlarından birinin adı Türk’tür. Torunu Türk olunca, dede de Türk’tür (Uğur, 1994: 131).

Bütün bunlara baktığımızda Çantay’ın milliyetçilik anlayışı İslami değerler etrafında gelişen, ortak değer ve ahlakın, hangi ırk ve millettense olsun bütün halkların birlik ve beraberliği ile gerçekleşebileceğini savunmuştur. Milliyetçiliği, ortak değerler çerçevesinde savunan ve geliştiren Çantay, ortak ahlakı ifade eden milliyetçiliği Kuran’dan ayetler ve hadislerle destekleyerek ortak dini bilincin uyanmasını amaçlamıştır. Böylece aynı din uğruna bütün halkların Türk milliyetçiliği adı altında birleşerek ortak bir gelecek belirmelerini savunmuştur.

5. 1. 2. 3. Ziya Gökalp

Türk sosyolojisinin önemli isimlerinden olan Ziya Gökalp sosyal bilimlerdeki önemli çalışmalarıyla Türk kimliği ve kültürünün yeniden temellendirmesinde önemli bir yere sahiptir. Cumhuriyet bilincinin ve ilkelerinin yerleşmesinde büyük etkisi olan Ziya Gökalp, Diyarbakır doğumlu olup asıl adı Mehmet Ziyadır. Milli mücadele döneminde Türkçülük fikrine toplumsal bir tanımlama getirerek sosyolojik analizler yapmış, milli mücadele döneminde imparatorluğunu imajını kurtarmak ve Anadolu toplumunun yeniden birlikteliğini sağlamak için milliyetçiliği bilimsel temellere dayandırarak bir kurtuluş şuuru oluşturmaya çalışmıştır. Dolayısıyla Ziya Gökalp’ın fikirleri dönemin siyasal olguları ile aynı doğrultuda olmuştur. İlk dönemlerde Osmanlıcılık ve ümmetçilik anlamda olmasa da İslamcılık düşüncelerine sahip olan Gökalp, sonraları modern milli devletin benimsediği milliyetçilik fikrini benimseyerek ortak dil ve din birliğine vurgu yapmıştır. Gökalp kültür milliyetçiliğini ön plana çıkararak, millet olmak için ırka ve etnik kökene gerek olmadığını asıl önemli olan unsurun ortak idealler olduğunu belirtmiştir.

Ziya Gökalp, Türkçülüğü, ortak değerler üzerinde birleşen bir millet olarak ele almış, Türkiye’de yaşayan herkesin bu ideal çevresinde toplanarak yok olmak tehlikesi ile karşı karşıya kalan bir ülkeyi kurtarmak için çabalaması gerektiğini savunmuştur. Asıl amaç Türk milletini yücelterek ortak bir değer oluşturmaktır. Bunun içinde millet kavramını iyi anlamak ve ona hâkim olmak gerekmektedir. Ziya Gökalp millet kavramını, dilce, dince, ahlakça ve güzellik duygusu bakımından ortak olan, yani aynı terbiyeyi alan fertlerden oluşan bir topluluk olarak, tanımlamıştır. Millet tanımlamasında en çok üzerinde durduğu ortak dil ve din kavramlarıdır. Çünkü ortak dil ve dine sahip olan toplumlar bir birleriyle yaşamayı istemektedirler. Ona göre milliyette soy kütüğünün bir değeri olmadığı asıl değerli olan terbiyenin ve ideallerin milli olmasıdır. Bizim ideallerimizi oluşturan terbiyesi ile büyüdüğümüz millettir. Bundan dolayı insan terbiyesiyle büyüdüğü toplumun geleceği ve bekası için gerektiğinde hayatını feda edebilmelidir. Bunu yapabilen herkes Türk milletin unsurudur. Türk milleti ırka ya da soya dayanan bir millet değil ortak ideallere dayanan bir millettir (Gökalp, 2012: 31-32). Ortak bir noktada buluşan bu milletin kendi

değerlerini anlayabilmek için birçok alanda Türkçülük akımının gerekleri yapılması gerektiğini ifade etmiş, hukuki, iktisadi, siyasi, felsefi ve dini alanlardaki argümanların millileşmesini savunmuştur. Özellikle Dini Türkçülükle, dini kitaplarının, ilimlerin ve ibadetlerin Türkçeleştirilerek, milletin kendi dini gereklerini öğrenmesi ve anlaması gerektiğini belirtmiştir. Din dilinin Türkçeleşmesi gerektiğini savunan Gökalp'ın bu yaklaşımı, Cumhuriyet'in kuruluşunu takip eden ilk onlu yıllarda bir dönem yaşama da geçmiştir.

Sonuç olarak, Ziya Gökalp, Türk düşünce, kültür ve siyaset tarihinin önemli simalarından biridir. İmparatorluk sürecinden Ulus-Devlete geçiş döneminde yaşayan Gökalp'ın, karşılaşılan sorunlar ve bunalımların da etkisiyle Türk toplumu ve Türk kültürü üzerine ortaya koymuş olduğu sosyolojik, kültürel ve siyasal teori ve değerlendirmeler bugün bile gerçekliğini devam ettirmektedir. Zira Gökalp'ın birçok siyasal, dini ve kültürel düşünce ve önerileri yeni kurulan Cumhuriyet ile birlikte yaşama geçme imkânı bulmuştur. Gökalp'ın bu toplumsal yaklaşımları üzerinde batılı algıların da etkili olduğu muhakkaktır.

5. 3. Kürt Etnik Kimliği

Kürt kavramının etimolojik kaynağı tarihi olarak çok eskilere dayanmaktadır. Her ne kadar farklı bilimsel kaynaklarda farklı tarihler varsa da hepsindeki ortak tarih Milattan Öncesine dayanan tarihtir. Bazı araştırmacılara göre Kürt teriminin kökeni Sümerlere dayanmakta olup, Sümer tabletlerinde Kurtieler Kardakalar olarak geçmektedir. Bazı araştırmacılar ise Kürt isminin Arapçada Karada kökünde geldiğini ifade etmektedirler. Ancak İslam'ın yayılmasıyla bu isim Kurd çoğulu Erkad olarak yaygınlaştığı ifade etmişlerdir (Kırlangıç, 2014: 19). Görüldüğü gibi Kürt kelimesini etimolojisi oldukça tartışmalı bir konu olduğundan dolayı bu konuda kesin bilgiye ulaşmak çok zordur. Hatta Kürt kelimesinin Türkçe kökenli bir kelime olduğuna yönelik bilgilerde bulunmaktadır. Kürtçede yer alan birçok eski Türkçe kelimenin yanı sıra ortak değerler, tarihsel, kültürel ve coğrafi ortaklıklar dolayısıyla, Kürt etnik varlığıyla Türkler ve Türkçe arasında bir ilgi kurulmaktadır.

Tarihi veriler Kürtlerin Mezopotamya'nın yerlilerinden olup Zagros Dağlarından Toros Dağlarına kadar uzanan bölgede yaşadıkları, Hint-Avrupa dil ailesinden olan bir topluluk olduğu belirtilmiştir. Kürtler İslam'dan önce bazı dönemler Bizanslıların, bazı dönemler Perslerin himayesi altında yaşadılar. Kürtler, Bizanslılar ve İranlılardan sürekli baskı görmüş ve Hz Ömer'in hilafeti döneminde Bizanslıların bozguna uğratılması ile rahat bir nefes almıştır. Kürtler kendine ait bu bölgede içte bağımsız dışta hilafete bağlı birçok beylik kurdular ve hatta Şedadiler, Hasanveyhiler, Mervaniler gibi devletlerde kurdukları bilinmektedir. Ayrıca bu devletlerin bazıları İslam kimliği ile kurulduğu serdarların Kürt olduğu aktarılmaktadır. Nitekim Eyyubiler devletin kurucusu Selahattin Eyyubi bir Kürt kökenli komutan olarak bilinmektedir. Müslüman Türklerin ve Müslüman Kürtlerin ilk ilişkileri Anadolu Selçuklu Hükümdarı Alparslan'a kadar dayanmaktadır. Malazgirt savaşında Kürtlerin Alparslan'ın ordusunda yer almış ve Bizanslılara karşı zafer elde edilmiştir. Malazgirt savaşında Kürtlerin Türklerin yanında yer almasının sebebi ise Türklerin Müslüman olmasındandır. Doğu Anadolu bölgesine gelen Türkler kendileri gibi Müslüman olan Kürtlerle ittifak etmiş ve birlikte hareket etmişlerdir. Kürtler Haçlı savaşlarında ve Moğol saldırılarında Selçukluların yanında yer almış bu tavrını Osmanlı devletinde de devam ettirmiştir. Özellikle de Yavuz Sultan Selim döneminde Şah İsmail'e karşı sürekli taarruz halinde bulunmuş ve Osmanlı'nın sırtını dayadığı en güvenilir etnik unsur

olmuştur. Cumhuriyetin kuruluş döneminde de Kürtler, Türklerle birlikte kendi yaşadıkları vatani birlikte savunmuş ve ortak değerlerine sahip çıkmışlardır. Günümüzde Kürt nüfusu İran, Irak, Suriye ve Türkiye'de bulunmaktadır. Türkiye'de on milyondan fazla Kürt nüfusu olduğu düşünülmektedir. Kürt kültürü yakın olduğu bölgelerle eşdeğerde iken Kürt dini inancı oldukça senkretik şekilde gelişmiştir. Günümüzde Kürtlerin çoğu Müslüman iken farklı din ve inancın da mensupları vardır.

Türkiye'deki Kürtler çok sayıda farklı lehçeler kullanmaktadır. Bu lehçeleri konuşanların çoğu öteki lehçeleri anlamazlar. Kürtler arasında en çok konuşulan iki önemli lehçe vardır. Bunlar, Türkiye'de konuşulan Kurmanci, Irak ve İran'da konuşulan Sorani'dir. Bu lehçeler içinde de farklı çeşitlikler görülmektedir. Kürtler arasında dilde olduğu gibi dindarlık ve dini törenler açısından büyük bir çeşitlilik gösterirler. Çoğunluğu Müslüman olmasına rağmen dindarlık belirtilerin çok farklı olması dikkat çekicidir (Bruinessen, 2005: 10). Türkiye'deki Kürtler Cumhuriyet ile birlikte dillerini korusalar da, eğitim ve iletişim dilinin Türkçe olmasından dolayı Kürtçeyi akademik anlamda geliştirememişlerdir. Hatta Türkleşen Kürtler ya da asimile olmuş Kürtlerin oranı oldukça fazladır.

Türkiye'deki Kürtler Doğu ve Güneydoğu Anadolu bölgesine yayılmışlar. Cumhuriyet'ten sonra artan terör olaylarından dolayı Kürtler, İstanbul, İzmir, Konya, Mersin, Antalya, Samsun, Bursa gibi Batı bölgesinde bulunan illere göç etmişlerdir. Böylece Kürtler ve diğer etnik kimlikler iyice iç içe geçmiş ve ayrılmaz bir bütün haline gelmiştir. Türkiye'de Kürtlerin çoğunluğu toplumsal yapıyla bütünleşmiş bir şekilde yaşamını devam ettirmiş ve ettirmektedir. Her ne kadar Türkiye'deki millet kavramının tanımı, ortak tarih, ortak kültür, din ve amaç birliği içinde olan topluluk olarak, ifade edilse de milli devletin kurulmasıyla birlikte etnik grupsal anlamda dış güçler veya farklı nedenlerden dolayı sorunlar ortaya çıkmıştır. Bu problemler, toplumsal yapıya entegre olmuş Kürtlerin yanı sıra Kürt sorunu olgusunu tartışan bir kesim de ortaya çıkmıştır. Kürt sorunu olgusu zamanla marjinalleşerek hukuksal anlamda bir mücadele dışına çıkarak hem Kürtlere hem Türklere zarar veren bir yapıya dönüşmüştür. Böylece etnik özellik, terörizme dönüşerek Kürtlerin yaşadığı bölgeler ve Kürtler, daha çok olumsuzluklarla karşı karşıya gelmiştir.

Kürtler ve Türkler tarih boyunca hep birlikte yaşamış ve aynı dini değerleri paylaşmıştır. Tarihte her ne kadar küçük çaplı Kürt isyanları olmuşsa da bunları en büyük sebebi dış güçler olmuştur. Türkiye'de Kürt kökenli birçok entelektüel, ilim adamı, sanatçı ve siyasetçi vardır. Cumhuriyetin ilk yıllarında yaşayan Türk milliyetçiliğini dini ve kültürel olarak açıklayan Ziya Gökalp, edebiyatçı Yaşar Kemal, siyasetçi Turgut Özal ve adını zikretmediğimiz birçok ender şahsiyet vardır. Bu durum Kürtler'in Türkiye'nin birer asli unsuru olduğunu en iyi açıklayan örnektir.

5. 4. Diğer Etnik Kimlikler

Türkiye'de çok sayıda etnik kimliğe mensup olan grup vardır. Yukarıda Türk ve Kürt etnik grubuna ayrı bir başlık vermemizin sebebi Türkiye'de en çok mensubu olan iki önemli etnik unsur olduğundandır. Türkler'in sayısı yaklaşık olarak 50 milyon Kürtler'in ise yaklaşık 10 milyondur. Türkiye'deki diğer etnik gruplar ise şunlardır.

Araplar, dört yüz milyonu aşkın nüfusu ile Orta Doğunun en büyük halkı olarak bilinmektedir. Akdeniz'in güneyinde Afrika'da Sudan bölgesinde Irak ve Arap Yarımadası'ndan Türkiye'ye kadar uzanan coğrafyada yaşayan bir etnik unsurdur. Tarihte Arap adına ilk olarak Asur kaynaklarında rastlanmaktadır. Tarihi verilere göre Araplar İslamiyet' önce Himyeriler, Gassaniler gibi bazı devletler kurmuşlardır.

Coğrafyalarının koşulları gereği çoğunlukla kabileler halinde yaşamışlardır ve kabilenin başında kabile reisi emir benzeri liderler bulunmuştur. İslamiyet'e kadar tek ve örgütsel bir devlet olarak toplanamamışlardır. Hz. Muhammed'in İslam'ı yaymasıyla birlikte Araplar, Müslümanlık şuurunda kaynaklı olarak bir araya geldiler ve nihayetinde Medine Devletini kurdular. İslam'ın yayılmasıyla birlikte Arapların kültürü geniş bir alanda kendine yer buldu. Her ne kadar Emevi devletinin benimsemiş olduğu katı Arap milliyetçiliğinden dolayı yayılmada duraksama olmuşsa da Abbasi Devleti ile birlikte İslam'ın yayılması tekrardan devam etmiştir. İslam sancağının Türklerin eline geçmesi birlikte Orta doğu bölgesinde bulunan halkların en temel kimliği İslam kimliği olmuştur.

İslam'da kutsal makamı temsil eden hilafetin Osmanlı devletine geçmesiyle birlikte Araplar, Osmanlılar tarafından yönetilen zümreye döndüler. Osmanlı devleti, Mekke ve Medine'de bulunan kutsal mekânlar ve İslam'ın ilk doğuş yeri olduğundan dolayı Arabistan bölgesini, iç işlerinde serbest bırakmıştır ve Osmanlı topraklarında yaşayan Araplar Kürtler gibi devletin asıl unsurları olarak kabul edilmiştir. Günümüz Türkiye'sinde yaklaşık olarak sekiz yüz bin Arap etnik kimliğine mensup kişi yaşamakta olup ve bunlar genel itibari ile Güneydoğu Bölgesinde ikamet etmekte.

Ermeniler, tarih sahnesinde Hint-Avrupa halkı olarak bilinmektedirler. Anadolu'da yaşayan halklardan bir tanesidir. Osmanlı döneminde Doğu Anadolu bölgesinde yaşamış ve Hristiyan inancına mensup olduklarından dolayı azınlık olarak kabul edilmişlerdir. Osmanlı Ermenileri arasında reform hareketi on sekizinci yüzyılda ortaya çıkmıştır. Reform hareketleriyle birlikte Ermeniler arasında modern okullar açılmış ve Kilise yönetimine karşı sivil örgütlenmeler kurulmuştur. Bu reformların çoğu Padişah Abdülmecit tarafından çıkarılan Ermeni Milleti Nizamnamesi ile gerçekleşti. Islahat Fermanı ile Ermeniler devlet kademelerinde görev alarak askeri ve sivil anlamda görevler üstlenmişlerdir. II. Abdülhamid döneminde Osmanlı Ermenileri arasında milliyetçilik hareketleri ortaya çıkmış ve bu sonraları isyana dönüşmüştür. Gümrü antlaşmasıyla birlikte bir ermeni devleti kurulmuştur.

Dünyada toplam nüfusu yaklaşık on milyon olarak bilinmekte olup bunun üç milyonu Ermenistan'da yaşamaktadır. Türkiye'de ise yaklaşık olarak altmış bin ermeni yaşadığı bilinmektedir.

Arnavutlar, Avrupa'nın en eski halklarından biri olarak bilinip ve deniz ticaretiyle tanınan bir etnik unsurdur. On altıncı yüzyıldan itibaren Osmanlı'nın himayesi altına giren Arnavutlar Müslüman olmuşlardır. Arnavutlar arasındaki kültürel bağların kuvvetli olması Müslümanlara entegre olmalarını kolaylaştırmıştır. Türkiye'deki Arnavutların çoğu İslam dinine mensuptur. Avrupa ülkelerinde yaklaşık olarak sekiz milyon, Türkiye'de ise yaklaşık iki milyon Arnavut vardır.

Boşnaklar, çoğunluğu Avrupa'da yaşayan bir Güney Slav halkı olarak bilinmektedir. Dini kimlikleriyle ön plana çıkan bu etnik unsur Ortodoks Sırp ve Hırvat milletlerinin uzantıları olarak kabul edilmektedir. Boşnakların yaşadığı bölgenin Osmanlı devletin himayesine geçmesiyle birlikte yeni bir kimlik tanımı olan "Müslüman millet" kimliği ortaya çıkmıştır. Bosna Hersek'in bağımsızlığını kazanmasından sonra Boşnak terimi milli bir anlam kazanmıştır. Türkiye'de de yaklaşık yetmiş bin Boşnak olduğu düşünülmektedir.

Romanlar, Hindistan kökenli olup, ağırlıklı olarak Avrupa'da yaşayan göçebe bir halk olarak bilinmektedir. Dünyaya yayılmış bir şekilde yaşayan bu halk Türkiye'de Çingene olarak da bilinmektedir. Çingeneler genel itibari ile modern hayattan uzak ve yoksul bir hayat yaşamaktadırlar ve okuma oranı en az olduğu kesimdir.

Günümüzde kadınlar falcılık, bohçacılık yapıp, dans edip ya da dilencilik yaparak, erkekler ise çalgı çalarak, kalaycılık yaparak ve hayvan eğiterek geçimini sağlarlar. Türkiye’de yaklaşık olarak yedi yüz bin Roman yaşadığı tahmin edilmektedir.

Lazlar, Türkiye’nin kuzeydoğusunda yaşayan ve Lazca konuşan halk olarak tanımlanmaktadır. Tarihi argümanlara göre bu halk, eski zamanlardan beri bu bölgede yaşamış ve devletler kurmuştur. Osmanlının Trabzon’u fethetmesiyle birlikte Müslüman olan Lazların kendine has kültürleri vardır. Türkiye kurtuluş savaşında Lazlar da Osmanlının diğer tebaaları gibi büyük emek ve çaba göstermişlerdir. Günümüz Türkiye’sinde Laz etnik kimliğine mensup olan yaklaşık olarak yüz yirmi bin kişi vardır.

Zazalar, tarihi bilgilerde Kürt bir halk olarak geçse de günümüzde Zazaların sınıflandırması hakkında farklı bilgiler bulunmaktadır. Osmanlı ve Arapların arşivlerinde Zazaların Kürtlerin bir kolu olduğuna dair bilgiler bulunmaktadır. Nitekim Ziya Gökalp da “Kürt aşiretleri üzerinde sosyoloji tetkikler” adlı eserinde Zazaların bir Kürt kolu olduğunu belirtmiştir. Zazalar, göç ettikleri coğrafyaların özelliklerini kazansalar da, günümüzde çoğunlukla Zazaca konuşmaktalar. Türkiye’de yaşayanların çoğunun dini inancı İslamiyet’tir.

Günümüzde Sivas, Erzincan, Konya, Elazığ, Tunceli, Adıyaman gibi bölgelerde yaşamaktalar. Zazaların Türkiye’deki toplam sayısı yaklaşık olarak iki yüz bindir.

Çerkezler, tarihöncesi zamanlardan beri Kafkasya’da yaşamış olduğu düşünülen bir halk olarak kabul edilmektedir. Rus ve Osmanlı devleti arasında bağımsız bir bölgede yaşayan Çerkezler, Osmanlı Rus savaşlarında Osmanlıdan yana tavır almışlardır. Özellikle Kırım savaşıyla birlikte Rusların baskılarına dayanamayan Çerkezlerin çoğunluğu Osmanlı topraklarına göç ettiler. Osmanlıdaki asıl Çerkez nüfusu Ruslar tarafında deporte edilenlerdir. Deport edilen Çerkezler, Trabzon, Batum, Samsun, Sinop gibi illere yerleşmişlerdir. Günümüzde Suriye, Ürdün, İsrail, Rusya ve Türkiye gibi ülkelerde yaşamaktalar. Türkiye’de yaklaşık olarak üç yüz bine yakın Çerkez bulunmaktadır.

Ayrıca bu saydığımız etnik yapılar dışında, Türkiye’de sayıları az da olsa Süryani, Hemşinli, Rum, Nasturi, Yezidi, Dürzi gibi birçok etnik unsur de bulunmaktadır.

5. 5. Türkiye’deki Etnik Terör Sorunu

Küreselleşen dünyada, küresel ve yerel birçok terör örgütüyle karşılaşmak ve onların toplumda göstermiş olduğu olumsuz reaksiyonlara maruz kalmamak mümkün değildir. Günümüzde terör sadece bir ülkenin ve ya bölgenin karşılaştığı bir problem değil, neredeyse bütün dünyanın karşılaştığı kriminal özelliklere sahip bir realitedir. Çoğunlukla ideolojik bir gerekçeye dayanan terör hareketleri, üretilen ideolojileri sosyal, siyasal, dini ve etnik söylemlerle desteklemektedirler. Ulus devlet anlayışıyla birlikte özellikle etnik temele dayalı terör olaylarında artış olmuş ve diğer terör örgütlere göre etnik temele dayalı terör örgütleri daha fazla şiddet ve yıkıma sebep olmuşlardır. Zaten terörün amacı belirlenen hedeflere ulaşmak için bir korku ortamı oluşturmak, toplumda korku ve panik yaratarak, devletlere olan güveni kaldırarak, toplumsal nizamı bozarak istediği hedeflere ulaşmaktır. Terör örgütleri göstermiş olduğu faaliyetler açısından birbirinden ayrılmaktadır. İdeolojik terör örgütleri daha çok kapsamlı hedeflere ulaşmaya çalışarak, toplumsal yapıyı bütünüyle şekillendirmek ya da siyasal yapıyı dönüştürmeyi istemektedirler. Etnik terör ise ideolojisini taşıdığı etnik gruba yönelik bazı menfaatler elde etmeye çalışarak o etnik unsuru kendi bakış açısıyla dizayn

etmeyi ve o doğrultuda yeniden inşa edilen bir etnik yapıyı oluşturmaktır. Çoğu zaman hakkını savunduğunu iddia ettiği etnik unsura da büyük zararlar vererek ve baskılar yaparak hâkimiyetini sürdürmektedir.

Etnik terör hareketleri olmasını en büyük sebebi bir ülkede bulunan bir etnik azınlığın kendisini köken, dil, milliyet, ırk ve kültür olarak egemen etnikten farklı görmesi ve bunu farklı nedenlerden ötürü ideolojiye dönüştürmesidir. Hâlbuki millet kavramı, devletlerin sınırlar içinde yaşayan ortak kültürlere bağlı olan farklı etnik unsurlardan da oluşabilmektedir. Milli devletlerdeki millilik, etnisiteden ziyade ortak kültür ve tarihle oluşabilen bir yapı olduğundan dolayı terörizmin ortaya çıkışını farklı nedenlerde aramak gerekir. Özellikle bazı devletlerin terör örgütlerini kendi politika amaçları doğrultusunda kullanarak, onlara etniksel anlamda gelecekte bazı imkanları vaat etmesi etniksel terör hareketlerini tırmandırmıştır. Türkiye'nin bulunduğu bölgede, etnik temele dayalı terör olaylarının daha da yaygınlaşması en büyük sebeplerinden birisi de dış ülkelerin izlemiş olduğu politikalardan kaynaklıdır (Baharçipek, 2000: 13). Etnik temele dayalı terör örgütlerin ortaya çıkması dünyadaki birçok ülkeyi olumsuz anlamda etkilerken, en fazla da Türkiye'yi etkilemiştir. Türkiye'de cumhuriyetten sonra başlayan terör olaylarının temel gerekçeleri ana dilde eğitim, egemen etniğin baskısı ve asimilasyonu, eşit vatandaşlık gibi söylemleri daha sonra ortaya çıkan siyasi blokların ve bağlı olan sivil toplum örgütlerinde asıl sorunları olmuştur. Terörizmin bunlara benzer söylemlerin arkasına gizlenerek ve bunlarda beslenerek faaliyet sürmesi bu anlamda devletin birçok değişikliğe gitmesini sağlamıştır. Terörün Türkiye'de verdiği maddi ve manevi zararın boyutları çok fazla olup, bu durum Türkiye'nin gelişmesine ve gelişmiş ülkelerle yarışmasını engellemiştir.

Etnik terörizm, çoğunlukla bir etnik kimlik için mücadele ettiğini iddia etmektedir. Ancak etnik kimliğin tam olarak ne anlama geldiğini çoğu zaman anlaşılmamakta ve etnik kimliğe farklı anlamlar yüklenmektedir. Etnik kimlik kolektif bir yapıdan oluşmaktadır. Etnik terörizm, etnik kimliği bazen bir bölge, mezhep bazen de bir millet iddiası ile kullanmaktadır. Fakat terör grupların çoğunluğu millet olma iddialarını farklı bir dilin varlığına bağlarlar, çünkü farklı bir dilin varlığı etnik kimliği kontrol etmede kullanışlı bir araçtır. Her ayrı dili konuşanları, ayrı bir etnik kimlik sayıp ona göre değerlendirilmek etnik sorunları çözecek bir yöntem olarak düşünülmesi yanıltıcıdır. Örneğin Hindistan'da yaklaşık altı yüz ayrı dil Türkiye'de otuz dil, Almanya'da altmış dil, Amerika'da sayısı bilinmeyecek derecede çok dil konuşulmaktadır. Eğer her konuşulan dille bağlı bir devlet kurulmaya çalışılırsa dünyada devlet mefhumu diye bir şey kalmayacaktır. Nitekim ulus-devletler önce devleti var edip sonra devletin özelliklerine göre milleti var etmişlerdir. Bu durum etnik terörde tam tersinedir öncelikle ideolojik olarak bir millet var edilir ve buna bağlı olarak devlet düşüncesi geliştirilir (Baharçipek, 2000: 17).

Ülkelerin benimsediği ekonomik, siyasal ve kültürel uygulamalar ve ayrımcı politikalar etnik teröre sebep olabilmektedir. Etniklerin birbirine üstünlük sağlama mücadelesi bağlamında ortaya çıkan ayrımcılık, etnik terörü beslemektedir. Ancak bu durum etnik terörün tek sebebi değildir, bazen hiçbir ayrımcılığın olmadığı dönemlerde bile etnik terör ortaya çıkabilmektedir. Ya da zıt görüşlü olmalarına rağmen devlet karşısında birleşen ve devlete zarar verme çabasında ortak hareket eden örgütlerin faaliyetlerine bakıldığında, etnik terörün ortaya çıkmasındaki asıl sebebin temelleri çok farklı nedenlere dayandığı ortaya çıkmaktadır. Etnik terör örgütleri Türkiye'de olduğu gibi bütün dünya ülkelerinde de demokratik gelişmelere karşı dururlar. Çünkü demokratik düzenle elde edilen haklar, terör örgütlerin taraftar bulmasını engellemektedir. Etnik terör örgütleri, kendi varlığını meşrulaştırmak, sürekli

gündemde durmak için her türlü şiddete ve vahşete başvurabilmektedir. Etnik terör örgütleri çoğu zaman sorun yaşadığı ülkeler ile iyi ilişkileri olmayan dış güçlerle irtibat halinde olup hem silah ihtiyacını gidermekte hem de eğitim ve barınma imkânı bulmaktadır. Türkiye’de faaliyet gösteren etnik terör örgütlerinin Ortadoğu ve Avrupa’nın bazı ülkelerinden destek görmesi, meselenin sadece bir etniksel sorun olmadığı aynı zamanda bir çıkar çatışması sorunu olduğunu göstermektedir.

5. 6. Türkiye’deki Dini Kimlikler

Din, toplumda hayati rolü olan, insanların yaşam tarzları üzerinde etkisini sürdüren temel ve belirleyici toplumsal bir olgudur. Her ne kadar çatışmacı kuramcılar dine olumsuz bir işlev yükleseler de din, esas olarak toplumun hayatını anlamlandıran, kimlik ve sahiplik duygusunu kazandıran, birey ve kurumlar arasında istikrarı ve sosyal bütünleşmeyi sağlayan kültürün en önemli unsurudur. Dini kimlik, bireyin yaşadığı zaman ve mekâna bağlı olarak ortaya çıkan inanç ve değerler çerçevesinde oluşmaktadır. Bu inanç ve değerler bireyin ya da toplumun başkaları tarafında tanınır hale getirerek yeni bir insan modeli oluşturmaktadır. İnanç ve dini kültürel değerlere göre şekillenen kimlik belli bir zamandan sonra toplumda meşruiyet kazanarak sürekli ve evrensel bir özellik haline gelmektedir. İnsanlar dini kimlikle dünyadaki varlığını anlamlandırarak hem dünya hem de ölümden sonrası için sürekli bir umut içinde olur. Dini kimlikler aynı zamanda devletlerin varlığını meşrulaştırmasında da önemli bir etken olmuştur. Tarih boyunca imparatorluklar ve krallıklar kendi hakimiyetlerini din ile meşrulaştırarak tebaalarını daha kolay ve sorunsuz bir şekilde yönetmeyi hedeflemişlerdir.

Osmanlı devletinde birçok dini kimliğe rastlamak mümkün olmuştur. Osmanlı Devleti’nin üç kıtaya yayılmasıyla birlikte Müslümanlarla birlikte Rum Ortodoks, Ermeni ve Musevilere ait dini kimlikler ortaya çıkmıştır. Osmanlı, dini kimliği, bu kimlikler üzerinde inşa ederek evrensel bir kimlik oluşturmayı amaçlıyordu. Osmanlı bu kimliği kasıtlı olarak yapmasa da toplumun inanç değerleri bunu yapılandırmıştır. Dini kimlikler bir arada bulunsa da egemen olan dini kimlik İslamiyet’ti. Çünkü Osmanlı toplumunun çoğunluğu Müslümandı, nitekim devletin yöneticileri de bu kimlikten geliyordu. Osmanlı Devletinde azınlıklar dışında Kürtler, Çerkezler, Lazlar, Gürcüler, Boşnaklar, Arnavutlar ve adını sayamayacağımız birçok etnik yapı bulunmaktaydı, ancak bunların hepsi tek kimlikle yani İslami kimlikle tanınmaktaydılar ve devlete karşı bu kimlikle görevini yerine getirmekteydiler. Osmanlı’da İslam kimliği ulusal bir kimlik haline gelerek ortak bir şuur oluşturmıştır.

Osmanlının çöküşü ile birlikte yeni kurulan Türkiye Cumhuriyetinde diğer dini kimlikler muhatap alınmamış ve İslam milleti, potansiyel ulus olarak kabul edilmiş ve buna bağlı olarak bir Türklük tanımı yapılmıştır. Kurtuluş savaşının ilk yıllarında verilen mücadele bir Türklük mücadelesi değil bir İslam mücadelesiydi ki ondan dolayı milli mücadele adını almıştır. Osmanlı döneminde yaşayan diğer dini azınlıkların muhatap alınmamasının sebebi milli mücadele döneminde bu azınlıklar isyan etmiş ve hatta Türkiye’ye saldıranlara yardımlarda bulunarak kendilerini asli unsur olmadıklarını göstermişlerdir. Bu azınlıklar ve düşman güçler, Milli mücadele döneminde Boşnaklar, Kürtler ve Lazlar gibi etnik kimlikleri kıskırsalar da bu etnik kimlikler İslami kimlikten ötürü onları dinlememiş ve milli mücadelede asli unsur olarak kendi ülkelerini savunmuşlardır. Aynı topraklarda yaşayan Müslümanlar, sömürgecilğe karşı büyük bir mücadele vermiş, aynı sınırlar içinde yaşayan çağdaş bir Müslüman ulusal kimliğin oluşmasında önemli bir rol oynamıştır. Milli mücadele döneminde milli şuurun ortaya

çıkmasını sağlayan en önemli etken İslam dini olmuştur. Milli mücadele örneğinde görüldüğü gibi din önemli bir sosyal bütünleşme vasıtasıdır.

İslam dini, geçmişte olduğu günümüzde de Türkiye'deki birey ve grup kimliğinin oluşmasında büyük bir etkidir. Bu durum zaman ve şartlara göre farklılık gösterse de Müslümanlardaki ümmet bilinci diğer bütün kültürel ve ideolojik değerlerin üstünde bir konumdadır.

6. IRK ETNİSİTE VE DİN İLİŞKİSİ VAN ÖRNEĞİ ARAŞTIRMASI

6. 1. Van'ın Coğrafi Konumu, Demografik Sosyo-Ekonomik Yapısı

Türkiye'nin doğusunda ve İran sınırında yer alan Van ili, yerleşim yeri olarak Milattan Önce yedi bin yıllara dayanmaktadır. Van Gölü ve Van Kale'si çevresinde yapılan kazılarda Demir ve Bronz çağlara ait kalıntılar bulunmuş ancak Van'ın medeni tarihi Urartularla birlikte başladığına dair birçok canlı tarihi kanıt bulunmaktadır. Van, bu bölgede hükümlanlığını sürdüren Urartu devletine Tuşba adıyla başkentlik yapmıştır. Urartu devletinin Medler tarafından yıkılmasından sonra bu bölgede Ermeniler, Romalılar, Sasaniler ve Rumlar gibi birçok devlet hüküm sürmüştür. 644 yılında Müslüman Araplar, bu bölgeyi fethetse de daha sonraları tekrar Rumlara geçmiş ve bu bölge uzun süre Abbasiler ve Rumlara bağlı yerel Ermeni beyleriyle yönetilmiştir. On birinci yüzyılda Türkmenler Van Gölü havzasına yerleşmeye başlamış, on altıncı yüzyılda bu bölge Osmanlı hâkimiyetine geçmiştir. Van ve çevresinde yirminci yüzyıla kadar Ermeni, Türk, Kürt, Arap nüfus birlikte yaşamıştır.

Günümüzde büyük şehir statüsünde olan Van ilinin, Tuşba, İpekyolu ve Edremit merkez ilçeleri olmak üzere toplamda on iki ilçesi bulunmaktadır. Van şehri, geçmişinden gelen ve günümüzde de devam eden stratejik öneminden dolayı daima işlek olan yollara sahip olmuştur. Güneydoğu ve Kuzey Anadolu'dan gelen iki önemli karayolu Van'da bileşerek İran'a uzanır. Bu yollardan önemlisi İstanbul ve Ankara'dan gelerek Erzurum üzerinden Ağrı ve Erciş'i geçerek Van'a bağlanır. Diğer yol ise Adana'dan gelerek Diyarbakır üzerinden Bitlis ve Tatvan'ı geçerek Van'a ulaşır. Bu ikinci yol Tatvan'dan sonra kısmen Van Gölü kıyısından devam etmektedir. Van'da birleşen bu iki önemli karayolu Van'ın doğusunda Özalp üzerinden geçerek Kapıköy Sınır Kapısı'ndan İran'a ulaşmaktadır. Van'da bölgesel önemi olan havaalanı ve İran'dan ülkenin diğer illerine ticaret mallarını taşımasını sağlayan demir yolları da bulunmaktadır. Van, İran sınırı ve bazı ticaret yolları üzerinde olduğundan dolayı sürekli çevre illerden göç almaktadır. Göçe bağlı olarak alt yapı ve benzeri problemler yaşansa da son on yılda her şeye rağmen hızlı bir şekilde gelişmektedir. En son yapılan nüfus sayımına göre Van'da toplamda bir milyon üç yüz bin kişi yaşamaktadır.

Van, yüzölçümü açısından ülkemizin en büyük illerinden biridir. Büyük bölümü yüksek, engebeli ve dağlık alanlardan oluşan Van'da yerleşmeye elverişli alanlar sınırlıdır. Van'da tarıma elverişli alan toplam alanın yüzde onuna denk gelmektedir. Van ilini etkisi altında tutan sert iklim, başlıca ekonomik uğraş olan tarımsal üretimin çeşitlenip gelişmesine olanak tanımaz ve bölgede yaşayanların çalışma olanaklarını kısıtlamaktadır. Van'da en önemli geçim kaynağı hayvancılıktır. Yazın yaylalara çıkarılan hayvanlar kış aylarında ise ağıllarda bakılmaktadır. Ancak terör olayların artması ve buna bağlı olarak güvenlik problemini ortaya çıkmasıyla birlikte hayvancılık sektörünün gittikçe azaldığı görülmektedir. Van'ın İran sınırında bulunması sebebiyle kaçak ya da resmi yollarda sınırlar arası ticaretin varlığından bahsetmek de mümkündür. Van'da yoğun bir şekilde İran nüfusu bulunmaktadır, özellikle de çözüm süreciyle birlikte İran turist sayısını artması Van halkının ekonomik anlamda rahatlamasını sağlasa da bu çok uzun sürmemiştir. Bu bölgedeki terör sorunu, bu bölgenin hem ekonomik bakımında hem de kültürel değerler bakımında kendini ispatlamasını engellemiştir.

Van ilinin sınırları içinde bulunan Van Gölü, Van'ın kendi bölgesinde cazibe merkezi haline gelmesini sağlamıştır. Van gölü çevresinde ekonomiye büyük katkısı

olan sosyal ve turistik tesisler kurulmuştur. Aynı zamanda dünyada sadece Van gölünde yetişebilen inci kefal balığı, Van halkının geçim kaynaklarına farklı bir kanal açmıştır. Yine dünyada sadece Van'da bulunan Van kedisi, hem turistik hem de ticari anlamda önemli katkılar sunmaktadır. Van'da inanç turizmin de önemli bir yeri vardır. Özellikle Akdamar Adası'nda bulunan, Ermenilere ait Akdamar kilisesi, yılda binlerce yerli ve yabancı turist tarafından ziyaret edilmektedir. 2012 yılında başlatılan çözüm süreci sonrasında Akdamar kilisesi yılda bir defa olsa da ibadete açılmış, özellikle Hristiyanlar tarafından çok rağbet görmüştür. Urartulara ait Van Kalesi ve Hoşap Kalesi de Van'ın en önemli tarihi mekânlarındandır. Van yöresine ait birçok yemek vardır, ancak son zamanlarda marka haline gelen Van Kahvaltısı ve Van'ın otlu peyniri Türkiye'nin her yerinde ilgi görmektedir, hatta Avrupa'nın bazı ülkelerinde Van Kahvaltı salonlarına rastlamak mümkündür.

Van'ın kültürel ve dini değerleri Anadolu'nun bir özeti gibi olsa da kendi bölgesine has kültür ve adetleri de bulunmaktadır. Van bölgesindeki aile yapıları daha çok aşiretlere dayanmakta olup aile fertleri arasındaki bağ çoğu bölgeye göre daha güçlüdür. Modern zamanla birlikte her ne kadar küresel bir kültür hâkimiyeti olsa da Van'da yerel kültürün izlerini bulmak da o kadar mümkündür. İçinde dini izler de taşıyan bölgenin kendisine has kültür ve adetler, aile bireylerin arasında bir aşiret asabiyetini oluşturmaktadır. Van bölgesinde, cenaze merasimlerine, nişan ve düğün gibi törenlere çok önem verilmektedir. Düğünler ortalama üç gün sürer ve düğünlerde düğün sahibi her üç günde yemek dağıtır. Düğünlere çoğunlukla akrabalar katılırken komşular ve aile dostları da katılır ve böylece bireyler arasında dayanışma ve kaynaşma örneği oluşur. Cenaze merasimleri de çoğu zaman bir haftaya yakın olur ve bütün akrabalar ve komşular merasimde hazır bulunur. Eğer yakın çevreden kişiler merasime katılmasa o kişi, çoğu zaman toplumsal baskıya maruz kalır.

Van toplumunda İslam dini, hayati rolü olan, insanların yaşam tarzları üzerinde etkisini sürdüren temel ve belirleyici toplumsal bir olgudur. İran'dan ve Ermenistan'dan çok az da olsa göç alan bu bölgede insanların yüzde yüzüne yakını Müslüman ve Sünni'dir. Diğer bölgelere göre eğitim seviyesi düşük olan bu bölgede gerçek dindarlıktan ziyade kültürel ya da batıl dini değerlerin çok yaygın olduğu görülmektedir. Dini değerleri her şeyin üstünde tutan bu bölgede, tarikat ve cemaat gibi marjinal dini oluşumların sayısı fazladır. Bu bölgedeki dini eğitimsizlik, böyle oluşumlar için çoğu zaman fırsata dönüşmektedir. Eğitimsizlik ya da dini eğitimsizlik aynı zamanda terör ve misyoner faaliyetlerin de bu bölgede alan bulmasına zemin oluşturmuştur. Özellikle de kırsalda ve Hakkari ve Şırnak gibi çevre illerde aldığı göçlerle hızlı bir nüfus hareketliliği yaşanmış ve bununla birlikte dini, kültürel, sosyal ve ekonomik bir çok değişimi de beraberinde getirmiştir. Nüfus değişiminin olması işsizlik ve birçok sıkıntıyı da sebep olmuştur. Bu bölgede yıllarca yaşanan terör olayları, şiddet ortamı ve cinayetler, dini geleneğin aktarılmasını da olumsuz anlamda etkilemiştir. Kırsalda terör baskıların olmasıyla birlikte şehire yerleşen köylüler uyum sürecinde problemler yaşamış ve çoğu zaman terör örgütlerin söylemleriyle ikna olmuş ve bu doğrultuda tavır takınmışlardır.

Türkiye'deki ırksal ve etnik kimliğe dayalı söylemlerin dini açıdan nasıl değerlendirildiğine dair birçok söylem bulunmaktadır. Bu bölgede çoğunlukta olan Kürt etnik kimliğin toplumsal bütünleşme adına dini asabiyetin çok önemli etkileri bulunmaktadır. Buradaki halkın çoğunluğu ortak dini değerleri ön plana çıkararak ortak vatan bilincine göre davranmaktadır.

6. 2. Van Örnekleminde Araştırmaya Katılanların Betimsel Özellikleri

Bu araştırmamızda ampirik verilerden yararlanarak Van örneklemiyle ırk, etnisite ve din ilişkisi hakkında bilgilere ulaşmaya çalışılmıştır. Çok boyutlu olan böylesine toplumsal bir olayı anlamak, yerinde incelemek, ortamı farklı boyutlarda gözlemek, araştırma yapılacak kişilerle etnik kimlik ve din ilişkisi gerçeğine doğrudan katılmak adına niteleyici yöntemle başvurulmuştur. Örneklem olarak seçilen Van ilinde araştırma için toplamda yüz kişi ile görüşülmüştür. Görüşülen kişilerin konu hakkındaki düşünceleri hem yazılarak ile hem de kayıt cihazı ile tutanak haline getirilmiştir. Araştırmaya katılan deneklerin cinsiyet, yaş, eğitim ve gelir durumları tablo birde yer almaktadır. Denekler rastgele seçilmemiş toplumun her kesimini örnekleyecek şekilde seçilmiştir. Şehirde bulunan akademisyenler, kanaat önderleri, gazeteci, siyasetçi, esnaf, öğrenci, kadın örgütleri temsilcileri ve birçok sivil toplum örgütleri ile görüşülmüştür.

Tablo 1: Araştırmaya katılanların özellikleri

		Yüzdelik	Geçerli yüzdelik
Yaşınız	15-20 yaş aralığı	28,0	28,0
	20-30 yaş aralığı	10,0	10,0
	30 ve üstü yaş aralığı	72,0	72,0
Cinsiyet	Kadın	43,0	43,0
	Erkek	57,0	57,0
Eğitim durumu	İlkokul-ortaokul	13,0	13,0
	Lise-Yüksekokul	15,0	15,0
	Lisans	35,0	35,0
	Yüksek lisans	12,0	12,0
	Doktora ve üstü	3,0	3,0
Meslek grupları	Genel Halk	23,0	23,0
	Esnaf	13,0	13,0
	Siyasetçi/Gazeteci	7,0	7,0
	Akademisyen	9,0	9,0
	Öğretmen	18,0	18,0
	Öğrenci	15,0	15,0
	Sivil toplum örgütleri	15,0	15,0

Cinsiyet dağılımına bakıldığında %43 oranla kadınlar, %57 oranla erkeklerden oluşmaktadır. Araştırmaya katılanların %28 oranında 15-20 yaş aralığı, %10' u 20-30 yaş aralığı, %72' si 30 yaş ve üstünü kapsamaktadır. Deneklerin eğitim durumları ilkokul ortaokul toplam oranı %13, lise yüksekokul %15, lisans %35, yüksek lisans %12, doktora ve üstü %3 oranındadır. Araştırma yapılırken farklı meslek gruplarından ve ekonomik anlamda heterojen yapıya sahip olan kesimlerinden bireyler seçilerek araştırmanın geçerliliği yükseltmeyi amaçlanmıştır. Bundan dolayı bazen geliş güzel çarşıda gezen veya camiden çıkan her hangi bir kişiye de fikirleri sorulmuştur.

Araştırmaya katılanların %23' u genel halk, %13' u esnaf, %7' si siyasetçi ve gazeteci, %9' u akademisyen, %18' i öğretmen, %15' i öğrenci, %15' i sivil toplum örgütlerinden oluşmaktadır.

6. 3. Bulgular ve Yorumlar

6.3. 1. Dini Asabiyet ille Biyolojik Asabiyet Arasındaki İlişki

Araştırmaya katılanların %70 çoğunluğunda, dini asabiyetle biyolojik asabiyet arasında olumlu bir ilişki olmadığını belirtmiştir. İnsanların biyolojik yapılarının kendilerinin elinde olmayan sebeplerden ötürü meydana geldiğini söyleyen bu kesim, insanlardaki anatomik özelliklerin dini bir kimliğe dönüşmesi, anatomik özelliklerden ziyade yaşanan coğrafyanın ve kültürel değerlerin asimilasyonu sonucunda ortaya çıktığı belirtilmiştir. Bu kesim, tarih boyunca her ne kadar bazı dinlerin bazı milletlerle anılmasının sebebini, o milletlerin dini kimlik ve bağlılıklarını o milletin kendisi ile değil, yaşamış ve taşımış olduğu kültürel değerlerin bir sonucu olduğunu ifade etmişlerdir. Bir bölgede ya da bir ülkede yaşayan insanlar, kültürel ve biyolojik olarak bir birine yakın özellikler taşımaktadır. Örneğin Türkiye'de yaşayan insanların hemen hemen hepsi aynı dini değerleri paylaşmakta ve fiziksel özellik anlamında bir birlerini andırmaktadır. Türkiye'de birçok etnik kimlik olmasına rağmen kültürel değerlerin hemen hemen aynı olması ortak bir kültürel bilincin sonucu olduğu ortaya çıkmıştır. Kültürel ortaklık, heterojen bir toplumu aynı bağlar üzerinde birleşen bir aileye dönüştürebilmekte ve doğrultuda toplumsal bir gelecek inşa etmektedir. Toplumun ortak bağını oluşturan en önemli etken ise din bağıdır ve bundan dolayıdır ki dini asabiyet bütün beşeri asabiyetleri kapsamaktadır. Ortak inanç bilinci, her türlü insani farklılığı ortadan kaldırarak ortak bir hedefe ulaşmayı amaçlamakta ve toplumu bu yönde biçimlendirmektedir. Oysaki biyolojik asabiyette, kültürel ve insanlığın genelini kapsayan değerlerden ziyade sadece bir grup insanı ya da tabakayı ilgilendiren ideolojik veya ayrımcı fikirler üretmektedir. Toplumsal ayrımcılığa neden olan biyolojik asabiyet, bazı ırklar ve zümreler arasında faşizmi ön plana çıkaran hareketlere dönüşebilmektedir. Biyolojik asabiyet, ırksal farklılıkları insani değerler üzerinde tutarak kendi varlığını meşrulaştırmaktadır. Ancak bazı durumlarda biyolojik asabiyet, dini asabiyetin oluşmasında önemli rol oynamaktadır. Biyolojik bağları güçlü olan bir ailede ya da toplumda kabul edilen din, aynı zamanda o zümrenin biyolojik bağlarını devam ettirmesinde etkili olduğundan dolayı, o dine ait metaforlar ve argümanlar bireyler arasında yeniden bir bağ oluşmasına imkân sağlamaktadır. Tarih boyunca bazı dinler bazı milletlerle bütünleşmiş ve din dendiğinde millet, millet dendiğinde din anlaşılmıştır. Tarihte ve günümüzde çoğu Arap kültürünün İslami kültürüymüş gibi algılanması ve tarihin bazı dönemlerinde Türk ve İslam kavramlarının özdeşleşmesi bu duruma en iyi örnek olarak belirtilmiştir.

Dini asabiyetle biyolojik asabiyet arasında bir ilişki olduğunu söyleyen kesimin oranı ise %30'dur. Bu kesime göre dini asabiyetin ortaya çıkması için öncelikle milli, ırki ya da akrabaya dayalı bir bağın olması gerekmektedir. Eğer bireyler arasında güçlü bir bağ olmasa dini asabiyetin oluşması imkânsızdır. Romalılar olmasaydı ne Hristiyanlık, Hz Muhammed'in akrabaları ona inanmasaydı ve Araplardaki kabile asabiyeti olmasaydı ne İslamiyet, Hindular olmasaydı ne Budizm, dünyada kendine yer bulamazdı. Bundan dolayıdır ki dini asabiyetin olabilmesi için, biyolojik özelliklere bağlı olan bir bağın olması gerekmektedir. Nitekim İslam dini buna en iyi örnektir. İslam dinin İlk yıllarında, İslamiyet'i ilk olarak kabul edenler Peygamberin aile fertleri

ve yakın çevresi olmuştur. Hz. Peygamber'e atfedilen: "Her doğan, İslam fıtratı üzerine doğar. Sonra, anne-babası onu Hristiyan, Yahudi veya Mecusi yapar." hadise bakıldığında aile bağların dini tercihlerde önemli bir etken olduğu görülmektedir. Genel itibarı ile insanlar kendi ailesinde öğrendiği dine inanması ve bu bağlamda değerler oluşturmaları biyolojik asabiyetle dini asabiyet arasında güçlü bir ilişki olduğu düşündürmektedir.

6. 3. 2. Dinin Etnik Kimlik Üzerindeki Etkisi

Araştırmaya katılanların %64'ü kimliğin oluşmasında dinin önemli bir etken olduğu hakkında fikir belirtmiştir. İnsan kimliğinin oluşumu sadece bir etkene bağlı olmayıp, bir kısmı doğuştan gelir bir kısmı da sonradan kazanılır. Biyolojik özelliklerle birlikte ortaya çıkan soy, sop, ırk, ten rengi gibi etkenlerle birlikte, ortak tarih bilinci, ortak kültür, din gibi etkenler de kimliğin oluşmasında rol oynamaktadır. Kimliklerin birçoğunun ontolojik gerçekliği yoktur; neredeyse tüm kimlikler kişilerin bireysel tercihleriyle beraber sosyalleşme sürecinde inşa edilir ve dinamik bir yapıya dönüşürler. Din, bireyin kimliğinin inşasında tek belirleyici öge olmayıp, diğer öğelerle bir araya geldiğinde bir kimliğin oluşmasında etkili olabilmektedir. Tarih boyunca insanın yaşadığı her alanda din ve dini metaforlara rastlamak mümkündür ve bundan dolayıdır din, kültürün en önemli parçalarından birisidir. Din ve kültür arasındaki ilişki, sosyal bir varlık olan insanı bütün boyutlarıyla etkilemektedir. İnsanın sahip olduğu dini bilinç ve bilgi, hem insanın din anlayışını hem kimliğini şekillendirmektedir. Özellikle yaratılma duygusu ve ölüm düşüncesi, bireyin yaratıcıya karşı aidiyet duygusunu kimliğe dönüştürmektedir. Din, insana kimlik kazandırarak insanın sosyal ortamda farklı bir rol üstlenmesine yardımcı olmakta ve toplumsal ilişkilerin bütünlük kazanmasında önem arz etmektedir. Din, kişinin kendi benliğini gerçekleştirmesini sağlar ve kişinin topluma entegre olmasında, yaşadığı çevrede kültür, değer ve inançları benimseyip farklı bir mecraya taşımasında yardımcı olan bir etkidir. Dinin kazandırdığı kimlik, insanların bir birlerine tahammül etmeyi ve bakış açısını değiştirmektedir. Birey, genetik olarak gelen özelliklerinden vazgeçerek toplumsal kurallar ve inandığı dinin istediği emirler doğrultusunda sosyal bir kimlik oluşturarak ideolojik kimlik tanımlamalarından uzaklaşmaktadır. Araştırmaya katılanların çoğu dini kimliğin bütün kimliklerden daha önemli ve daha bütünleştirici olduğunu belirterek ve genetik özelliklerden ötürü ortaya çıkan kimliklerin anlamsız olduğunu söylemişlerdir.

Araştırmaya katılanların %26'sı, kimliğin öncelikle yaşanan aile ve çevrenin kültürüyle şekillendiği ve dinden referans alan kimliğin toplumlarda çok da geçerli olmadığını ifade etmişlerdir. Hele günümüz modern toplumda bireyciliğin artmasıyla birlikte dini kimliğin değiştirilmesi ya da reddedilmesi mümkün olacağını belirtmişlerdir. Etnik sorunların olduğu bölgelerde dini bir yaşam tarzı olmasına rağmen dini kimlik yerine etnik kimliğin ön plana çıktığı görülmektedir. Dinin hâkim olduğu çoğu toplumda ve devlette dini kimliklerden ziyade etnik kimlik ön plana çıkmış ve devletler kendilerini etnik kimlikleriyle tanımlamışlardır. Dünyadaki hemen hemen bütün devletlerin isimleri etnik kimliği ifade eden ve asıl kimlik olarak kabul edilen isimler taşımaktadır. Ancak bazı milli devlerin kurulmasında etnik kimliklerden ziyade dini-mezhepsel kimliklerin ön plana çıkması da kaçınılmazdır.

Küreselleşmeyle birlikte dinin sosyal ve kurumsal etkisinin azalmasıyla birlikte kimliğin oluşmasında dinin rolünün azaldığı ve gençlerin günlük olarak çevreden aileden ya da dini cemaatlerden aldığı dini bilgiyle oluşturduğu kimlik, kısa süreli olup çoğu zaman bireyin hayatında krizlere sebep olmaktadır. Bazen de edinilen dini kimlik

modernleşme karşısında şekil değiştirerek varlığını farklı bir mecrada devam ettirmektedir.

Her ne kadar dinin etnik kimliğe etkisi olmadığını söyleyen bir kesim olsa da genel itibari ile dinin etnik kimliğin oluşmasında ve anlamlandırmasında önemli bir etken olduğunu söyleyenler çoğunluktadır. Bu kesime göre dünyadaki bütün kimliklerin ucu bir şekilde dini kimliğe çıkmaktadır. İnsanlar kendi etniğini ve kültürünü dini kimlikle meşrulaştırmakta ve bu amaç uğruna mücadele vermektedir. Din, gerek geçmişte gerekse günümüzde farklı biyolojik özelliklere sahip olmasına rağmen binlerce insanı bir arada tuttuğu ve böylece bir sosyal yapı oluşturduğuna dair birçok örnek belirtilmiştir.

6. 3. 3. Eğitimin Kimliklerin Oluşumundaki Etkisi

Kimliklerin oluşmasında gelenek ve görenekler, göçler, farklı bir toplumla karşılaşma, iletişim araçları, modernleşme gibi birbirinden farklı birçok etken vardır. Dini ve etnik kimlik, bu tür etkenlerden nasibini alırken en çok da eğitimle dönüşüm yaşarlar. Kimliklerin oluşmasında ötekilerin önemi bilinmektedir, kişilerin kimliği birçok tercihin yapılabileceği ve heterojen bir yapının olduğu bir toplumda daha kolay gerçekleşmektedir. Kapalı bir toplumda yetişen bir bireyin kendi kimliğinin farkında olması çok da mümkün değildir. Ancak birey, farklı bir kimlikle karşılaştığı zaman kendi kimliğini sorgulayabilmekte ve yeni bir kimlik inşası yapabilmektedir. Küreselleşmeyle birlikte kimlikler farklı şekillerde şekillenmiş ve adeta kimlikler kaosu ortaya çıkmıştır. Günümüzde sosyal medya kullanımının yaygınlaşmasıyla birlikte özellikle de eğitilmiş kitle arasında kimliklerin değişimi çok hızlıdır. Eğitimin insanlara hem bireyselleşme hem de kendi kararlarını verebilme fırsatı sunduğundan dolayı eğitilmiş kişiler arasında kimlik algılarının farklılaşması daha belirgindir. Eğitimin, farklı ve esnek düşündürme etkisi, tabuları eleştirme gücü, ötekiye karşı hoşgörü ve saygı fırsatı yeni kimliklerle karşılaşmayı ve kolektif bir kimlik oluşmasını sağlamaktadır. Dolayısıyla eğitim ile kimliklerin oluşmasında çok önemli bir etkidir.

Araştırmaya katılanların %80'ni eğitimin, kimliklerin oluşmasında çok önemli bir etken olduğunu ifade etmiştir. Etnik kimliğin oluşmasında önemli bir etken olmasına rağmen etniksel şiddet reddetme konusunda da oran o kadar yüksektir. Araştırmacılar, eğitilmiş ve herhangi bir etnik kimliği savunan insanlar, bu düşüncelerini şiddet ve çatışma yoluyla değil ileri demokrasi barış ve insan hakları söylemleriyle ifade ettiklerini belirtmişlerdir. Ancak eğitimsiz ve aynı zamanda bir etnik kimliğe mensup olanların daha radikal ve şiddet taraftarı oldukları belirtilmiştir. Terör örgütlerin çoğu zaman eğitim kurumlarına zarar vermelerinin altındaki nedenlerden birisinin de bu olduğu ifade edilmiştir. Çünkü eğitilmiş insan, terör örgütlerin faaliyetlerini tasvip etmez, eğer gerçekten bir fikir ya da ideolojisi varsa onunda iletişim ve ikna yoluyla olması gerektiğini ifade etmektedir ve bundan dolayıdır hiçbir terör örgütü bilinçli eleştiren bir üye istemez. Daha çok itaat eden çok sorgulamayan ve ideolojilere sınıksız sarılan eğitimsiz bireyler istemektedirler. Katılımcılar, terör, şiddet, PKK etkisi gibi bazı nedenlerden dolayı okuyamayan gençler geleneksel ve dini yapıları yıkmakta menfaat ve ideolojik ilişkileri ön plana çıkararak toplumun her kesimine zarar veren bir etnik kimlik oluşturmaktadırlar.

Bazı katılımcılar, Eğitim için başka şehirlere ya da ülkelere giden öğrenciler, farklı etnik kimlikler ve dini kimliklerle tanışırlar ve yaşadıkları deneyimler gençlerin kimlik algılarını değiştirebilmektedir. Bazen olumsuz deneyimler, dışlayıcı tutumlar, arkadaş çevresi edinmeme öğrencilerin marjinal yapılanmalara ilgi göstermesine sebep olmaktadır. Özellikle marjinal sol grupların gençlere ilgisi onların bu örgütlere

yönelmesine sebep olduğunu ifade etmişlerdir. Bu durum aynı zamanda dini kimlik içinde geçerlidir. Dini alt yapısı sağlam olmayan, ya da eğitim için gittiği yerde istediği gibi bir çevre bulamayan gençler, dini grup ya da örgütlere üye olabilmekte ve yeni bir dini kimlik inşa etmektedir.

Eğitim gören gençler, kültürel dogmatik halk inançlarından kurtularak daha çok okuyarak, araştırarak ve eleştirerek yeni bir dini kimlik kazanırlar. Bu bazen aile içinde dini kimlik anlamında bir bunalıma sebep olsa da dini kimliğin oluşmasında önemli bir adımdır. Eğitimin dönüştürücü özeliği, kimliğin oluşmasında çok önemli bir rolü olduğundan dolayı eğitilmiş bireyler, diğer ötekiler üzerinde etkiler bırakarak kimliklerin yeniden tanımlanmasına zemin hazırlamaktadır.

Araştırmaya katılanların %20'si ise eğitimin dönüştürücü özeliği olduğunu ancak bunun kimlik üzerinde çok da etkili olmadığını belirtmişlerdir. Örneğin eğitilmiş bir Müslümanla eğitimsiz bir Müslüman arasında fark vardır. Ancak ikisi de Müslüman kimliği taşımaktadır. Eğitim, kimliklerin özünü değil sadece anlayış farklılıklarını değiştirebilmektedir. Bu etnik kimlikte de böyledir. Yıllarca Almanya'da yaşayan Türkler veya Kürtler hiçbir zaman kendini Alman olarak görmemişlerdir. Nitekim bunların arasında eğitilmiş kişi sayısı da büyük bir orandadır.

6. 3. 4. İslam'ın Evrensel Öğütleri Karşısında Irkçılık

Araştırmaya katılanların yüzde %95'i İslam'ın ırkçılığı yasakladığı ve İslam ülkelerindeki herhangi bir nedenden dolayı ortaya çıkan ırkçılığın, İslam'ı iyi anlamamaktan kaynaklı olduğunu belirtmişlerdir. Araştırmaya katılanlar genel itibarı ile şu konular üzerinde durmuşlardır. Irkçılığın toplumlar arasındaki birlik ve beraberliği yok ettiği toplumsal kaosa ve şiddete sebep olduğu bu yüzden de İslam'la asla bağdaşmayacağı ve İslam'ın argümanlarında kesinlikle yasaklandığı belirtilmiştir. İslam, insani değerleri ortada kaldıran, zulüm ve sömürüye sebep olan tüm inanç ve fikirleri yasakladığı gibi ırkçılığı da yasaklamış ve bütün insanları aynı özden geldiğini belirterek insanlar arasındaki kalıtsal nedenlerden dolayı ortaya çıkabilecek her türlü ayrımcılığı reddetmiştir. Kuran'da, üstünlüğün kalıtsal özelliklere bağlı olmadığı insanlar arasındaki kalıtsal farklılıkların bir birileri ile kolay tanışmaları için olduğu ve insanların ve toplumların iyilik ve üstünlükleri inançlarına ve ahlaklarına bağlı olduğu belirtilerek her türlü ırkçılığın reddedildiği bildirilmiştir. İslam dinine göre, ırk ya da ırkçılık medeni veya eğitilmiş bir toplumun özelliği olmadığı ancak eğitimsiz ve geri kalmış inanç ve toplumlarda ortaya çıkan çatışmacı bir düşünceden ibarettir. Medeni bir toplum, içgüdüleriyle değil yaratıcının buyruklarına tepki vererek bir yaşam oları oluşturan insanlardan oluşmaktadır. Allah'ın indirdiği İslam dini bütün insanlığın menfaatini ve mutluluğunu isteyen aynı zamanda evrensel ilkeler içeren bir dindir. Bundan dolayıdır ki marjinal fikirlerden beslenen ırkçılık gibi düşüncelerin İslam'da kendine yer bulması imkansızdır. Hz Peygamber, İslam öncesi bir adet olan kabilecilik ve ırkçılık gibi toplumsal kaosa sebep olan düşünceleri eleştirerek İslam'la bağdaşmayacağını belirterek yasaklamıştır. Hz Peygamber, insanların aynı kökten geldiklerini ve Allah'ın insanları ırklarına göre değerlendirmeyeceğini, Allah'ın hesap gününde insanların mallarına ve şekillerine bakmayacağını insanları dünyada yaptıkları iyi işlerle değerlendireceğini ısrarla belirtmiş, ayrıca İslam'ı gerçek anlamda benimseyen bir insanın asla ırkçılık yapmayacağını söylemiştir.

Peki İslam'ın ırkçılığa karşı bakışı belli iken İslam'ın hâkim olduğu toplumlarda ve Türkiye'de ırkçılığın neden var olduğuna dair soruya ise farklı yorumlar gelmiştir. Araştırmaya katılanların çoğu, bu toplumlarda ırkçılığın olmasının en büyük sebebi

İslami bilginin ve birikimin eksikliğinden kaynaklı olduğunu belirtmiştir. Bununla birlikte bu bölgelerde ekonomik faaliyetler, demokratik haklar, bilimsel ve teknolojik gelişmelerin geri kalması da en büyük sebep olarak gösterilmiştir. Ülkemizdeki ırkçılık daha çok milliyetçilik adı altında yapılmakta ve milliyetçilik söylemler her türlü değerün üstünde görülmektedir, buna dini değerlerde dâhildir. Ülkemizde söylem olarak ifade edilen Türk milliyetçiliği, Kürt milliyetçiliği ya da farklı milliyetçilikler marjinal gruplardan ibaret kalmış ve bütün toplumu ilgilendiren bir durum olmamıştır. Bunun en büyük sebebi de aynı dini değerleri paylaşan bir toplumun var olmasındandır. Her ne kadar farklı nedenler ve etkenler buna engel olmaya çalışsa da şuurlu bir toplumun varlığı sayesinde bunun başarıya ulaşmadığı araştırmacılar tarafından ifade edilmiştir.

Araştırmaya katılanların %35'i, her ne kadar İslam'ın ana kaynakları evrensel değerler içerse de toplumlara göre değişen İslami anlayışın da ırkçılığa sebep olduğunu ifade etmişlerdir. Özellikle İslami referansla ortaya çıkan mezhepler ve dini hareketlerde bir dini ırkçılığın var olduğu ifade edilmiştir. Gerek, Hz Peygamber'in ölümünden sonra gerek günümüzde, İslami mezhepler dediğimiz mezhepler arasında bir üstünlük yarışı ve bir birilerini çekiştirme veya reddetme, dini ırkçılığa dönüşmüştür. Bir mezhebi benimseyen diğer mezheptekini tekfir etmiş ve onlarla mücadele etmeyi dini bir vazife olarak kabul etmiştir, bu da çoğu zaman mezhepler arasında çatışmaya sebep olmuştur.

Bu konuyla bağlantılı olarak sorduğumuz "İrklar üstü evrensel mesajlar içeren İslam'ın hâkim olduğu Türkiye toplumunda ırksal söylemlerde bulunmak ne kadar doğrudur?" sorusuna karşılık olarak bir birine yakın cevaplar gelmiştir. Araştırmaya katılanların büyük çoğunluğu Türkiye'de ırksal söylemlerin ortaya çıkmasının en büyük sebebini her anlamda önemli bir konuma sahip olan Türkiye gibi bir ülkenin güçlenmesini engellemek için dış güçlerin bir projesi olduğunu ifade ederken bir kısmı da Türkiye'nin, cumhuriyetin kuruluşundan sonra izlediği asimilasyon politikalarından kaynaklı olduğunu belirtmişlerdir. Özellikle seksenli yıllarda insanlar kendi dillerini konuşamamış ve çoğu zaman bu bir suç olarak kabul edilmiştir ve bunu fırsat bilen kesimler, farklı ideolojik anlayışları ırksal söylemlerle ifade ederek farklı bir boyuta taşımıştır. Araştırmaya katılanlardan bazıları İslam'la ırkçılığın asla bağdaşmadığını İslam, hiçbir zaman bir ırkı da ön plana çıkarmamasına rağmen bir İslam toplumu olan Türkiye'de Allah'ın bir lütuf olarak verdiği dilin yasaklanması ister istemez ırksal söylemlerin ortaya çıkmasına sebep olduğu ifade etmişlerdir. Her ne kadar Türkiye'de halkın çoğunluğu Müslüman olsa da ülkenin yönetim şekli milli devlet anlayışına göre dizayn edildiğinden dolayı ve özellikle cumhuriyetin ilk yıllarında millilik sadece Türk unsuru ile ifade edildiğinden dolayı ırksal söylemlerin ortaya çıkması ve yaygınlaşması kaçınılmaz olmuştur. Laik batıcı iktidarların Kürt politikaları, ırksal söylemlerin artmasına sebep olduğu da ifade edilmiştir.

Araştırmaya katılanların çoğu: "Sizi farklı ırklarda, renklerde ve dillerde yaratmamız sizin için bir imtihandır ya da sizin bir birinizle kolay tanışmanız içindir." Ayetlerini sık sık argüman olarak kullanmışlardır ve bu ayetlere bağlı olarak hiçbir ırkın bir ırka hiçbir dillinin bir dilden üstün olmadığını her insanın kendi dilini çok rahatlıkla konuşabilmesi gerektiğini ifade etmişlerdir. Bu ayetleri şiar eden bir toplumda, dillinde ya da farklı bir nedenden dolayı ortaya çıkabilecek ırksal bir söylemin olması, insanların İslam'dan nasiplenmediğini göstergesi olarak ifade edilmiştir.

6. 3. 5. Van'daki Soy ve Akraba İlişkilerinin İslam'la Bağlantıları

Van'da birçok toplumsal grup ve buna bağlı olarak sopa dayalı aile sistemleri bulunmaktadır. Sopa dayalı aile grupları aşiret olarak da ifade edilmektedir. Bu aile

aşiretleri bazen kendilerini küçük bir millet olarak da ifade etmektedirler. Çünkü her aşiretin ya da ailenin töreleri, adetleri ve aile kanunları vardır ve bunlar küçük bir hükümet kanunları şeklinde işlenmektedir. Aşireti temsil eden ve reis görevini üstlenen aileler vardır. Örneğin Bürüki aşiretinde, yıllarca Türk siyasetinde önemli rol oynayan ve milletvekillik de yapan Kinyas Kartal'ında mensubu olduğu Kartallar ailesi buna en büyük örnektir. Van'da aşiret sisteminin yaygın olmasından dolayı aile ve akraba ilişkileri kuvvetlidir. Aynı aşirette ya da aileden olanlar bir birlerine sahip çıkar ve bütün tehlikelere karşı kendilerini korumak için aşiret ülküsü ile hareket ederler. Grup içindeki ferdi suçlar bazen aileler tarafından hoş görülmez ve belli cezalar verilebilmektedir. Özellikle kız kaçırma ve ya zina gibi olaylarda çoğu zaman aşiretin kendisi suç işleyeni tutuklar ve devlete teslim eder, haksızlık yapılan kişinin ailesine para ya da buna karşılık gelecek miktarda tazminat değerinde mal verilir. Van'daki aşiretlerin çoğu farklı bölgelerden geldiği bilinmektedir. Soy anlamda heterojenik bir yapı vardır. Van'da bulunan ve mensubu en çok olan Burüki aşireti 1915'lerde Kafkasya civarlarında Van'a göç ettiği bilinmektedir. Van'da bulunan başka bir önemli aşirette Ertoşi aşiretidir. Ertoşi aşiretindekiler ise daha çok Kuzey Irak, Hakkâri ve Şırnak bölgesinden göç etmişleridir. Bunlar dışında Milli aşireti Şemsiki aşireti de Van'da bulunan önemli aşiretlere dendir.

Araştırmaya katılanların çoğu Van'daki akraba ilişkilerinin İslami değerlere dayandığını belirtmiştir. Düğün törenlerinde dua merasimleri bulunmaktadır ve imam nikâhı olmadan düğün töreni başlamamaktadır. Cenaze törenlerinde bütün akrabalar bir araya toplanır ve herkes ölen kişinin hayrî için kurbanlar keser ve paralar vermektedir ve cenaze törenleri yaklaşık beş gün sürmekte ve törene gelen herkes yemekler yemekte ve memnun ayrılmaktadır. Düğün ve cenaze merasimleri dışında aileler ayda bir defa dini törenler eşliğinde bir araya gelir yemekler yer ve dini sohbetlerde bulunurlar. Van'daki akraba ilişkilerinde dini değerler çok önemli bir yere sahiptir ancak bazı durumlarda gelenek ve törelerden kaynaklı olan adetler dini adetler gibi algılanıp ona göre de hareket edilebilmektedir. Dini değerlerin yüksek olduğu bu bölgede İslam'la bağdaşmayan durumlar reddedilebilmektedir. Araştırmaya katılan bazı akademisyenler, bu bölge Anadolu tarihindeki ilk Müslümanları barındırdığını ifade ederek İslam'ın kadim izleri üzerinde durmuşlardır. Özellikle Hz. Ömer döneminde bu bölgedeki insanlar, İslam'la tanışmış ve bundan dolayıdır ki bu bölgedeki değerlerin çoğu bir şekilde İslam'a dayandığını söylemişlerdir. Göçlerle gelen aileler de kısa sürede İslamın değerlerini benimsemiş ve topluma entegre olmuşlardır, ayrıca Ermeni kökenli olup sonradan Müslüman olan bir çok ailenin de varlığından bahsedilmiştir. Günümüzde Van ilinde ikamet edenlerin yaklaşık yüzde yüzü Müslümandır. Van'da Osmanlı aile tiplerinin izlerini görmek de mümkündür. Her birey dini sorumluluktan dolayı aile bireylerine karşı sorumlu olduğunu farkındadır ve büyüklerine yöneticilerine karşı saygıyı da dini bir hareket olarak görmektedir. Nitekim Van bölgesinde Osmanlıdan kalan ve günümüzde aktif bir şekilde varlığını devam ettiren birçok medrese vardır. Bu medreselerde özellikle dini eğitim verilmekte ve molla kültürü devam ettirilmektedir. Her ne kadar medreselerde Kurani dinden uzak bir eğitim anlayışı hakim olsa da dini izler taşıması, bu bölgede saygınlığını korumasına imkân sunmaktadır. Bu gelişmelerin hepsi bir arada düşünüldüğünde modernleşmeye rağmen Van'daki aile yapılarının ve akraba ilişkilerinin İslam'la olumlu bir ilişki içinde olduğu görülmekte ve kültür ve adetlerin İslami değerlere göre şekillenmekte olduğu açıkça ortadadır.

Araştırmaya katılan bazı yazar ve akademisyenler, Van'daki akraba ilişkilerinin her ne kadar dini kültüre dayansa da özellikle PKK'nın ortaya çıkmasıyla bu ilişkiler sosyalizme ve kapitalizme dayandırmaya çalışıldığını, PKK tarafında dini değerler

küçümsenerek gençlerin dinden uzaklaştırılarak kendi saflarına katma düşüncesi olmuştur. Bu bölgede bazı politikacılar ve siyasiler dini değerlerin uyuşukluğa sebep olduğunu söyleyerek ırksal söylemleri benimsetmek için çaba gösterildiği de ifade edilmiştir. Bu bölgede, kendi ideoloji ve düşüncelerine pazar bulamayan kesimler dini değerlere saldırmış ve toplumu bu yönde ikna etmeye çalışmışlardır. Van'da sosyalist akımların etkisinde kalan ailelerdeki ilişkiler seküler bir anlam kazansa da bu toplumun çok az kesimini kapsamaktadır.

Son dönemlerde ülkemizde artan çatışma ortamının ve terör olaylarının asla tasvip edilmemesi gerektiğini devletin de buna göre hareket etmesi gerektiğini ifade etmişlerdir. Araştırmaya katılanların çoğu, ırk kökenli sorunların ortaya çıkması, asla İslam'la bağdaşmadığını bunu yapanların her kim olursa olsun farklı amaçlar için yaptığını belirterek, ırklar üstü bir toplumun inşa edilmesi için de çaba gösterilmesi gerektiğini ifade etmişlerdir. Aynı dini değerleri taşıyan bir toplumda ırksal çatışmaların olması çok düşündürücüdür. Nitekim “müminler kardeşler” prensibinin devreye sokulması gerektiğine dair ifadeler bulunmaktadır. Öğretim görevlisi Selma Hanım: *Her ne kadar dış güçler ve ileri demokrasi gibi söylemlerin bu bölgedeki hassasiyetleri kaşımak istese de bu bölgedeki insanların çoğunluğun ifade ettiği gibi hep birlikte yaşamayı, kardeşçe ve mümince yaşamayı istediklerini ifade etmiştir.*

6. 3. 6. Van'da Yaşayan Gençlerin Dini ve Etnik Kimlik Sorunu

Modernleşmenin ortaya çıkardığı sosyal ve kültürel değişimler en çok da gençler arasında kabullenmiş ve bu yüzden gençler arasında sosyal farklılaşma artmıştır. Sosyal medya, hızlı şehirleşme, eğitim seviyesinin yükselmesi gibi değişimler gençlerin daha açık bir kimliğe ihtiyaç duymalarına neden olmuştur. Bu açık kimlikler daha çok etnik ve dini kimliklerle ifade edilmiştir. Modern hayatla birlikte gençlerin yetişkinlere göre kendilerini daha iyi tanıdıkları neler yapabileceklerinin farkında oldukları ve özgüvenlerinin yüksek olduğu ortaya çıkmıştır. Gençler, karşılımları çıkan engellere daha farklı tepkiler verebilmekte ve değişimlere daha hızlı ayak uydurabilmektedir. Gençlerin içinde yaşadığı sosyal yapının da gençler üzerinde çok etkili olduğu ve her zaman gençlerin sosyal dönüşümler için önemli bir etken olduğu açıktır. Zaten insanlar için gençlik dönemi bireysel kimliğin ve toplumsal aidiyetin olduğu bir dönemdir. Bireyler bu dönemde edindikleri kimlikleri kendi ortak değerleriyle aynı olan kişilerle bir araya gelir ve ötekilerden ayrışır. Bu aidiyet toplumsal, dini, ahlaki, siyasi ve kültürel alanlarda gerçekleşmektedir. Van'daki çok boyutlu sosyal durumlar, gençlerin kimlik tercihlerini büyük ölçüde etkilemiş ve dönüştürmüştür. Her ne kadar küreselleşmenin etkisiyle birlikte dünyada gençler arasında kültürel yozlaşma ve yabancılaşma artsa da Van'da bu durum köklü gelenekten ötürü daha az hissedilmektedir.

Araştırmaya katılanların %38'i genç nüfustan oluşmaktadır. Araştırma kapsamında Van'da gençlerin bireysel ve toplumsal kimliklerin nasıl olduğu ve kimliklerinin üzerinde neler etkili olduğunu anlamak ve tespit etmek olmuştur. Gençlerin çoğunluğu kendilerini modern ve gelenek düzleminde sosyal muhafazakâr olarak konumlandırmıştır. Van'da yaşayan gençler, yaşadıkları coğrafya, üyesi oldukları din ve kültür ile yaşam tarzları benzeşse de fikrî anlamda daha farklı ve popülist bir bakış açısı olduğu görülmüştür. Küresel kültürün hakim olması ve bu bölgede bazı siyasi yapıların oluşturduğu algı operasyonları, gençlerin geleneğin dışında söylemlerde bulunmalarına sebep olmuştur. Van'da kültürel ve dini geleneğin hâkim olmasının yanı sıra sol kesimlerin ortaya koyduğu seküler söylemler gençler arasında melez bir kimlik

yapısının ortaya çıkmasına sebep olmuştur. Örneğin, hem boynuna Hz Muhammed'in isminin yazılı olduğu kolyeyi takan hem düzenli olarak ibadetlerini yapan, hem PKK propagandası yapan hem de Türkiye'nin parçalanmaz bir bütün olduğunu ve Türkiyeli olduğundan dolayı gurur duyan birçok genç görmek mümkündür. Ayrıca yıllarca bu bölgede yaşanan terör ve şiddet sorunu bunla birlikte OHAL ve gözaltı uygulamaları gençleri bir çıkmaza sokmuş ve çoğu genç, eğitim ve iş sebeplerinden dolayı farklı illeri tercih etmiş ve o bölgelere göç etmiştir. Ulusalıcı Kürt hareketi, devletin bazı zaaflarından faydalanmayı bilmiş ya da gençler arasında ulusalıcı bir algı oluşturarak etnik bilincin oluşmasını ve güçlenmesini sağlamak için faaliyetlerde bulunmuştur. Katılımcılardan esnaf İsmail Bey: *Geçmişte terör örgütünün yaptığı ve toplumsal zararları çok yüksek olan bazı faaliyetleri bile ulusalıcı Kürt örgütleri tarafında devlete mal edilmiş ve bazı kesimler temize çekilmeye çalışılmıştır. PKK'nın ve bu doğrultuda olan siyasi iradenin sol ve dinden bağımsız gelişen ideolojisi, bu kesimlerin gençleri hedef kitle olarak seçmesine sebep olduğunu söylemiştir.* Gençlere yönelik sloganların tek doğrultuda olup ve sınırsız özgürlük vaatleri içermesi, geleneksel ve dini otoritelere başkaldırının teşvik edilmesi hem bölge halkı hem de kendi sempatizanları tarafında tepkiye yol açmıştır. Van'daki geleneksel aile yapısı, İslami dini değerlerin ve sosyal ilişki ağlarının güçlü olması bu bölgede etnik kimlik algısını yeterince güçlenmesini engellemiş ve bu durum bazı kesimleri de rahatsız etmiştir. Üniversite öğrencisi Cansu Hanım: *Bütün baskı ve algı operasyonlarına rağmen Van'da yaşayan gençler olarak, okuyup eğitilmiş birer birey olmak için çok çaba gösterdiklerini ve kendilerini Türkiye'de toplumunun asli bir üyesi olarak kabul edip, hep birlikte yaşamayı istediklerini, asıl mücadelenin Türkiye'de yaşayan herkesin eşit haklara sahip olduğu bir toplumun inşası için olması gerektiğini ifade etmiştir.* Gençler, her şeyden önce İslami ve insani değerlerin ön plana çıkarılarak, kardeşçe yaşanılacak bir ortamın oluşturulması için her etnik grubun elinde geleni yapması gerektiğini de ifade etmişlerdir.

Geleneksel aile bağlarının güçlü olduğu bu bölgede gençler, geleneksel kalmayı başarmadıkları gibi tam olarak modern de olamamışlardır. Gençler, gelenek görenek ve dini, inanç ve tutumlara değer verdikleri görülmüştür, ancak bazı eylem ve davranışlarıyla ara bir konumda oldukları da ortaya çıkmıştır. Genç katılımcılara yöneltilen inanç, tutum ve davranışlar ile ilgili sorularda gençlerin dini kimliklerini oluşturan soruların çoğuna olumlu cevap vermiştir. Gençlerin çoğu, dini kimliğin sadece bir iman unsuru olmadığı, dini kimliğin insanların tutum davranış ve tavırlarında da kendisini hissettirmesi gerektiğini savunmuşlardır. Gençlerin hepsi dinin öyle ya da böyle bir şekilde kendileri üzerinde bir etki bıraktığını ve ister istemez toplumda dini bir kimliğe sahip olduklarını belirtmişlerdir. Gençlerden bazıları geleneksel dini kimlik anlayışlarını eleştirse de genel itibarıyla dindar olduklarını, özellikle de İslam kimliğini taşımaktan gurur duyduklarını ifade etmişlerdir. Her ne kadar, terör, şiddet ortamı veya bazı kesimler, gençlerin dindar kimliği üzerinde tahribatlara sebep olacak söylemlerde bulunsalar da gençlerin dini kimliklerinden taviz vermedikleri görülmektedir. Küreselleşmeyle birlikte bölgenin kendisine has etnik problemlerden kaynaklı sorunlarına, radikal sol grupların ve radikal dini grupların bütün çabalarına rağmen Van'da yaşayan gençlerin kendi dini kimlikleri korumalarının en büyük nedeni, aile içindeki güçlü bağlar olduğu düşünülmektedir. Radikal dini gruplar ya da etnik gruplara katılanların çoğunun da aile ilgisizliği ve eğitim eksikliğinden kaynaklı olduğu ortaya çıkmıştır. Akademisyen Yusuf Bey: *Gençlerin geleceği hakkında endişe duydukları bu gün geniş çaplı olumsuz bir durum olmasa da, istikrarlı bir gelecek kurulmasa, sadece*

Van'daki gençler değil tüm Türkiye gençleri için çok da iyi şeyler olmayacağını belirtmiştir.

6. 3. 7. Van'da Yaşayan Kadınların Dini ve Etnik Kimlik Algıları

Kimlik, bireyin kendisine, ben kimim, sorusunu sorduğunda verebildiği cevapların toplamıdır. Bu durum toplumda yaşayan herkes için geçerlidir. Berger, kimliği, bireyin toplumda yaşadığı her şeyi içeren sosyal bir süreç olarak tanımlamaktadır (Berger, 2011: 200). Kadın kimliği de böyledir, kadının toplumda üstlendiği rol onun kimliğinin temellerini oluşturmaktadır. Sadece kadının değil, erkeğinde sosyal statüleri ve rolleri toplumsal süreçler içinde şekillenmektedir. Bu şekillendirme geleneksel ve modern yapıya göre değişmektedir. Geleneksel sosyal yapılarda kadının kimliği daha çok erkek toplumu tarafından belirlenirken, modern toplumlarda ise kadın kendi kimliğini oluşturma hakkına sahiptir. Türkiye'deki kadın kimliği geleneksel ve modern yapı arasında kalmıştır. Van'da ise kadın kimliği, genel anlamda geleneksel yapıya bağlı olarak şekillenmiştir. Kentte göç, kadına şiddet, terör ve modernleşme gibi sosyal süreçlerin ortaya çıkardığı toplumsal değişim, kanının kimliğinde de değişimlere yol açmıştır.

Araştırmaya katılanların %43'ü kadınlar oluşturmaktadır. Araştırmaya katılan kadınlar, her şeyden önce Türkiye'de artık insanların ölmemesi için yoğun bir çaba gösterilmesi gerektiğini ifade ederek başlamışlardır. Kadın deneklere, kendi kimlikleri sorulduğunda %52'si Müslüman kimliğini, %12'si insan olduğunu bunun için de hiçbir kimliğin bir önemi olmadığını, %28'i Türkiyeli olduğunu, %4'ü Kürt kimliğini, %6'sı cinsiyet kimliğini ifade etmiştir. Araştırmaya göre kadınların çoğu etnik kimliği çok önemsemediği, özellikle kendilerini dini kimlikle tanımladıkları ortaya çıkmıştır. Bu durum diğer katılımcılar içinde geçerlidir. Yani Van'da kimlikleri ifade etmede din, etnik kökenden ve diğer kimliklerden daha önce gelmektedir. Kadınlar, bu bölgede yaşanan çocuk gelinler ve kadına şiddet gibi kadına yönelik suçların ortadan kaldırılması için hep birlikte hareket edilmesi gerektiğini, bu toplumsal suçların insan hatası unsurlu olduğu ve katı geleneklerden kaynaklı olduğunu belirterek, hem devletin hem de bölge halkının bu konuda duyarlı olmaları için çağrıda bulunmuşlardır. Öğretmen Halime Hanım: *Ancak, ulusalcı Kürt harekâtı ve PKK, toplumsal ve gelenekten kaynaklı suçları İslami değerlere mal ederek Van'daki kadınların dini inancı üzerinde tahribatlara gidildiğini de ifade etmiştir.* Özellikle Van'daki radikal sol kesimin kadınlara yönelik özgürlük sloganları toplum tarafından tepkiyle karşılanmıştır. Van HDP kadın kollarının, Van Büyükşehir reklam billboardlarında asmış olduğu “Ey kadınlar biz kimsenin emaneti değiliz.” afişi, Hz Muhammed'in: “Kadınlar sizin emanetlerinizdir.” hadisine atıfta bulunarak yapıldığı düşünülmüş ve özellikle de kadınlar tarafında çok büyük bir tepkiye yol açmıştır. Van'da bazı sivil inisiyatiflerin desteğiyle bir araya gelen “Barış anneleri” adlı kadın grubu, etnik nedenlerden dolayı yıllarca bu bölgede asimilasyonlar yapıldığı ve Allah'ın verdiği dilden dolayı insanlar dışlandığı belirtmişler, Müslüman bir ülkede bu gibi olayların olmasının hiçbir gerekçesi olmayacağını bunun tamamen etnik ırkçılıktan kaynaklı olduğunu belirtmişlerdir. Bu etnik ırkçılığı, devlet yıllarca bu bölgede uyguladığını insanlar kendi konuştuğu dille kendini ifade edemediğini, konuştuğu dille şarkısını söyleyemediğini belirterek, bu bölgede ortaya çıkan ulusalcı Kürt kesimin en büyük gerekçesinin bu olduğu ifade edilmiştir. Ancak bu hareket bu bahaneyle bu bölge hiç kimsenin yapamayacağı kadar daha fazla zarar verdiği ifade edilmiştir. Ancak bu asimilasyon uygulamaları AKP iktidarı ile birlikte ortadan kaldırmış bu defa da Kürtlere verilmiş bir

lütuf olarak algılanmıştır. Hâlbuki dünya üzerinde yaşayan herkesin kendi dilini konuşması ve ona göre hayatını inşa etmesi kadar doğal ne olabilir? Kendi dilini konuşmak, her insanın yaşama hakkıyla eş değer bir durum olarak ifade edilmiştir. Barış anneleri, artık Türkiye’de hiçbir annenin evladının ölmemesi gerektiğini, Türkiye’deki herkesin kardeş olduğunu, bu vatan hepimizin olduğunu, bu vatan üzerinde herkesin eşit haklara sahip olduğunu ifade etmişlerdir.

Kendisiyle görüştüğümüz kadınların çoğu etnik kimliğin bir önemi olmadığını ve herkesin Müslüman kimliğiyle ancak bir araya geleceğini belirtmişlerdir. Kadınlar, bu bölgede yıllarca meydana gelen olumsuz hadiselerin en büyük sebebinin terör olaylarını göstermiş ancak bununla yetinmemiş devletinde yıllarca bu bölgede yaptığı asimilasyonlara değinmişlerdir.

6. 3. 8. Van’daki Siyasi Tercihlerin Din İle İlişkisi

Bir toplumda; din, siyaset, ekonomi, hukuk, aile, eğitim gibi sosyal kurumların hepsi birbiriyle etkileşim içinde olup ve bunlar olumlu ya da olumsuz şekilde birbirlerini etkilemektedirler. Fakat bunların içinde diğerlerini en çok etkileyen yönetim biçimi ya da siyaset kurumudur. Her şeyin siyasetle şekillendiği bir ortamda siyaset dışı bir tercihin olması pek de mümkün değildir. Özellikle Türkiye gibi gelişmekte olan ülkelerde bir yandan din, siyaseti etkilerken öte yandan siyasetçiler dini değerleri ön plana çıkararak toplumun albenisini kazanırlar. Bu durum, küresel güçler olarak tanımlanan batı ülkelerinde de böyledir. Batıda birçok siyasi parti seçimlere girmeden önce dini söylemleri kullandığı da görülmektedir. Bazen Hristiyan dini değerleri vurgulayarak yapılırken bazen de İslam karşıtı söylemlerle ifade edilmektedir. Örneğin ABD’de güçlü bir taraftarı olan Cumhuriyetçi Parti’nin başkan aday adayı Donald Trump, İslam karşıtı söylemlerle taraftar sayısını artırdığı ortaya çıkmıştır. Küresel güçler, aynı zamanda İslam ülkelerinde de dini kullanmakta, nitekim yıllarca radikal İslam’ı Sovyetlere karşı kullanmış ve günümüzde de radikal İslami örgütler oluşturarak Ortadoğu’da kendilerine alan açmayı planladıkları ortaya çıkmıştır ve şuan Ortadoğu’da yaşananlar bu konu ile ilgili olduğu düşünülmektedir.

Türkiye cumhuriyeti laik bir ülke olmasına rağmen insanlar yıllarca dini değerlerinden dolayı hor görülmüş ve bu anlamda büyük problemler yaşamıştır. Özellikle İnönü’den sonra dini değerler çağdaşlaşmaya ve bilimsel gelişmelere engel olarak düşünülmüş bundan dolayı da kamusal alanda dinin tamamen reddedilmesi anlamında çok fazla çaba gösterilmiştir. Türkiye’de, yıllarca başörtü meselesi ve imam hatip sorunu ülke gündemini meşgul etmiş ve bu sorun AKP’nin izlemiş olduğu politikalarla sona ermiştir. Türkiye’de yetmişlerden sonra dini referans alan partiler kurulmuş ancak bunlar iktidarların talebiyle Anayasa Mahkemesi tarafından kapatılmış ya da yetkileri kısıtlanmıştır. Bu durum yıllarca halkta büyük bir tepkiye yol açmış nitekim 2002 de AKP’nin büyük bir çoğunlukla Türkiye’nin her yerinden oy alarak iktidara gelmesine en büyük etken olmuştur. AKP hem özgürlükler bağlamında hem de ekonomik ve milli sermaye alanında bir çok yeniliğe ve gelişmeye imkân sağlayarak Türkiye’nin hak ettiği konuma gelmesine imkan sağlamıştır. Özellikle halkın, dini değerler anlamındaki taleplerine olumlu karşılık vermiş, dini değerlerin ve buna bağlı olarak ortaya çıkan dini fenomenlerin toplumdaki popülaritesini artırmıştır. Yaptığı yenilikler ve faaliyetlerle toplumun her kesiminden taktir toplamış ve neticede dört dönem üst üste girdiği seçimleri kazanmış ve iktidarlığını korumuştur. AKP, Van’da da iki dönem üst üste birinci parti olmuş, diğer dönemlerde ise en çok oy alan ikinci parti olmuştur. Temelini milliyetçi söylemlerden alan DTP, sosyalist söylemlerde bulunan ve

CHP zihniyetiyle aynı fikirleri taşımasına rağmen Van'da son üç dönem üst üste birinci parti olmuştur. Bu bölgedeki terör sorunu, insanların siyasi tercihlerinde bir dayatma olmasında önemli bir etken olmuştur. Örneğin esnaf olan Zülfü Bey, *seçimlerden önce oyumuzu kendilerine vermemiz için defalarca tehdit edildiklerini dile getirmiştir*. Yıllarca süren terör sorunu, çözüm süreciyle birlikte son bulmuş ve bölge rahat bir nefes almıştır. Barış ve demokrasi söylemlerini çok dile getiren DTP, bu anlamda bu bölgedeki insanların oylarını toplamayı başarmıştır. Ancak araştırmaya katılanların çoğu, bu bölgedeki insanların can güvenliğinden, işini, evini kaybetme korkusundan ve Zülfü Bey'in örneğindeki gibi tehdit edildiklerinden dolayı siyasi tercihlerini bu yönden kullandıklarını ifade etmişlerdir.

Araştırmaya katılanların %44'u, Van'daki siyasi tercihlerin dinle ilişkisi olduğunu ifade etmiştir. Özellikle de AKP'ye oy verenlerin tamamı dini endişelerinden dolayı AKP'ye oy verdikleri belirtilmiştir. DTP'nin dini değerleri küçümsemesi ve kendi kamu alanlarında dini söylemlerinden uzak kalması ya da DTP'nin seçim vaatlerinde olan diyaneti kaldırma projesi halkın endişelerini artırmıştır. Önde gelen bazı siyasetçilerin dini değerleri eleştirmesi ya da alaya alması, halkın siyasi tercihlerinde yönlendirdiği belirtilmiştir. Üniversite öğrencisi olan Halide Hanım başında geçen bir olayı şöyle aktarmaktadır. *Bir gün DTP milletvekillerinden birinin toplantısına katılmışım. O milletvekili, ezan okunduğunda ezanla alay etmiş ve hakaretler yağdırmıştı ve ben o günden sonra onların amaçlarının ne olduğunu anladım*. Araştırmaya katılanlardan bazıları DTP'nin yıllarca eleştirdiği ve din ile bağdaşmayan ancak kendisinin de yaptığı ulusalcılık ve ırkçılık söylemleri, dini değerleri dışlama faaliyetleri, toplumun siyasi tercihlerde bulunurken buna göre yaptığı da ifade etmişlerdir. Ancak DTP'ye oy verenlerinin de buna benzer endişeleri oldukları ancak; bu bölgenin sorunlarının siyasetle çözülmesi gerektiğini düşündükleri için bu yönden bir tercihte bulundukları da ifade edilmiştir. Yine araştırmaya katılanlardan bazıları AKP'nin dini siyasete alet ettiğini özellikle seçim zamanlarında dini rant elde etmek için bazı faaliyetlerde bulunduğunu ve bununla toplumun siyasi tercihlerinde etkili olduğunu ifade etmişlerdir.

Araştırmaya katılanların %66'ı ise Van'daki siyasi tercihlerin din ile bir ilişkisi olmadığını ifade etmiştir. Çünkü Van'da yaşayanların yüzde yüzüne yakını Müslümandır. Evet, dini duygular siyasi tercihleri etkilemektedir ancak bu her zaman böyle değildir. Çünkü siyaset, toplumun yaşam biçimini, hizmet anlayışını, ideolojisini, düşüncesini, gelişmişliğini, eğitim anlayışını ve insani özelliklerinin tümüyle alakalıdır. Belki din de böyledir, ancak dinde, bu vicdanlarda saklıdır, realitede bunun karşılığını anlık olarak görmek çok zordur. Ama siyasette bu böyle değildir, eğer toplumun taleplerine verilen süre içinde cevap veremezseniz insanlar tercihlerini değiştirebilmektedir. Siyaset, toplumsal bir sirkülasyon olarak görülmesi gerektiği ve değişkenlik gösterebilmesi gerektiği ifade edilmiştir. Ama din böyle midir? Dinde, bütün toplumu ilgilendiren ve sürekli değişmeyen kurallar vardır. Bundan dolayıdır ki insanlar siyasi tercihlerde bulunurken her zaman dini düşünmezler o toplumda var olan sorunlara göre tercihlerde bulunurlar. Eğer toplumsal problemler ortadan kalkarsa insanlar, ekonomik, eğitim, demokrasi, hukuk gibi alanlarda iyi bir seviyeye ulaşırsa dini değerler de toplumda hak ettiği konuma ulaşacaktır. Yani, aç olan bir insanın aklındaki tanrı ekmektir misali, eğer insanlar refah anlamında pejmürde bir halde ise, eğitim anlamında iyi seviyede değil ise, hak ve özgürlükler kısıtlı ise dinin çok da bir kıymeti olmayacağı ifade edilmiştir. Bundan dolayı Van'daki siyasi tercihlerin dinle tam anlamda bir ilişkisi olmadığı daha çok diğer toplumsal sorunlara bağlı olarak gelişen tercihler olduğu ortaya çıkmıştır. Van'daki siyasi tercihler, terör sorunu, buna

bağlı olarak çözüm süreci, Van'ın ekonomik ve kültürel anlamda gelişmemiştirliği, insanların endişeleri, güvenlik sorunu, Van'da oluşturulan algı operasyonları, eğitim düzeyi gibi nedenler etrafında toplanmıştır. Bu ilde yaşayan ve aynı zamanda dindar olan insanlar siyasi tercihlerde bulunurken elbette dini göz ardı etmeleri düşünülmez, ancak günümüzde var olan sorunların boyutu ve alanı farklıdır ve insanlar bu bağlamda siyasi tercihlerde bulunma zorunluğu hissetmektedirler.

6. 3. 9. Diğer Etnik Kimliklere Göre Kürtlerin Dindarlığı

Kürtler, dini anlamda çok heterojen bir millet olup aralarında birçok dine inanan gruplar vardır. İslam'dan önce Mecusilik etkisinde kaldıkları ve Perslerin dayatmasıyla da uzun dönem bu etki altında kaldıkları bilinmektedir. Günümüzde Kürtlerin yüzde doksanı Sünni Müslüman olduğu bilinmektedir. Kürtlerin Müslüman olmadan önce en çok etkilendikleri inancın Mecusilik olduğu kanaati yaygındır ve bunun en büyük sebebi Kürtlerin tarih boyunca yaşadığı bölgenin Hicaz bölgesine yakınlığından kaynaklı olduğu düşünülmektedir. Bazı tarihi verilere göre Kürtlerin bir kısmı Hazreti Peygamber'in davetiyle Müslüman olmuşlardır. Hatta, Ebu Meymun Caban El-Kürdi adındaki bir sahabe Kürt kökenlidir. Geri kalan kısmı ise Hazreti Ömer döneminde İslamiyet'i kabul ederek, Anadolu'nun ilk Müslüman milleti olmuşlardır. Sonraki dönemlerde özellikle de Abbasi döneminde Kürtlerin çoğunluğu İslam sancağı altında bir araya gelerek İslam bayraktarlığını üstlenmişlerdir. İslam kimliğiyle hareket eden bütün milletler, Araplar, Türkler, Kürtler ve diğer milletler bir kavmin asabiyesi ile değil, kimin öncülüğünden olursa olsun ümmetin yükselmesi, İslam'ın zaferi ve Müslümanların kardeşliği için mücadele etmişlerdir. Bundan dolayıdır ki Selçukluların ve Osmanlıların ordu ve devlet kadroları Türk, Kürt, Arap ve diğer milletlerden oluşmaktaydı.

Araştırmaya katılanların %70'i Kürtlerin diğer etnik kimliklere göre daha dindar olduğu konusunda görüş beyan etmiştir. Kürtlerin yaşadığı bölgelerde dini emirler her şeyden önce gelmektedir ve bundan dolayıdır ki tarih boyunca Kürtlerin büyük çaplı bir isyanını göremezsiniz. Kürtler, dini değerleri ön plana çıkararak bütün insanlığın bir arada yaşaması gerektiğini belirtmişlerdir. Tarih boyunca Kürtler İslami değerleri nesilden nesile taşımak için büyük uğraşlar vermiş ve bu anlamda bir çok alim yetiştirilmiştir. Katılımcılar, Kürtlerin diğer etnik kimlikler gibi fizyolojik özelliklerini ön plana çıkararak bu anlamda bir millet ya da devlet oluşturma çabasına girmemelerin en büyük sebebini dini değerleri vazgeçilmez unsur olarak kabul etmelerinde kaynaklı olduğunu belirtmişlerdir. Her ne kadar tarihte veya günümüzde bazı siyasi konektörler ve ideolojik akımlar, Kürtlerin İslam dininden dolayı geri kaldıklarını söyleyerek farklı bir algı oluşturmaya çalışsalar da Kürtler, hem tarihte hem de günümüzde dini değerleri korumuş ve bu doğrultuda hareket etmişlerdir. Müslüman Kürtlerin çoğunluğu Sünni'dirler ve amelde Şafii mezhebine mensupturlar. Ayrıca Müslüman Kürtler arasında tasavvuf ve medrese kültürü de yaygındır. Cumhuriyetin ilk yıllarında medreseler kaldırılmasına rağmen Kürtlerin yaşadığı bölgelerde bu gelenek devam etmektedir. Günümüzde de Doğu ve Güneydoğu Anadolu bölgesinde çok sayıda medrese olduğu bilinmektedir. Bunlardan en bilinenleri Tillo ve Norşin medreseleridir. Bu medreselerde özellikle Kuranın anlaşılması için Arapça ve diğer dini ilimler verilmektedir. İslam'ın ilk yıllarındaki ilmi anlayış günümüzde de devam ettirilmektedir. Öyle ki bu medreselerde bir çok alim, şair, edebiyatçı yetişmiştir. Bu medreseler Kürt toplumun sosyal yapısını da etkilemektedir. Katılımcılar, Kürtlerin farklı dönemlerde birçok alanda baskıya maruz kalmalarına rağmen dini değerlerinden

vazgeçmedikleri belirterek günümüzde baskılar olmasına rağmen yine Kürtlerin dindarlıklarını korudukları, ifade edilmiştir. Günümüzde Kürtlerin aile ilişkilerinde toplumsal münasebetlerinin her anında dini izler görmek mümkündür. Kürtler arasında dini vecibelerini yerine getirme oranının ve camiye gitme oranını da yüksek olduğu katılımcılar tarafından belirtilmiştir.

Katılımcıların %30'u ise Kürtlerin diğer etnik kimliklerden daha dindar olmadığını, Kürtlerin arasında kültürleşmiş bir dini anlayışın var olduğunu belirterek, Kürtlerin, geleneği din olarak algıladıklarını ifade etmişlerdir. Kürtler geleneklerine ve adetlerine sahip çıkmaktadır. Dini değerler de bir gelenek olarak anlaşıldığında dolayı Kürtler dindar olarak görülmektedir. Bunlardan bir kısmı ise dindarlığın, bir etnik kimlikle ifade edilmeyeceğini insanların fiziksel ve genetik özelliklerinin din üzerinde olumlu bir etki yaratmayacağını ifade etmişlerdir. Ancak insanların yaşadığı çevre ve gelenek görenekler, bir toplumun dindarlığı üzerinde etkisi olması da kaçınılmazdır.

7. SONUÇ VE DEĞERLENDİRME

İrkçilik, insanların biyolojik, kültürel ve bireysel farklılıklardan dolayı birbirlerini ötekileştirme, kendi ırkını üstün görme çabasının oluşturduğu ideolojik düşüncelerdir. İrkçiliğin ve etnik çatışmaların en büyük sebebi, insanların kendi etnik değerlerini tek olarak kabul etme düşüncesi ve bu uğurda her şeyi kendisi için mubah görmesinden kaynaklıdır. İrkçilik, kendi grubunda olan insanlara karşı aşırı bağlılık ve ideolojik ilişkiler sonucu gelişir. İrkçilik sonucunda ortaya çıkan sosyal ayrımcılık ve şiddet tarih boyunca sosyal problemlere yol açmıştır. İrkçiliğin asıl kökenleri ise insanların biyolojik yapılarından dolayı yapılan sınıflandırmayla başladığı düşünülmektedir. Beyaz ırkın üstün görülmesiyle siyah ırkın köleleştirme anlayışı gelişerek bu zamanla dil, milli ve dini duygulardan oluşan ırkçılığa yerini bırakmıştır. Küreselleşmeyle birlikte ırkçılığın birçok farklı biçimleri gelişti. Klasik ırkçılık sınıflama sisteminin, bilimsel zeminini kaybetmesi yeni tip ırkçıların türemesine fırsat vermiştir. Özellikle milli devletlerin kurulmasıyla aynı dili konuşan ve kültürel bağlılığı olan toplumlar arasında oluşan sınırlar, toplumsal- kültürel rekabetlere yol açmış ve ırkçılığı körükleyerek farklı boyutlara taşımıştır. Bu bağlamda milliyetçilikle ırkçılık arasındaki ilişkinin boyutu tartışılır hale gelmiştir. Modern dünyada etnik farklılıkların karmaşıklığı, etnik ayrışmaların çoğu zaman kültürel kaynaklı olması ve toplumlar arasındaki belirsiz ayrımcılık, neo-ırkçı söylemlerini tartışılır hale getirmiştir. Dünya savaşları, teknolojik gelişmelerin hız kazanması ve sömürülen ülkelerindeki insanların maddi sıkıntıları, ülkeler arasında göçlerin olmasına zemin hazırlamıştır. Göçlerle birlikte çok etnikli toplumlar meydana gelmiş bu da etnik azınlık ve çoğunluk arasında farklı problemlere sebep olmuştur. Bu problemler toplumlar arasında etnik asimilasyon ve çatışmalara zemin hazırlamıştır.

Bilimsel araştırmaların başlamasıyla anatomik açıdan kesin anlamda ırk olmadığı düşüncesi yaygınlık kazanmış insanlar arasındaki çevresel farklılıklar değişik ve kültürel toplumların oluşmasına sebep olduğu düşünülmeye başlanmıştır. Modern hayatla birlikte ortaya çıkan sosyo-kültürel değişimler, kitle iletişim araçları, hızlı şehirleşme, sosyal mobilete gibi yapısal unsurlardan meydana gelen gelişmeler bireyin daha açık bir kimliğe ihtiyaç duymasına neden olmuştur. Modern toplumlarda anatomik kimlik temeli yerine kültürel değerlere dayalı kimliklerin önemini artırmıştır. Kültürel değerlerden en önemlisi olan dinin sosyal ve kültürel hayatla ilişkisi daha anlamlı hale gelmiştir. Ancak, sosyalizmin çökmesi, küresel demokratik söylemlerin artması, serbest piyasa ekonomisinin kendine alan bulması, kimlik sorununu dini-milli ilişkisi içerisinde gündeme getirmiş, dini ve milli değerler güçlü bir kimliğin inşasında en etkili unsurlar olmuştur (Bodur, 1994:168). Milli devletlerin kurulması ve modern hayatın inşasıyla birlikte kolektif kültürel değerlerin ve kimliklerin verileriyle gelişen etnisite ortaya çıkmıştır. Bu etnisite anlayışı, genetik özelliklerin dışında gelişen toplumsal süreçlerde oluşmuş ve dil, din, millet, öz vatan gibi etnik kimliklerin oluşturduğu ortak kökene bağlı insan toplumlarının anlayışıdır. Ortak değerlere olan bağlılık, kültürel bir şuur oluşturarak insanlar arasında sosyal birliktelik sağlamaktadır. İkinci dünya savaşından sonra farklı kimliklerin bir arada yaşaması ile ortak dil, müşterek inançlar etrafında toplanmış kültürel ve toplumsal insan grupları ve devletler ortaya çıkmıştır. Bu ortak şuurun en önemli etkeni de din olmuştur. Kutsal Kitap ve Kur-an'ın insan ırkının genetik anlamda aynı özden olduğu vurgusu, bütün insanlığın Âdem ve Havva'dan türediği inancının bilimsel verilerle eş değer olması, toplumda genetik ırkın yerine kültürel veya çevresel ırk düşüncesinin kabul edilmesinde büyük bir etkindir. Toplumun en iyi tasvirçilerinden İbni Haldun da, en önemli kültürel değer olan dini

aidiyetin millet ve ırk aidiyetinden daha etkili olduğu ve dönem dönem İslam asabiyetinin ırksal asabiyeti tesirsiz bıraktığını ifade etmiştir. Dinin, toplumun yaşadığı alanda hüküm sürmesi, dinin kutsal aşkınlığı ve şartsız bağlılık prensibi, bireylerin aynı değerleri benimsemesini kolaylaştırmaktadır. Din birçok toplumsal probleme kendince çözümler getirerek bireyin davranışlarında belirleyici rol oynamaktadır. Özellikle de dini ritüeller, inananların ortak değerler ve kutsallar için bir araya gelmesini ve biz ruhunu oluşturmasını sağlayarak toplumsal bütünleşmeye zemin hazırlamaktadır. Din, topluma manevi güç sağladığı gibi toplumun sürekliliği uzun ömürlü olmasına da katkı da bulunur. Dini ritüeller ve doktrinler zamanla toplumun yaşam biçimiyle uyuşarak yararlı sosyal işlevler üstlenmektedir ve bundan dolayıdır ki birbirinden farklı etnik kimlikler aynı dini değerleri paylaşarak kardeş ruhunu oluşturmaktadır. Nitekim Türkiye Cumhuriyeti'nin kuruluşunda Türkiye'de yaşayan herkes, kendi kültürel-dini değerlerini korumak için birlikte hareket etmiş ve ortak bir kültürel temel olan, ortak vatani kurmuşlardır.

İrk, etnisite ve din, Van örneği adlı çalışmamızda bölge halkının her kesiminden insanlarla görüşülmüş ve bu insanlara etnisite, etnisite ve din ilişkisi ile ilgili sorular sorularak insanların genel kanıları üzerinde durulmuştur. Bölge halkının çoğunluğu etnik bir kimliğinin çok da önemli olmadığını söylemiş ve yıllarca bu bölge üzerinde oynanan oyunların artık son bulması temennilerinde bulunmuşlardır. Bu bölgede yaşayanlar, yüzlerce yıldır bir arada yaşayan ve kültürel anlamda hiçbir farklılığı bulunmayan kaynaşmış bir millet yapısı içinde bir bütün olan Türkiye halklarının birbirinden ayırtırmayacağını ifade etmişlerdir. Ancak, devletin bazı endişelerden dolayı bir dönem bu bölgede yaptığı asimilasyon hareketleri de dile getirilmiştir. Günümüzde bu hareketler, etnik terör tarafından bahane gösterilerek bölge halkına büyük eziyetler verildiği de belirtilmiştir. Özellikle son on yılda Kürtlere yönelik yapılan yenilikler, asıl olması gereken şekilde dillerini kullanmak için verilen imkânlar, Kürtçe yayınlar, Doğu illerine yapılan yatırımlar, katılımcılar tarafından ilgili bahsedilmiş ve devletin bunu yıllar önce yapması gerektiğini de ifade etmişlerdir. Çözüm süreciyle birlikte bu bölgenin rahatladığını ve insanların güvenlik açısında endişelerin azaldığını bunun bazı kesimlerin işine gelmediği için tekrar çatışma ortamının oluşturulduğu da katılımcılar tarafından belirtilmiştir.

Van'da yaşayanların aile yapısı, birbirine sıkı sıkıya bağlı olan, temellerini İslam'dan alan ilişkilere dayanmaktadır. Araştırmada sorduğumuz "*Kendinizi hangi kimlikle tanımlıyorsunuz?*" Sorusuna araştırmaya katılanların %90'nı Müslüman kimliğini seçmiştir. Katılımcılar Kürtlerin yaşadığı bölgelerdeki siyonist ve ateist zihniyetlerin baskısına rağmen dini değerlerinden vazgeçmediğini, Kürtlerin her şeyden önce dini kimliklerini koruduklarını belirtmişlerdir. Günümüzde de Kürtlerin aile ilişkilerinde toplumsal münasebetlerinin her anında dini izler görmek mümkündür. Kürtler arasında dini vecibelerini yerine getirme oranı ve camiye gitme oranını da yüksek olduğu katılımcılar tarafından belirtilmiştir.

Van'daki geleneksel aile yapısı, İslami dini değerlerin ve sosyal ilişki ağlarının güçlü olması, bu bölgede etnik kimlik algısını yeterince güçlenmesini engellemiş ve bu durum İslami değerleri bir engel olarak gören ulusalcı Kürt ya da Kürtçü zihniyetleri de rahatsız etmiştir. Bütün baskı ve algı operasyonlarına rağmen Van'da yaşayan gençler, okuyup eğitilmiş birer birey olmak için çok çaba gösterdiklerini ve kendilerini Türkiye'de toplumun asli bir üyesi olarak kabul edip, hep birlikte yaşamayı istediklerini, asıl mücadelenin Türkiye'de yaşayan herkesin eşit haklara sahip olduğu bir toplumun inşası için olması gerektiğini ifade etmişlerdir. Katılımcılar İslam dininin terörü, öldürmeyi ve şiddeti reddettiğini zaten bu eylemlerin insani anlamda da tasvip

edilmediğini ifade ederek, günümüz, bilgi iletişim çağı olduğunu eğer bir sorun varsa da diyalogla eğitimle, bilgiyle halledilmesi gerektiğini ifade ederek, artık bu bölgede rahat bir yaşam sürdürmek istediklerini ısrarla belirtmişlerdir. İslami değerlere sımsıkı bağlı olan bölge halkı, dillerini öğrenme, sosyal hayatın her alanında kullanma ve gelecek nesillere aktarma konusunda sosyal ve hukuksal olarak bir problem kalmadığını, başka kesimler tarafında problem olarak gösterilen bu talepler, halkın genelinin talebi olmadığını belirtmişlerdir. Nitekim dünyada küresel dillerin hâkim olduğunu yerel dillere olan talebin zaten çok az olduğunu belirterek her ne olursa olsun her insanın kendi ana dillini kullanabilmesi gerektiğini ve bunun Allah'ın verdiği bir hak olduğunu, bunun insanlar ya da devletler tarafında engellenmemesi gerektiğini de ifade etmişlerdir. Katılımcılardan bazıları devletin millilik anlayışını kapsayıcı bir anlayış haline getirebilmesi gerektiğini, artık küresel dünyada milli kimliğin ötesinde gelişen ve temellerini ortak değer ve inançlardan alan bir kimlik geliştirmekte olduğunu belirtmişlerdir. Katılımcılar, Kürtlerin çoğunluğunda etnik anlamda bir algı sorunu olmadığını, ancak Kürt sorunu, zamanla bazı güçler tarafından marjinalleştirilerek hukuksal anlamda bir mücadele dışına çıkarılarak, Türkiye'de yaşayan, Kürtler de olmak üzere bütün insanlara zarar veren bir unsur haline gelmiştir. Etnik özellik, terörizme dönüştürülerek Kürtlerin yaşadığı bölgeler ve Kürtler, daha çok olumsuzluklarla karşı karşıya getirilmiştir. İnançlarından ve aile ilişkilerinden ötürü Kürtler, diğer etnik kültürlerle karşı hep hoşgörülü olmuş asla etnik unsurdan dolayı toplumsal tahribatlarda bulunmamışlardır. Aynı zamanda tarih sahnesine baktığımızda Kürtlere karşı aynı hoşgörünün olmadığını, özellikle Cumhuriyetten sonrası asimilasyon hareketleri, bugünkü olayların en önemli bahanesi olduğunu da belirtmişlerdir. Katılımcılar, İslam dininin hiçbir etnik kimliği ve ırkı kutsamadığını, aksine insanlar arasındaki farklılıkların Allah'ın gücünün bir kanıtı olduğunu belirtmişlerdir. Bu bağlamda dünyanın her yerinde insanlar istediği dili konuşabilmelidir. Nitekim modern hayatla birlikte kimlikler üstü yeni bir kimliğin inşa sürecinde yer almaktayız, aslında İslam'ın da istediği budur. Tüm farklılıklarından ve kimliklerden daha üstün olan kötülüklerden sakınıp Allah'ı anma ve ona yaklaşma durumu bunu ortaya koymaktadır. Bundan dolayı insanların kendi dışında olan farklılıklara karşı hoşgörülü ve saygılı olabilmelidir.

Tarih boyunca Türkler ve Kürtler İslam kimliği altında hep birlikte yaşamış ve aynı kültürel değerleri paylaşmıştır. İslam kimliğiyle hareket eden bütün milletler, Araplar, Türkler, Kürtler ve diğerleri bir etniğin ya da kavmin asabiyesi ile değil, kimin öncülüğünde olursa olsun Müslümanların değerleri ve kardeşliği için mücadele etmişlerdir. Bundan dolayıdır ki Abbasilerin, Eyyubilerin, Selçukluların ve Osmanlıların ordu ve devlet kadroları Arap, Türk, Kürt ve diğer milletlerin fertlerinden oluşmuştur. Birbirinden farklı birçok inanç, kültür, ırk ve etnik grubu kapsayan bir alanda gelişme gösterip manevi ve sosyo-kültürel birlikteliği oluşturma başarısının esas kaynağı Kur'an'daki "tevhit" çağrının öneminden kaynaklanmaktadır. Tevhit çağrısı sosyal ya da bireysel çatışmaları reddederek, toplumsal bütünlük ve birlik şuuru oluşturmaya zemin hazırlamıştır. Nitekim Kuran, insanların ve toplumların farklı özelliklerinin bir imtihan göstergesi olduğunu, insanların bütün farklı özelliklere rağmen tevhit çatısı altında birleşmeyi öğütlediğini bilmekteyiz. Allah, insanlar arasında bütünleşmeyi sağlayacak faktörleri emir veya tavsiye ederek, inanan toplumun birlikteliğini engelleyecek davranışlardan uzak kalmasını istemiştir. İslam dininin ortak değerleri, tarih boyunca Müslüman toplumunda ırk, renk, dil ve kültür farkı gözetmeksizin, toplumsal istikrar ve sosyal düzeni sağlayarak daima denge faktörü olmuştur. İslam'ın birleştirici özellikleri, Türkiye'de yaşayan herkes için barış, huzur ve

güvenliği için ehemmiyetli bir etken olması gerekir. Müslümanlar, Kuran'ın özüne riayet edip doğru yorumladığı takdirde, Müslüman toplumundaki engel ve problemlerin ortadan kalkacağı milli birlik ve kardeşliğin daha kolay sağlanacağı aşikârdır. Araştırmaya göre, Türkiye ve diğer Müslüman ülkelerdeki kargaşa ve sosyal ötelemeye karşı, İslam dini en önemli seçenektir.

KAYNAKLAR

- AKMAN, N., (2013), Her birey ayrı bir ırktır, 2013 Yılı Röportajları, <http://www.tumkoseyazilari.com/yazar/nuriye-akman/08-12-2013-her-birey-ayri-bir-irktir.html> Erişim Tarihi: 11 Ekim 2015
- AKSOY, M., (2012), Günümüz Türkiye'sinde Irkçılık Etnisite ve Milliyetçilik, Türk Yurdu Dergisi, sayı: 295, ss. 436-438,
- AKGÜN, İ., (2015), Türk Toplumunda Değişme Süreci ve Yabancılaşma- Din İlişkisi, Yüksek Lisans Tezi, ss. 26
- AKTÜRK, Ş., (2013), Türkiye'nin Kimlikleri, İstanbul, Etkileşim Yay. 351s.
- ALBAYRAK, M., (2005), İnsanlığın Uzun Soluklu Tecrübesi Din-Milliyetçilik İlişkisi, Süleyman Demirel Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi, sayı:2, ss. 83-113,
- ALİ, E., (1995), İslam Dünyasında Dini Kültürel Kimlik ve Sosyo Ekonomik Gelişme, İslami Sosyal Bilimler Dergisi, Cilt. 3, sayı: 4, ss. 1-20,
- ARSLAN, E., (2001), Uluslararası Göç ve Yeni Irksallaştırma Biçimleri, Etnisite Çokkültürlülük Diaspora, Paraksis Dergisi, ss. 204-247,
- ATALAY, O., (2013), Din ve Milliyetçilik, <http://www.internethaber.com/din-ve-milliyetcilik-1225200y.htm> Erişim Tarihi: 04 Ekim 2015.
- BAHARÇİÇEK, A., (200), Etnik Terör ve Etnik Terörle Mücadele Sorunu, Fırat Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi, Cilt. 10, sayı: 1, ss. 11-29,
- BALIBAR VE WALLERSTEIN, E., İ., (2013), Irk Ulus Sınıf Belirsiz Kimlikler, İstanbul, Metis Yay. 277s.
- BANTON, M., (2007), Max Weber on Ethnic Communities a Critique, Nations and Nationalism 13(1), ss. 19-35,
- BERGER, P. L., (2011), Kutsal Şemsiye, Dinin Sosyolojik Teorisinin Ana Unsurları çev. A. Coşkun, İstanbul, Rağbet Yay. 310s.
- BERGHE, P. L., (1987), The Ethnic Phenomenon, London, Greenwood Publishing Group, 301p.
- BERKES, N., (2004), Türkiye'de Çağdaşlaşma, İstanbul. 604s.
- BERNASCONI, R., (2011), Irk Kavramını Kim İcat Etti, Haz. Zeynep Direk, İstanbul, Metis Yay. 152s.
- BİNGÖL, A., (2014), Milli Devlet ve Kürtler, İstanbul, Kaynak Yay. 213s.
- BODUR, H. E., (2004), Küreselleşmenin Dini Alandaki Etkisi ve Ulus-Devlet, KSÜ İlahiyat Fakültesi Dergisi, s. 9-51,
- _____, (1988), Arap Milliyetçiliğinin Kaynakları ve Doğuşu, Atatürk Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi, sayı: 8, ss. 239-251,
- _____, (1997), Akif'e Dini Sosyolojik Bir Bakış, Atatürk İlahiyat Fakültesi Dergisi, sayı: 13, ss.21-30,
- _____, (1994), Eski Sovyetler Birliğindeki Türk Cumhuriyetlerinde Milli Kimliğin Korunmasında Dinin Rolü, A.Ü. Türkiyat Araştırmaları Dergisi, s.168-174
- _____, (2004), Küreselleşmenin Dini Boyutu ve Türk Toplumunu Üzerindeki Yansımalarının Bir Değerlendirmesi, Dini Araştırmalar Dergisi, Cilt 6, sayı 17, ss. 47-57
- BOKSER, J., VD., (2003), Küreselleşme ve Kolektif Kimlikler, çev. İ. Çapcıoğlu, İslami Araştırmalar Dergisi, Cilt. 16, sayı: 2, ss. 281-293,
- BONTON, M., (2002), Racial Theories, page.18-31
- BRUINSEN, M.V., (2005), Kürtlük Türklük Alevilik, Etnik ve Dinsel Kimlik Mücadeleleri, çev. H. Yurdakul, İstanbul, İletişim Yay. 112s.

- BUKSUR, A., (2013), Etniklik ve Uluslararası İlişkiler, Akademik Bakış Dergisi, cilt.6, sayı:12, ss.243-246,
- CERECİ, S., (2013), Küreselleşen Türk Sinemasında Çeşitlilik Sorunu: Etnik Unsurlar, Batman Üniversitesi Yaşam Bilimleri Dergisi, Cilt. 3, sayı: 1, ss. 1-11,
- CLARKE, P. B., (2012), Din Sosyolojisi Kuram ve Yöntem, çeviri edit. İhsan Çapçioğlu, Ankara, İmge Kitapevi Yay.488s.
- DARENDELİ, İ., (1977), Türkiye’de Milliyetçilik Hareketleri, İstanbul, Toker Yay. 440s.
- DARWIN, C., (2000), Türlerin Kökeni, çev. Ö. Ünal, İstanbul, Everest Basım Yay. 520s.
- DOĞAN,Ş., (2010), Dini Tutumların Oluşmasına Etki Eden Sosyo-Kültürel Faktörler, Toplum Bilimleri Dergisi, Cilt. 4, sayı: 8, ss. 107-126,
- DÖNMEZ, R. Ö., VD., (2010), Türkiye’de Dinsel ve Etnik Kimlikler, İstanbul, Say Yay. 318s.
- DÜNDAR, S. (2009), Kürtler ve Azınlıklar Tartışmaları, İstanbul, Doğan Kitap Yay. 412s.
- EFEGİL, E., VD., (2003), Orta Asya’nın Sosyo-Kültürel Sorunları, İstanbul, Gündoğan Yay. 240s
- ERGÜNGÖR, M. F., (2014), İnsan Onurunu Tehdit Eden Irkçılık Hakkında Düşünceler, C.Ü. İlahiyat Fakültesi Dergisi, Cilt 8, Sayı 2, ss. 349-365
- FENTON, S., (2010), Ethnicity, Cambridge, Polity Press, 233p.
- FREYER, H., (2013), Din Sosyolojisi, çev. T. Kalpsüz, Ankara, Doğubay Yay, 122s.
- FURSETH, İ. Vd. (2006), An Introduction to the Sociology of Religion, Race Ethnicity and Religion, Ashgate Yay. ss. 165-178
- GEERTZ, C., (1994), The Interpretation of Cultures, New York, Basic Books, 470s.
- GIDDENS, A., (2008), Sosyoloji, Etnik Bütünleşme ve Çatışma, İstanbul, Kırmızı Yay. ss.545,
- GÖKA, E., (2015), Etnik Kimlik Mi Dini Kimlik Mi, Yenişafak Gazetesi, <http://www.yenisafak.com/yazarlar/erolgoka/etnik-kimlik-mi-dini-kimlik-mi-2018708> Erişim Tarihi: 23 Ekim 2015.
- GÖKALP, Z., (2012), Türkçülüğün Esasları, sad. Murat Çelik, Konya, Gençlik Kitapevi Yay. 159s.
- GÖKALP, Z., (2013), Kürt Aşiretleri Hakkında Sosyolojik Tetkikler, İstanbul, Toker Yay. 103s.
- GÖKALP, Z., (2013), Türkleşmek İslamlaşmak Muasırlaşmak, İstanbul, Akvaryum Yay. 80s.
- GÖLE, N., (2012), Seküler ve Dinsel, Aşınan Sınırlar, çev. E. Ünal, İstanbul, Metis Yay, 169s.
- GÖNENÇ, İ., (2012), Din Sosyolojisi, Irk Etnisite ve Din, Ankara, Grafiker Yay. ss. 743-750,
- GÜNAY, Ü., (2008), Din Sosyolojisi, İstanbul, İnsan Yay. 623s.
- GÜRKAN, S. L., (2009), Bir Dinler Tarihçisi Olarak İbni Haldun: Seçilmişlik İnancına Asabiyet Kavramıyla Bakmak, EKEV Akademi Dergisi, Yıl. 13, sayı: 39, ss. 341-350,
- HALDUN, İ., (2013), Mukaddime I, II, İstanbul, Dergah Yay. 1050s.
- HANIOĞLU, M. Ş., (2013), Türklük ve Irk, Sabah Gazetesi, <http://www.sabah.com.tr/yazarlar/hanioglu/2013/12/08/turkluk-ve-irk> Erişim Tarihi: 04 Eylül 2015.

- HARALAMBOS, HOLBORN, M., M., (2002), *Sociology, Themes and Perspective*, Collins Educational, p.651-715,
- HÜR, A., (2015), Kürt Meselesinin 90 Yıllık İcmali Tamam Mı Devam Mı, www.radikal.com.tr, Erişim Tarihi: 04 Eylül 2015,
- İDRİZ, E., VD., (2009), Üsküp'te Müslümanlar, Dini ve Etnik Kimlik Bağlamında Sosyolojik Bir İnceleme, Uludağ Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi, Cilt. 18, sayı:1, ss. 591-608,
- İLYAS, A., VD., (2013), Kürtlerde Aşiret Kavramı ve Oluşumu,, Kimlik Kültür ve Değişim Sürecinde Osmanlı'dan Günümüze Kürtler Uluslararası Sempozyumu, Bingöl Üniversitesi Yay. ss. 297-303,
- İŞCAN, M, Z., (2002), Nurettin Topçu'nun Milliyetçilik Anlayışında İslam Unsuru, Ekev Akademi Dergisi, Yıl. 6, sayı: 11, ss. 45-58,
- JASCHKE, G., (2009), Türk Kurtuluş Savaşında Milliyetçilik ve Din, çev. A. Ülker, Tarih Okulu Dergisi, sayı: 2, ss. 83-95,
- KAYAPINAR, A., (2006), İbni Haldûn'un Asabiyet Kavramı, Siyaset Teorisinde Yeni Bir Açılım, İslam Araştırmaları Dergisi, sayı: 15, ss. 83-114,
- KILIÇ, A, F., (2008), Milli Yürek, Mehmet Akif Ersoy'un Din ve Toplum Anlayışı, İstanbul, Değişim Yay. 192s.
- KILINÇ, M, Y., (2013), Müsbet Millet ve Kürtler, Kimlik Kültür ve değişim Sürecinde Osmanlı'dan Günümüze Kürtler Uluslararası Sempozyumu, Bingöl Üniversitesi Yay. ss. 405-414
- KIRLANGIÇ, S., (2014), Kürt Milli Şuuru ve Ahlakı, İstanbul, Artieksi Yay. 238s.
- KİRMAN, M, A., (2008), Barışa Giden Yolda Dinlerin Rolü, Dünya Barışı Uluslararası Sempozyumu, ss. 423-439,
- KİRMAN, M, A., (2011), Din Sosyolojisi Terimler Sözlüğü, İstanbul, Rağbet Yay. 391s.
- KOÇ, S., (2013), Modern Zamanlara Kalan Millet Kürtler, Kimlik Kültür ve değişim Sürecinde Osmanlı'dan Günümüze Kürtler Uluslararası Sempozyumu, Bingöl Üniversitesi Yay. ss. 250-262,
- KURUBAŞ, E., (2009), Etnik Sorun Dış Politika İlişkisi Bağlamında Kürt Sorunu Türk Dış Politikasına, Ankara Avrupa Çalışmaları Dergisi, Cilt. 8, sayı:1, ss. 39-69
- KÜÇÜKCAN, T., (2003), Diasporada Dini İnanç ve Turumlar, Genç Türkler ve Dini Hayat, Tartışmalı İlmi Toplantılar Dizisi 40, ss. 168-174,
- MERMER, K., (2010), Doğu Batı Ayrımı İzinde Dualite Meselesine Bir Yaklaşım, Toplum Bilimleri Dergisi, Cilt. 4, sayı:8, ss. 215-229,
- RENÇBER, F., (2013), Din Kimlik Tartışmaları Ekseninde Zazaca Konuşan Alevilerin Etnik Kimliği Üzerine Bir Değerlendirme, The Journal of Academic Social Science Studies, sayı: 6, ss. 945-955
- SAĞIR, Ö, M., VD., (2004), Etnisite Kuramları ve Eleştirisi, C.Ü. Sosyal Bilimler Dergisi, Cilt. 28, sayı: 1, ss. 1-22,
- SAT, Ö., (2013), 21.Yüzyılda Ulus Çokkültürlülük ve Etnisite, İstanbul, Kaknüs Yay. 219s.
- SAYGIN, S., (2006), Kürt Sorunu, Düşünce Siyaset Sosyal Bilim Dergisi, sayı: 43, ss. 83-94,
- SEZAL, İ., (2010), Sosyolojiye Giriş, İstanbul, Beta Yay. 623s.
- SMITH, A, D., (2014), Milli Kimlik, İstanbul, İletişim Yay. 290s.
- SPESE, H., (2003), *Social Statics*, Revised Edition, 436p.
- SUMBAS, A., (2009), Batı Avrupa'da Yükselen Yeni Irkçılık Üzerine Bir Deneme, Alternatif Politika Dergisi, Cilt. 1, sayı: 2, ss. 260-281,

- TOSUN, C., (2010), Din ve Kimlik, Ankara, Türkiye Diyanet Vakfı Yay. 177s.
- UĞUR, M., (1994), Hasan Basri Çantay, Ankara, Türkiye Diyanet Vakfı Yay. 260s.
- WEBER, M., (1996), The Origins of Ethnic Groups, Oxford, Oxford University Press, ss. 35-40
- WEBER, M., (2012), Din Sosyolojisi, çev. L. Boyacı, İstanbul, Yarın Yay. 441s.
- YALÇIER, R., (2014), Etnisite ve Milliyetçilik , Ankara Üniversitesi SBF Dergisi, Cilt. 69, sayı: 1, ss, 189-215
- YANIK, C., (2013), Etnisite Kimlik ve Milliyetçilik Kavramlarının Sosyolojik Analizi, Kaygı Dergisi, ss. 226-237
- YANMIŞ, M., VD., (2013), Gençlerin Dini ve Etnik Kimlik Algısı Diyarbakır Örneği, Akademik İncelemeler Dergisi, Cilt. 8 sayı: 2, ss. 117-153,
- YAZÇIÇEK, R., (2003), Değişim Sürecinde Milli Din Milli İktidar Terör, Düşünce Siyaset Sosyal Bilim Dergisi, sayı: 34, ss. 93-110,
- YAZICI, M., (2013), Yaşayan Tanıkların Yaşanmışlıkları Işığında Geleneksel Kürt Aile Yapısı ve Aile İçi İlişkiler, Kimlik Kültür ve Değişim Sürecinde Osmanlı'dan Günümüze Kürtler Uluslararası Sempozyumu, Bingöl Üniversitesi Yay. ss. 315-332,
- ZUCKERMAN, P., (2009), Din Sosyolojisine Giriş, çev. H. Aydınalp ve İ. Çapçioğlu, Birleşik Kitapevi Yay. 238s.

ÖZ GEÇMİŞ

Kişisel Bilgiler

Adı – Soyadı : Nihat OYMAN
Doğum Yeri ve Tarihi : VAN/ TUŞBA- 18.10.1988

Eğitim Durumu

Lisans Öğrenimi :KSÜ İlahiyat Fakültesi
Yüksek Lisans Öğrenimi :KSÜ Sosyal Bilimler Enstitüsü, Felsefe ve Din Bilimleri Anabilim Dalı, Din Sosyolojisi
Doktora Öğrenimi :
Bildiği Yabancı Diller :Arapça (Orta), İngilizce (Orta)
Bilimsel Faaliyetleri :Küresel ve Yerel Medyada Mülteci Olgusu(Makale) Eğitime Giriş Dergisi Sayı: 36 Ortaokul Öğrencilerinde Sigara Kullanım Alışkanlıkları ve Nedenleri Araştırması, Vansesi Gazetesi,
Yazılı ve Görsel Basında Din, Gaziantep Üniversitesi 2016-II. Uluslararası Türk Kültür Coğrafyasında Eğitim ve Sosyal Bilimler Sempozyum Bildirisi,
Selfi'ye Perspektifinde Dindarlığın Teşhiri (Makale), İktibas Dergisi

İş Deneyimi

Stajlar :Öğretmen, 2010
Projeler :
Çalıştığı Kurumlar : Milli Eğitim Bakanlığı (Öğretmen)

İletişim

E-Posta Adresi : n-forever-n@hotmail.com
Tel. :05534845199
Tarih :